

Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü
Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Anabilimi Dalı
Siyaset Bilimi Bilim Dalı

**ERKEN CUMHURİYET DÖNEMİ ULUS İNŞA SÜRECİNDE
KULLANILAN PROPAGANDA YÖNTEM VE UYGULAMALARI**

Yağmur K. YILDIRIM

Yüksek Lisans Tezi

Ankara, 2022

ERKEN CUMHURİYET DÖNEMİ ULUS İNŞA SÜRECİNDE KULLANILAN
PROPAGANDA YÖNTEM VE UYGULAMALARI

Yağmur K. YILDIRIM

Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü
Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Anabilim Dalı
Siyaset Bilimi Bilim Dalı

Yüksek Lisans Tezi

Ankara, 2022

YAYIMLAMA VE FİKRİ MÜLKİYET HAKLARI BEYANI

Enstitü tarafından onaylanan lisansüstü tezimin tamamını veya herhangi bir kısmını, basılı (kağıt) ve elektronik formatta arşivleme ve aşağıda verilen koşullarla kullanıma açma iznini Hacettepe Üniversitesine verdiğimi bildiririm. Bu izinle Üniversiteye verilen kullanım hakları dışındaki tüm fikri mülkiyet haklarım bende kalacak, tezimin tamamının ya da bir bölümünün gelecekteki çalışmalarda (makale, kitap, lisans ve patent vb.) kullanım hakları bana ait olacaktır.

Tezin kendi orijinal çalışmam olduğunu, başkalarının haklarını ihlal etmediğimi ve tezimin tek yetkili sahibi olduğumu beyan ve taahhüt ederim. Tezimde yer alan telif hakkı bulunan ve sahiplerinden yazılı izin alınarak kullanılması zorunlu metinleri yazılı izin alınarak kullandığımı ve istenildiğinde suretlerini Üniversiteye teslim etmeyi taahhüt ederim.

Yükseköğretim Kurulu tarafından yayınlanan **“Lisansüstü Tezlerin Elektronik Ortamda Toplanması, Düzenlenmesi ve Erişime Açılmasına İlişkin Yönerge”** kapsamında tezim aşağıda belirtilen koşullar haricince YÖK Ulusal Tez Merkezi / H.Ü. Kütüphaneleri Açık Erişim Sisteminde erişime açıktır.

- Enstitü / Fakülte yönetim kurulu kararı ile tezimin erişime açılması mezuniyet tarihimden itibaren 2 yıl ertelenmiştir. ⁽¹⁾
- Enstitü / Fakülte yönetim kurulunun gerekçeli kararı ile tezimin erişime açılması mezuniyet tarihimden itibaren ..... ay ertelenmiştir. ⁽²⁾
- Tezimle ilgili gizlilik kararı verilmiştir. ⁽³⁾

13/06/2022

Yağmur K. YILDIRIM

1“Lisansüstü Tezlerin Elektronik Ortamda Toplanması, Düzenlenmesi ve Erişime Açılmasına İlişkin Yönerge”

- (1) Madde 6. 1. Lisansüstü teze ilgili patent başvurusu yapılması veya patent alma sürecinin devam etmesi durumunda, tez **danışmanın** önerisi ve **enstitü anabilim dalının** uygun görüşü üzerine **enstitü** veya **fakülte yönetim kurulu** iki yıl süre ile tezin erişime açılmasının ertelenmesine karar verebilir.
- (2) Madde 6. 2. Yeni teknik, materyal ve metotların kullanıldığı, henüz makaleye dönüşmemiş veya patent gibi yöntemlerle korunmamış ve internetten paylaşılması durumunda 3. şahıslara veya kurumlara haksız kazanç imkanı oluşturabilecek bilgi ve bulguları içeren tezler hakkında tez **danışmanın** önerisi ve **enstitü anabilim dalının** uygun görüşü üzerine **enstitü** veya **fakülte yönetim kurulunun** gerekçeli kararı ile altı ayı aşmamak üzere tezin erişime açılması engellenebilir.
- (3) Madde 7. 1. Ulusal çıkarları veya güvenliği ilgilendiren, emniyet, istihbarat, savunma ve güvenlik vb. konulara ilişkin lisansüstü tezlerle ilgili gizlilik kararı, **tezin yapıldığı kurum** tarafından verilir *. Kurum ve kuruluşlarla yapılan işbirliği protokolü çerçevesinde hazırlanan lisansüstü tezlerle ilişkin gizlilik kararı ise, **ilgili kurum ve kuruluşun önerisi** ile **enstitü** veya **fakültenin** uygun görüşü üzerine **üniversite yönetim kurulu** tarafından verilir. Gizlilik kararı verilen tezler Yükseköğretim Kuruluna bildirilir.
Madde 7.2. Gizlilik kararı verilen tezler gizlilik süresince enstitü veya fakülte tarafından gizlilik kuralları çerçevesinde muhafaza edilir, gizlilik kararının kaldırılması halinde Tez Otomasyon Sistemine yüklenir.

* Tez **danışmanın** önerisi ve **enstitü anabilim dalının** uygun görüşü üzerine **enstitü** veya **fakülte yönetim kurulu tarafından karar verilir.**

ETİK BEYAN

Bu çalışmadaki bütün bilgi ve belgeleri akademik kurallar çerçevesinde elde ettiğimi, görsel, işitsel ve yazılı tüm bilgi ve sonuçları bilimsel ahlak kurallarına uygun olarak sunduğumu, kullandığım verilerde herhangi bir tahrifat yapmadığımı, yararlandığım kaynaklara bilimsel normlara uygun olarak atıfta bulunduğumu, tezimin kaynak gösterilen durumlar dışında özgün olduğunu, **Prof. Dr. ALI ÇAĞLAR** danışmanlığında tarafımdan üretildiğini ve Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tez Yazım Yönergesine göre yazıldığını beyan ederim.

Yağmur K. YILDIRIM

TEŞEKKÜR

Tüm bu çalışma boyunca benden değerli bilgilerini ve görüşlerini esirgemeyen, her zaman anlayışla sorularımı cevaplayan değerli hocam Prof. Dr. Ali Çağlar'a teşekkürlerimi sunarım.

Lisans eğitimim sırasında bana destek veren bu bölümde başarılı olmamı sağlayan değerli Çankaya Üniversitesi hocalarıma da bana kattıkları tüm değerler için minnetlerimi sunarım.

Her koşulda yanımda olan, beni destekleyen canım annem Hülya Yıldırım, bu mesleği seçmemdeki en büyük role sahip canım babam Durdağı Yıldırım ve benden çok daha başarılı canım kardeşim Büşra Yıldırım'a sevgilerimi sunuyorum.

Son olarak, eşim Kaan Görgişen'e de beni tüm akademik hayatım boyunca desteklediği için teşekkür ederim.

ÖZET

Yıldırım, Yağmur K. *Erken Cumhuriyet Dönemi Ulus İnşa Sürecinde Kullanılan Propaganda Yöntem ve Uygulamaları*, Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 2022.

Fransız Devrimi ve Sanayi Devrimi sonrasında yaşanan gelişmeler Batılı ülkelerin modernleşmesi ve ulus olmaları sürecini hızlandırmıştır. Türkiye Cumhuriyeti Devleti' de yeni bir ulus devlet kurma amacıyla tarih sahnesindeki yerini almıştır. Bu çalışma, ulus inşa sürecinin başarılı olabilmesi adına erken Cumhuriyet dönemi Türkiye'sinde kullanılan propaganda uygulamalarını ve bu uygulamaların sonuçlarını ele almıştır. Türkiye, yeni kurulmuş bir devlet olarak ulus-inşa sürecinin başarılı olması adına önemli politikalar geliştirmiş ve bu politikaları ciddi bir şekilde uygulamıştır. Bunun temel sebebi ise kabul edilen yeni rejimin, çok uluslu bir yapı olan İmparatorluktan doğması ve özellikle "Türk Ulusu" kavramı çerçevesinde tek-ulus yaratma amacında olmasıdır.

Bu nedenle ulus devletin inşa sürecinin başarılı bir şekilde amacına ulaşması adına birçok yöntem ve teknik kullanılmıştır. Bunların başında ise propaganda faaliyetleri gelmektedir. Dönemin koşulları göz önünde bulundurulduğunda gazete, radyo gibi kitle iletişim araçlarının yanında tiyatro, sinema ve ders kitapları, sloganlar, marşlar vb. araçlar da kullanılarak güçlü bir ulus inşa etme amacı güdülmüştür. Bu araştırmanın temel sorusu, bu dönem içerisinde kullanılan propagandaların ne şekilde ve hangi araçlarla gerçekleştirilmiş olduğunu tespit etmektir. Neslin bir kısmının, Atatürk ilke ve devrimlerine bağlılıkları devam ederken bir kısmının da yeni devrimlere tepki duyan kişiler olması söz konusu olmuştur. Dolayısıyla hangi tür propaganda araçlarının nasıl kullanılmış oldukları bu çalışmanın ana konusunu oluşturmaktadır.

Anahtar Sözcükler:

Ulus-Devlet, Ulusçuluk, Atatürk, Cumhuriyet, Türkiye

ABSTRACT

YILDIRIM, Yağmur K. *Propaganda Methods and Applications Used In The Early Republic Period Nation Building Process*, Master Thesis, Ankara, 2022.

The developments after the French Revolution and the Industrial Revolution revealed that Western countries needed to modernize and become a nation. The newly established Republic of Turkey soon started the nation-state building process. This study deals with the propaganda practices used in the early Republican period Turkey and the results of these practices in order for the nation-building process to be successful. As a newly established state, Turkey has developed important policies for the success of the nation-building process and implemented these policies seriously. The main reason for this is that the accepted new regime emerged from the Empire, which was a multinational structure, and it aimed to create a single nation, especially within the framework of the concept of "Turkish Nation".

For this reason, many methods and techniques have been used in order to successfully achieve the purpose of the nation-state building process. The first of these is propaganda activities. Considering the conditions of the period, in addition to mass media such as newspapers, radio, theatre, cinema and textbooks, slogans, marches were also used in this period. It was aimed to build a strong nation by using these tools. The main question of this research is to determine how, and with which tools the propagandas used in this period were carried out. While some of the generation continued to be loyal to Atatürk's principles and revolutions, some of them were people who reacted to the new revolutions. Therefore, the main subject of this study is which types of propaganda tools and how they are used in the process of Turkish Nation State construction.

Keywords:

Building, Nation-State, Nationalism, One Party, Republic, Turkey

İÇİNDEKİLER

YAYIMLAMA VE FİKRİ MÜLKİYET HAKLARI BEYANI	ii
ETİK BEYAN	iii
TEŞEKKÜR	iv
ÖZET	v
ABSTRACT	vi
ŞEKİL LİSTESİ	ix
GİRİŞ	1
1. BÖLÜM: KURAMSAL ÇERÇEVE	5
1.1. ULUS VE ULUSÇULUK KAVRAMI	5
1.2. ULUSÇUĞUN GELİŞİMİNE KATKI SAĞLAYAN TEORİLER	13
1.2.1. Modernist Yaklaşım.....	16
1.2.2. Etno Sembolcü Yaklaşım.....	20
1.3. ULUS-İNŞASI KAVRAMI	23
1.4. PROPAGANDA KAVRAMI	27
1.5. PROPAGANDA YÖNETİMİ VE KULLANILAN ARAÇLAR	34
1.5.1. Sözlü Araçlar	36
1.5.2. Yazılı Araçlar	38
1.5.3. Sanatsal Araçlar	40
1.5.4. Bilimsel Araçlar.....	42
1.5.5. Dijital Araçlar	44
2. BÖLÜM: TÜRKİYE’DE ULUS İNŞA SÜRECİ	46
2.1. ERKEN CUMHURİYET DÖNEMİ ULUS İNŞA SÜRECİ	46
2.1.1. Ulusal Kimlik Kavramı.....	49
2.1.2. Türk Uluslaşma Süreci.....	53
2.1.3. İnkılaplar ve Türk Ulusçuluğu	57
2.2. ULUS İNŞA SÜRECİNDE KULLANILAN PROPAGANDA	61
2.2.1. Gazete ve Dergi	63
2.2.2. Tiyatro.....	68
2.2.3. Radyo	74
2.2.4. Eğitim.....	78
2.2.5. Mimari.....	81

2.2.6. Mitingler ve Yurt Gezileri.....	85
SONUÇ.....	92
KAYNAKÇA.....	97
EK 1. ORJİNALLİK RAPORU.....	107
EK 2. MUAFİYET FORMU	109

ŞEKİL LİSTESİ

Şekil 1 . 2 İkinciteşrin (Kasım) 1937 Tarihli Cumhuriyet Gazetesi Kesiti	65
Şekil 2. 29 Birinciteşrin (Ekim) 1937 Tarihli Cumhuriyet Gazetesi Kesiti	66
Şekil 3. 28 Eylül 1937 Tarihli Ulus Gazetesi Kesiti	67
Şekil 4. Cumhuriyet Çocuğu Dergisi ve Türk Çocuğu Dergisi İlk Sayı Kapakları.....	68
Şekil 5. Hülleci Oyunu ile İlgili Görseller	70
Şekil 6. Dede Korkut ile İlgili Görseller	72
Şekil 7. Aka Gündüz ve Köy Muallimi Eserinin Orijinal Hali	73
Şekil 8. 28 İkteşrin 1935 Ulus Gazetesinde Yer Alan Günlük Program Örneği.....	77
Şekil 9. Erken Cumhuriyet Dönemi Mimari Örnekleri	83
Şekil 10. 2. Ulusal Mimarlık Akımı Örnekleri.....	84
Şekil 11. Atatürk'ün Samsun Ziyareti Sırasında Çekilmiş Bir Fotoğraf.....	88
Şekil 12. Atatürk'ün Bursa Ziyareti Sırasında Halka Seslenişi.....	88
Şekil 13. Atatürk'ün Kastamonu Ziyareti Sırasında Çekilmiş Bir Fotoğraf.....	89
Şekil 14. Atatürk'ün Konya Ziyareti Sırasında Çekilmiş Bir Fotoğraf	90

GİRİŞ

Bu tezin ana amacı Erken Cumhuriyet dönemi ulus inşa sürecinde kullanılan propaganda yöntem ve uygulamalarını araştırmaktır. Bilindiği üzere yeni Türkiye Cumhuriyeti çöküşte olan Osmanlı İmparatorluğu küllerinden Mustafa Kemal Atatürk önderlik ve liderliğinde kurulmuştur. Bu yeni devletin Türk ana kimliğine dayanan bir ulus devlet olması amaçlanmıştır ve sağlanmıştır. Ancak o dönemde gelişmiş bir Türk ulus kimliği ne yazık ki mevcut değildi. İşte bu kimlik çerçevesinde yeni bir devlet yaratma amacıyla pek çok yol ve yöntem uygulanmıştır. Bu çalışma bu süreçte kullanılmış olan propaganda yöntem, teknik ve uygulamalarını ortaya çıkarmayı amaçlamıştır.

Günümüzde bilim insanları tarafından ulusçuluk hakkında savunulan birçok görüş bulunmaktadır. Bunların en başında ise ulusçuluk ideolojisinin ulusları meydana getirdiği fikridir. Birçok devlet ki, bunların büyüklüklerinin herhangi bir önemi yoktur, ulusçuluk fikri neticesinde oluşmuştur. Ulus kavramı literatüre esasen sanayi toplumuna geçişle ve Fransız Devrimi ile çok daha fazla önem teşkil etmeye başlamıştır. Diğer yandan ulusçuluk, bireylerin siyasi bağılıklarının doğal bir sonucu olarak da ortaya çıkmıştır. Bilim insanları ise ulusçuluk fikrinin yayılmasının esasen iki şarta bağlı olduğunu dile getirmişlerdir. Toplumun okur yazarlık oranının yüksek olması ve mümkün olduğunca az hata ile düzenlenmiş özel bir eğitim mekanizması (Yiğit, 2014, s. 48-50). Çalışmanın ilerleyen bölümlerinde bu iki şartın propaganda faaliyetlerinde büyük önem teşkil ettiğinden bahsedilmiştir.

Ulus devletlerin inşa süreci ele alındığında literatürde birçok çalışmanın yer aldığı görülebilmektedir. Ayrıca bu ulusçuluk anlayışının Batılı ülkelerde hangi faaliyetler sergilenecek yaygınlaştırdığı da yine birçok çalışmaya konu olmuştur. Bu çalışmada ise Türkiye Cumhuriyeti'nin erken Cumhuriyet döneminde ulusçuluk ideolojisini halka kabul ettirebilmek adına hangi propaganda faaliyetlerini yürüttüğü sorusuna cevap aranmaktadır. Bahsedildiği üzere literatürde Batılı ülkelerin ulusçuluk fikrini hangi faaliyetler neticesinde meşru kıldığına dair birçok çalışma yer almıştır. Bu çalışmanın literatüre katkısı ise Türkiye Cumhuriyeti'nin ulusçuluk fikrini nasıl meşru kıldığını ortaya çıkarmasıdır. Burada önemli olan diğer bir konu ise şudur; Türkiye Cumhuriyeti bir rejim değişikliği yaşamasına rağmen ulusçuluk fikrini Mustafa Kemal Atatürk'ün

önderliğinde gerçekleşen özverili çalışma sayesinde kısa zaman içerisinde halka kabul ettirilmiş olmasıdır. Mustafa Kemal Atatürk önderliğinde birçok faaliyet propaganda aracı olarak kullanmış, bu sayede toplumun bir bütün olmasına, Türk milletinin diğer milletlerden farklı olduğuna, geçmişinin çok eski tarihlere dayandığına ve yeni rejimin çok daha yararlı olduğuna ikna etmiştir.

Çalışma gerçekleştirilmeden önce, çalışmanın planlanması ve hangi hedefler doğrultusunda yazılması gerektiği detaylı bir şekilde belirlenmiş, konu başlıkları tarihsel süreç düşünülerek oluşturulmuştur. Ardından dünyada yaşanan modernleşme adımlarının hangi olayların neticesinde ortaya çıktığı detaylı bir şekilde araştırılmıştır. Bunun yanı sıra dünya literatüründe yer alan ulus devlet inşa süreçleri de çalışma öncesi detaylı bir şekilde incelenmiştir.

Öncelikle tezin ana konusunun anlaşılması adına, dünyada ulus devlet inşa süreçlerine, milliyetçilik akımlarına, ulusçuluk anlayışlarına bakış açılarının nasıl olduğuna yer verilmiştir. Buradan hareketle dünyada ulus devlet süreçlerinin ortaya çıkmasında iki temel etkenden bahsedilebilmektedir. Bunlardan birincisi, Fransız Devrimi, ikincisi ise Sanayi Devrimi'dir. Türkiye'de de ulus devlet inşa sürecinde neden olan etkenler çok farklı değildir. Değişen dünyaya ayak uydurulmak istenmesi ve Batılı ülkelere geri kalınmak istenmemesi ulusçuluk anlayışının pekiştirilmesi gerekliliğini ortaya koymuştur. Fakat burada unutulmaması gereken esas nokta ise diğer ülkelere ulusçuluk anlayışlarını eski rejimlerini devamı üzerinden pekiştirmeye çalışmakta Türkiye ise yeni bir rejim değişikliğinin ardında ulus devlet inşa sürecini başarılı bir şekilde tamamlamaya çalışılmıştır.

Bu unsurlar dikkate alındığında çalışmanın temel konularını şu şekilde sıralamak olanaklıdır;

- Erken Cumhuriyet Döneminde ulus devlet inşa sürecinin başarılı olması adına hangi adımlar atılmıştır?
- Türkiye Cumhuriyet rejim değişikliğinin ardından ulus devlet inşa sürecini başarılı bir şekilde gerçekleştirmiş midir?

- Erken Cumhuriyet döneminde ulus devlet inşa sürecinde hangi yenilikler, hangi sebeplerden dolayı gerçekleştirilmiştir?

-Ulus devlet inşa sürecinin başarılı bir şekilde tamamlanabilmesi adına toplumsal olarak hangi unsurların dikkate alınması gerekmektedir?

- Erken Cumhuriyet dönemi ulus devlet inşa sürecinde hangi propaganda araçları hangi sebeplerden dolayı tercih edilmiş ve nasıl uygulanmıştır?

Diğer bir deyişle, erken Cumhuriyet döneminde ulus inşa süreci, dönemin ulusçuluk ve Türkçülük anlayışları, Mustafa Kemal Atatürk liderliğinde yeni bir ulus inşa etmek adına yapılan reform hareketleri ve Türkiye Cumhuriyeti'ne mensup olan vatandaşların ulus inşa sürecine ikna edilebilmesi adına hangi propaganda araçlarının kullanıldığı ve örnek olaylar detaylı bir şekilde incelenmiştir. Çalışmanın temel soruları ise aşağıdaki şekilde tespit edilmiş ve bu sorulara yanıt aranmıştır.

- Atatürk dönemi ulus anlayışı nasıldır?
- Bu dönemki propagandalar ile nasıl bir ulus yaratılması planlanmıştır?
- Bu ulusun yaratılması için ne tür yol, strateji ve politikalar izlenmiştir?
- Hangi tür propaganda araçları ve nasıl kullanılmıştır?
- Bunların sonuçları sonraki politik döneme nasıl etki etmiştir?

Kısaca bu çalışmanın sonunda, özellikle erken Cumhuriyet dönemi ulus inşa sürecinde kullanılmış olan propaganda teknik ve uygulamalarının neler olduğu ve nasıl uygulandığı hakkında somut bilgi ve sonuçlara ulaşılması hedeflenmiştir.

Çalışma, hem konusu hem de elde edilmek istenen bulgular gereği nitel bir araştırma olarak isimlendirilebilir. Bu sebeple çalışmada kaynak edinmek adına daha çok ikincil veriler tekniği tercih edilmiştir. Olanaklı olduğu kadar, özellikle propaganda araçlarının ulus inşa sürecinde kullanılmasıyla ilgili yer alan bölümde yazılı kaynakların orijinal hallerine ulaşmaya ve örneklendirilmeye çalışılmıştır. Çalışma aslında bir derleme analizi olarak değerlendirilebilir. Çalışmanın başarılı olabilmesi adına birçok araştırma

tekniklerinden faydalanılmıştır. Bunlar, kronolojik analiz, karşılaştırmalı analiz, literatür taraması şeklinde sıralanabilmektedir.

Kronolojik bir literatür taraması, mevcut en eski bilgilerden başlayarak her çalışmayı art arda açıklamaktadır. Bu yapı, genellikle odak noktası, fikirlerin veya metodolojinin zaman içinde nasıl ilerlediğini göstermek istendiğinde kullanılmaktadır. Araştırmacı, konuyu anlamak adına önemli olduğunu düşündüğü temalara veya teorik kavramlara dayalı olarak mevcut literatürü düzenlemekte ve tartışmaktadır (Ranjitkar, 2017).

Elde edilen tüm veriler öncelikle tarihsel bir sıralamaya dikkat edilerek detaylı bir şekilde taranmıştır. Konuya ilişkin kapsamlı bir literatür taraması yapılmıştır. Daha sonra, toplanmış olan veriler, çalışmanın amaç ve içeriğine uygun olarak okunup sınıflandırılmıştır. Çalışmanın yazım aşamasına gelindiğinde ise ilgili veriler, ilgili alt başlıklar altında, araştırmanın temel sorularına yanıt verecek şekilde değerlendirilip analiz edilmiştir.

Araştırma yönteminin belirlenmesi, araştırmanın gidişatı açısından oldukça büyük bir önem teşkil etmektedir. Bu araştırmanın, özelliği ve konusu gereği literatüre dayalı nitel bir araştırma olduğundan daha önce bahsedilmiştir. Sosyal bilimlerde evrensel bir doğrunun veya evrensel olarak geçerli bir bilginin olmadığını ve dolayısıyla toplumsal gerçekliğin parçalarının araştırıldığını söylemek olanaklıdır. Bilgi, türetildiği varlığa ve niteliklerine bağlı olarak sürekli değişmektedir. Bu sebeple bilgi göreceli ve öznedir. Nicel araştırmalar gibi sayısal veriler tercih edilmemektedir. Esasen sözcükler veri olarak ve tanımlayıcı olarak kabul edilmektedir. Nitel araştırmalarda olgular, araştırmacının kendi bakış açısından anlaşılmaya çalışılmaktadır.

Tüm bu sebepler dikkate alındığında çalışmanın gereksindiği veriler, ikincil veriler olup, bu analiz için kullanılan propaganda uygulamaları, dönemin gazete ve ilgili yayınlarından, TBMM Meclis dokümanlarından elde edilmiştir. Toplanan veriler ve propaganda araçlarının içerikleri karşılaştırılmış, bazı araçların içerisinde yer alan söylemler söylem analizlerine tabi tutulmuştur. Böylece, bu propaganda ve söylemlerin ulus-inşa sürecindeki etki ve tepkileri neden-sonuç ilişkileri çerçevesinde değerlendirilmiştir.

Belirlenmiş amaca varmak için tez çalışması iki ana bölümden oluşturulmuştur. Tezin birinci bölümünde, kavramsal çerçeve ele alınmış, ulus, ulus devlet, ulus inşa süreci, propaganda ve propaganda faaliyetlerinde kullanılan araçlar, literatür taraması sonucunda detaylı bir şekilde açıklanmıştır. Tezin ikinci bölümü ise Erken Cumhuriyet döneminde ulusçuluk fikrinin nasıl ortaya çıktığını, Türk ulusçuluğunun hangi gelişmeler neticesinde ve hangi fikirler ışığında geliştiğini, Atatürk liderliğinde yapılan devrimlerin ulusçuluk ile olan ilişkisini ve propaganda araçlarının ulusçuluk ideolojisini kabul ettirmede nasıl bir rolü olduğu incelenmiştir. Son olarak çalışmanın sonuç kısmında genel bir değerlendirme yapılmış ve araştırmanın ilgili sorularına ilişkin cevaplara yer verilmiştir. Çalışma bu haliyle bir bütün olarak tamamlanmıştır.

1. BÖLÜM: KURAMSAL ÇERÇEVE

1.1. ULUS VE ULUSÇULUK KAVRAMI

Bu bölümde tez çalışmasının kavramsal ve kuramsal alt yapısına yer verilmiştir. Bu çerçevede öncelikle ulus ve ulusçuluk kavramlarına yer verilmiştir. Daha sonra kuramsal yaklaşımlarla birlikte ulus-inşa ve propaganda kavramları ile propaganda yönetimi ve propaganda sürecinde kullanılan araçların neler olduğu konuları açıklanmıştır.

Çalışmanın esası gereği öncelikle ulus ve ulusçuluk kavramlarının literatür incelemesi ile hangi anlamları ifade ettiğine bakılması gerekmektedir. Türk dili dikkate alındığında ulus kelimesi birçok unsuru içerisinde barındırmaktadır. Bunlar öncelikle millet, milliyetçilik, ulusal bir kimlik edinimi şeklinde çoğaltılabilir. Bunun yanı sıra aslında ulus kavramı ile anlatılmak istenen, bir ulusun kendisine ait olan değerler bütünü şeklinde de ifade edilebilmektedir. Kelimenin kendisi ve kökeni incelendiğinde Avrupa kökenli bir kavram olduğu yorumu yapılabilir. Fakat Türk Dil Kurumu sözlüğündeki karşılığına bakıldığında ise her türlü maddi ve manevi değerler dikkate alınarak ülkenin çıkarlarını üstte tutma şeklinde tanımlanmaktadır. Ancak bu tanımlamanın, kavramın anlaşılmasında yetersiz kaldığı ve kavramı şeffaf, anlaşılabilir bir şekilde ortaya koymadığı yorumu yapılabilir (Yiğit, 2014, s. 36).

Ulus devlet, siyasi tarihin geç bir şekilde ortaya çıkan oluşumlarından birisidir. Geç sonuçtan kastedilen ise Orta Çağ'ın sonlarında başlayıp 19. ve 20. Yüzyılın başlarında

zirvesine ulaşmış olmasıdır. Fakat geç ortaya çıkması siyasal hayatın sonucunda doğal olarak oluşmadığını ifade etmemektedir. Çünkü bir organizmanın veya bir kurumun gerçek telosu veya gelişimi geç bir şekilde kendini gösterebilir. Ancak, insanlığın siyasi tarihinin çok önemli bir evresinde ulus devletinin neden önemli bir devlet olma aracı haline geldiğini anlamak zorunlu olduğu kadar, devlet kavramının bir ulusu kendi temeli olarak varsaymadığını da unutmamak gerekir. Ulusçuluk anlayışı, İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra, milliyetçi ideolojide iki Dünya Savaşı'nın felaketlerine güçlü bir şekilde katkıda bulunduğu düşünülen bu anların üstesinden gelmek için geniş bir fikir birliği neticesinde siyasi sahnede kendini göstermiştir (Hösle vd., 2019).

Ulusçuluk kavramı, yukarıda da bahsedildiği üzere öncelikle Avrupa topraklarında ortaya çıkmıştır. Fransa, İtalya, İngiltere, Almanya birçok konuda olduğu gibi bu kavramın siyasi sahnede kendini göstermesine de öncülük etmiştir. Bu ülkeler çeşitli savaşların sonucunda kendi ulusal kimliklerine değer verdikleri ve korumaya çalıştıkları için, ayrıca ulusal dengeleri koruyabilmek adına bu kavramın siyasi hayatta yer almasını sağlamışlardır. Öncelikle iki sebep ulus kavramının giderek adından söz ettirmesine neden olmuştur. Bunların birincisi Sanayi Devrimi, diğeri ise tüm dünyada teknolojinin giderek artması neticesinde ortaya çıkan sivil modernleşmedir. Bu kavramların dünyada adından söz ettirmesi, sonrasında ise dünya üzerinde yaşanan savaşlar ulusçuluk akımlarının ve ulus kavramının çok daha etkin olmasına neden olmuştur. Aslında ulusçuluk akımı ve yaşanan büyük savaşlar birbirlerini sürekli körükleyen iki yapıdır. Bir yandan ulusçuluk kavramının savaşlara neden olduğu ifade edilirken, diğer taraftan savaşlar neticesinde ulusçuluk kavramının daha fazla adından söz ettirdiği görüşü de ileri sürülmektedir. (Yiğit, 2014, s. 10-14).

Literatür incelemesi yapıldığında ulus kavramını tanımlamak oldukça güçtür. Devlet kavramında olduğu gibi anlamı hakkında onu analiz etmeye veya tanımlamaya yarayan çok fazla unsur ile karşılaşılmamaktadır. Özellikle dikkat edilmesi gereken diğer bir nokta ise, devlet ve ulus kavramlarının aynı anlama gelmedikleridir. Her ne kadar iki kavram politikacılar, tarihçiler ve siyaset bilimciler tarafından sıklıkla birbirinin yerine kullanılsa da aslında bu ikame doğru bir yaklaşım olarak görülmemelidir. Devlet, hükümet diğer bir deyişle siyasi iktidarı elinde bulunduran güç tarafından yönetilen tüzel kişiliktir. Öte yandan ulus ise devletle yakından ilişkili olabildiği gibi veya olmadığı durumlarda

çalışmalarda mevcuttur. Esasen ulus başta da belirtildiği üzere belirli özellikleri paylaşan ve o millete ait olma duygusuna sahip insanlardan meydana gelmektedir. Yani ulus aslında ortak değerlerin ve inançların bir araya getirdiği kavram olarak karşımıza çıkmaktadır (Hösle vd., 2019).

Diğer yandan ulus kavramına karşı yöneltilen eleştiriler de mevcuttur. Çalışmanın önceki kısımlarında belirtildiği üzere ulus kavramının geç bir şekilde siyasi tarihte ortaya çıktığı fakat bu geç çıkışın da doğal olabileceği söylenmiştir. Aşağıda yer alan araştırmacıları gibi araştırmacılar, 'ulusları', büyük ölçüde entelektüeller ve yöneticiler tarafından insanları birleştirmek veya kandırmak için yaratılan modern fikirler olarak görmektedir. Aslında bu görüş kavramın doğal bir şekilde ortaya çıkmadığını, insanları bir arada tutabilmek için ortaya atıldığını ifade etmektedir. Benedict Anderson 1983 yılında yapmış olduğu, "*Imagined Communities: Reflections on the Origins and Spread of Nationalism*" isimli çalışmada ulusların gerçekte var olmayan hayali topluluklar olabileceğini ve yapay olarak inşa edildiği fikrini savunmaktadır. Hatta bu fikrini bir adım daha ileri götürerek ulusların ve ulusçuluk anlayışının bilinçli ve yapay olarak sürdürüldüğünü belirtmiştir. Aslında bireylerin tarihe ya da kültürel kimliklere derinden kök salmadıklarını ve sıkı bir şekilde bağlı olamayacaklarını güçlü bir şekilde ifade etmiştir. Eric Hobsbawm (1990) ise "*1780'den beri Uluslar ve Milliyetçilik*" adlı eserinde ulusların, işçi sınıfının yükselen sınıf kimliğine karşı ortaya çıktığını, işçi sınıfının yükselişini engelleyebilmek adına farklı bir kimlik inşa etme niyetiyle, asırlık kimlik mitleri etrafında inşa edildiğini belirtmektedir. Ayrıca, ulus anlayışını kapitalist ekonomik gelişmeler ile bağlantılı olarak görmektedir (Harrison and Boyd, 2018).

Friedrich Meinecke (1907), "*Cosmopolitanism and the Nation State*"de, "kültürel uluslar" ve "politik uluslar" şeklinde bir ayrıma yer vermiştir. Aynı eserde, kültürel uluslar, modern devlet yapılanmalarının öncesine dayanan derin tarihsel, dilsel ve etnik bağlarla şekillenmektedir ve bu ulusa mensup bireylerin siyasi bağımsızlık talepleri zaman içerisinde ortaya çıkabilir. Ayrıca, bütün ulusların etnik kimlikleri içerisinde bazı kültür unsurları yer almaktadır. Örnekler arasında Galli veya Almanlar sayılabilir. İngiltere ve ABD gibi milletler ise özgürlük, anayasal sisteme olan bağlılık ve hukukun üstünlüğünü benimseme gibi siyasi ilkelere karşı daha fazla bağlılık göstermektedir. Bu tür ilkeler, kültürel ulusal kimliğin doğurduğu veya kültürel ulusun içerisinde yer alan unsurlarla

çatışabilir. Özgürlük, anayasal sisteme olan bağlılık, hukukun üstünlüğüne olan inanç, eşitlik, adalet gibi kavramlar neticesinde kişilerin hissetmiş oldukları aidiyet duygusu ise siyasal ulusları meydana getirmektedir. Vatandaşların genellikle kültürel ulusal kimliği, siyasal ulusal kimlikten daha çekici buldukları da söylenmelidir. Bunun sebepleri arasında birlikte hareket etme duygusu, diğer uluslardan kendilerini farklı hissetme duygusu, biz olma bilinci sayılabilmektedir.

Yukarıda yer alan tüm tanımlamalar dikkate alındığında ulus kavramı ile ilgili bilim insanları arasında bir fikir birliği olmadığı görülebilmektedir. Bu fikir birliğinin olmaması ise sürekli değişen ve gelişen insan unsurunun kavram içerisinde büyük rol oynamasıdır. Kişilerin göstermiş oldukları gelişim ve değişim süreci özellikle sosyal bilimlerde yer alan birçok kavramın ciddi bir şekilde farklılaşmasına yol açmaktadır. Fakat ulus kavramının genellikle ortak değerlerin bir araya gelmesiyle ortaya çıktığı, bireyleri bir ortak payda altında birleştirdiği rahatlıkla söylenebilir. Bir topluluğun ulus niteliği kazanabilmesi adına bazı ortak hususlar içerisinde barındırması gerekmektedir. Bunlar, öncelikle insanların belirli bir düzen içerisinde yaşamasını sağlayan devlet yapılanmasıdır. İkincisi, ırk birliği bilincinin olmasıdır. Üçüncüsü, ortak fikirlerin rahat bir şekilde anlaşılmasını sağlayan dil birliğidir. Dördüncüsü, değerleri ve inançları ifade eden din birliğidir. Beşincisi, devletin idare edilmesini ve sürekliliğini sağlayacak olan hükümet, diğer bir deyişle, siyasal iktidarın varlığıdır. Son olarak ise, kişilerin birbirleri ile olan paylaşımlarının arttırılabilmesine, gelecek nesillere de bu fikrin aşılmasına yardımcı olacak ortak tarihi miras, kültürel değerler ve millet olma bilincidir (Harrison and Boyd, 2018).

Yukarıdaki bilgiler dikkate alındığında yüzyıllardan beri insanları motive edebilmek adına siyasal kavramlar arasında en güçlüsü 'ulus' kavramı olarak tanımlanabilir. Ama kavram hem anlaşılması hem de açıklanması en zor kavramlardan biri olarak karşımıza çıkmaktadır. Bunun en büyük kanıtlarından biri ise bilim insanlarının kavram hakkında ortak bir kanaatlerinin olmamasıdır. Ulus-devlet ise yaygın olarak kullanılan bir terim olmakla birlikte, birçok milletin aslında bir devletinin olmadığı ve birçok ulustan oluşan devletlerin var olduğu da bir gerçektir. Ulusal kimliğin önemli unsurları arasında dil, din, yönetim, ortak tarih ve kültürel bağlar sayılabilmektedir. Diğer yandan, bu faktörlerin önem dereceleri dikkate alındığında ise ulustan ulusa çok büyük farklılıkların olduğu

görülebilmektedir. Bir ulus için çok önemli olan bir kültürel değer diğer bir ulus için aynı düzeyde önemli olmayabilir. Bir ulusu tanımlamanın en kullanışlı yolu ise öznel bir yapı olarak bahsedilmesidir. Bir ulus, üyelerinin kendisini hissettiği ve hislerine olan derin bağlılıkları şeklinde tanımlanabilir.

Ulus kavramının ardından ulusçuluk kavramının da ele alınması gerekmektedir. Ulusçuluk kavramı temelde bir Avrupa kavramıdır. Aslında bu kavram esasında Avrupa'nın keşfettiği ve dünyanın geri kalanına ihraç ettiği bir kavram olarak görülmektedir. Tarihçilerin çoğu, ulusçuluğun modern bir kökene sahip olduğu konusunda fikir birliği içerisindedir. Yine de birçoğu eski zamanlarda bunu tespit etmeye çalışmıştır. Ulusçuluk kavramına olan ilgileri, onları ulusçuluğu eski uygarlıklarda tespit etmek adına motive etmiştir. Tarihsel süreçte, ulusçuluk kavramı insanların doğup büyüdüğü toprağa, yerel geleneklerine ve yerleşik bölgesel otoritelerine güçlü bir şekilde bağlılıklarını temsil etmiştir. Köken mitine göre, ulusların doğuşu aynı zamanda çokluğun ve çeşitliliğin de başlangıcıdır, dolayısıyla ulusal deneyimler aynı zamanda tikel ve evrenselidir. Evrensel ulusal anlatı kendisini birçok biçimde kapsar; bu nedenle, tüm insanlık için birden fazla çıkış, bir ilahi kurtuluş veya bir kurtuluş anı yer almaktadır. Kurtuluş ve kendi kaderini tayin etme evrensel deneyimlerdir, ancak her ulus kendi özel yolu ile kaderlerini tayin etmişlerdir. Aslında ulusçuluğun özü budur (Tamir, 1995, s. 418-440).

Birçok bilim insanı ulusçuluk kavramını farklı şekilde tanımlamıştır. Bu tanımlamalardan bazılarında çalışmada yer vermek gerekmektedir. Örneğin, Kohn (2022)'ye göre, ulusçuluk, bireylerin ulus-devlete olan bağlılıklarını ve bağlılıkların diğer bireysel veya grup çıkarlarını aştığı fikrine dayanan ideolojiyi ifade etmektedir.

Kemilainen (1984)'e göre, ulusçuluk ise, siyasi bir fikri ve bir ulus devlet kurmayı, en azından özerklik elde etme eğilimini içermektedir. İngilizce ulusçuluk kelimesi genellikle özerk bir konum veya bağımsız bir devlet olabilmek için çabalamak anlamına gelmekte ve ulusal özgürlük için bir mücadeleyi ima etmektedir. Ulusçu fikir, 18. Yüzyıl'ın sonlarında ortaya çıkmasına rağmen, romantik hareketin öne çıkan düşüncelerinden biridir. Kendi kaderini tayin etme teorisi olarak ulusçuluk, dünyada aydınlanma ile doğmuş ve demokrasi ilkesine dayanmaktadır. Ulusçuluk fikri, millet veya milliyet denilen bir insan grubunun bireyselliğini ve özelliğini çok önemli gören tutum anlamına

gelmektedir. Bu durumda ulusçu anlayış, herhangi bir siyasi çağrışım olmaksızın ortak bir dil, ortak köken, görgü ve kurumlar gibi diğer ortak özelliklerden oluşan bir millet anlamına gelmektedir.

Ulusçuluk bir milletle ilgili bir dizi inancı ifade etmektedir. Ulusçuluk bir varlık değildir, bu sebeple görülemez ama yüksek bir düzeyde hissedilmektedir. Ulusal düzeyde faaliyetlerde karşılığını bulmaktadır. Başka bir deyişle, ulusçuluk bir milletin ruhunu ifade etmektedir. Aslında ulusçuluk bir gruba ait olmanın politik bilincidir. Geniş anlamıyla ulusçuluk, ulusal bireyselliğe, değerler hiyerarşisinde yüksek bir yer veren tutumdur (Seligman, 2006).

Gellner (2006)'ya göre ulusçuluk, ulusal (Millet) ve siyasi birimlerin (Devlet) uyumlu olması gerektiğini savunan siyasi bir ilkedir. Ne milletlerin ne de devletlerin her zaman ve her koşulda var olmadığını söylemektedir. Devlet ve ulusun ulusçuluk anlayışı gereği bir araya gelebilmeleri için üç ön koşulun varlığından bahsedilmektedir. Bir devlet olmalıdır, bir ulus olmalıdır, son olarak, diğer ikisine birbirleri için yaratıldığını ve birbirleri olmadan yaşayamayacaklarını söylemek için ulusçuluk olmalıdır.

David Miller (1993), yayınlamış olduğu eserde ulusçuluk kavramını üç iddiada özetlemektedir. Ulusal bir kimliğin savunulabilir bir kişisel kimlik kaynağı olduğu, ulusların, üyelere yabancılara yemin etmeyen karşılıklı yükümlülükler dayatan etik topluluklar olduğu ve ulusların politik olarak kendi kaderini tayin etme konusunda iyi bir iddiaya sahip olduklarını savunmaktadır.

Ulusçuluk, bir ulusa üyeliğin kolektif kişilik ve onun ayırt edici kültürü aracılığıyla dünyada bireysel benlikleri tanımlama ve konumlandırma için güçlü bir araçtır. Aslında ulusçuluk kavramı ile bireylere benlik bilinci kazandırılmakta ve diğer kişilerden farklı oldukları hissettirilmektedir (Smith, 1991).

Son olarak, Guichard'a göre milliyetçilikte dört unsur bulunmaktadır. Bunlar sırasıyla, hareket, duygu, ideoloji ve söylemlerdir. Ayrıca bu dört unsurun birbirleri ile bağlantılı olduğu da unutulmamalıdır. Hatta bu dört unsurun birbirleri ile olan ilişkilerini şu şekilde özetlemiştir: Siyasi bir hareket, belirli duyguları uyandırmak için kullanılacak bir söylem yardımıyla bir ideolojiyi savunur. Bu sayede ulusçuluk anlayışı ortaya çıkmaktadır. Ayrıca ulusçuluk anlayışı içerisinde ulusun üyeleri belirli bir ölçüde

egemenlik veya siyasi özerklik elde etmeye çalışmaktadır. Milleti şekillendiren ulusçuluk, mevcut devlet ile onların inandıkları bir ulus fikri arasında bir özdeşlik kurmayı ümit etmektedir (Guichard, 2010).

Tüm bu tanımlamalardan yola çıkıldığında aslında ulus kavramı ve ulusçuluk kavramının birbirlerinden ciddi bir şekilde farklılaşmadıkları görülebilmektedir. Her iki kavramda özünde ortak bir bilinci oluşturmaya, bireylerin ortak değerlerini ve inançlarını arttırmaya yönelik ortaya çıkmış kavramlardır denilebilir. Burada dikkat edilmesi gereken nokta ise, ulusçuluk anlayışı ulus kavramına göre ideolojiye daha yakın bir anlam ifade etmektedir. Ulusçuluk anlayışında söylemlerin önemi çok daha fazla önem teşkil etmektedir.

Ulusçuluk kavramı ulus kavramına oranla daha modern bir hareket olarak karşımıza çıkmaktadır. Tarih boyunca insanlar anavatanlarına, ebeveynlerinin geleneklerine ve yerleşik bölgesel otoritelere bağlı kalmışlardır. Ancak ulusçuluğun kamusal ve özel hayatı şekillendiren, genel olarak kabul görmüş bir duygu haline gelmesi 19. Yüzyıl'ın başlarında olmuştur. Modern tarihin en büyük değilse de büyük belirleyici faktörlerinden biri olarak bahsedilebilir. Dinamik canlılığı ve her yeri kaplayan karakteri nedeniyle ulusçuluğun genellikle çok eski olduğu düşünülmektedir. Aslında Amerikan ve Fransız devrimleri onun ilk güçlü tezahürleri olarak kabul edilmektedir. Latin Amerika'nın yeni ülkelerine nüfuz ettikten sonra, 19. Yüzyıl'ın başlarında Orta Avrupa'ya ve oradan aynı yüzyılın ortalarına doğru ve güneydoğu Avrupa'ya yayılmıştır. 20. Yüzyıl'ın başında ise ulusçuluk fikri Asya ve Afrika'da görülmeye başlanmıştır. Böylece, 19. Yüzyıl Avrupa'da ulusçuluğun çağı olarak adlandırılırken, 20. Yüzyıl, Asya ve Afrika'da güçlü ulusal hareketlerin yükselişine ve mücadelesine tanıklık etmiştir (Kohn, 2022).

Başka bir deyişle, ulusçuluk başarılı modernleşme sürecinde çok güçlü ve muhtemelen devletlerin vazgeçilmez bir aracı olarak da görev yapmıştır. Avrupa'da ortaya çıktıktan sonra tüm dünyaya yayılması -kolonizasyonu meşrulaştıran bir yayılma- gerçekten de bir ihtiyacı karşıladığını göstermektedir. Ulusçuluk, devlet ve ulusun ilişkilendirilmesi gerektiğini öğretmektedir. Tarihsel olarak iyi bilgilendirilmişse, her ikisinin aynı olduğu iddia edilemez; ancak normatif iddialar, tarihsel gerçeklerin sapmasıyla bazen ikisinin de aynı olduğunu iddia etmektedir. Her şeyden önce ulusçuluk, her başarılı devletin yurttaşlarının tek bir ulus olması gerektiğini iddia etmektedir. Diğer önemli nokta, ulusçuluk, her ulusun kendi devletine sahip olması gerektiği şeklindeki zıt fikri de

destekleyebilmektedir. Bir başka tanıma göre ise ulus, açık bir birlikteliğe, aidiyet bilincine ve ortak bir siyasi irade oluşturma arzusunun sahip bir etnik gruptur. Ulusçuluk ise bu fikri benimseyen ideolojidir (Hösle vd., 2019).

Ulusçuluk anlayışı birçok açıdan değerlendirmelere maruz kalmıştır. Bunun en büyük sebeplerinden birisi ise bilim insanlarının ulusçuluk kavramının iyi ve kötü yanlarını birçok defa ele almasından dolayıdır. Kimi yazarlar ulusçuluk kavramını milletlerin kurtuluşu olarak görürken, kimi yazarlarda bu kavramı kötü olayların başlangıç noktası olarak kabul etmektedirler.

Ulusçuluk, siyasi ve felsefi tartışmalarda hem olumsuz hem de olumlu bir kavram olarak kabul edilmektedir. Bir yandan birçok ülkede bağımsızlık mücadelesinin ilham kaynağı olarak görülen bu ideoloji, diğer yandan dünya tarihindeki feci savaşların ve uluslararası serpiyelerin de sorumlusu olarak kabul edilmiştir. Ulusçuluk anlayışı birçok bilim insanına göre tıpkı ulus kavramı gibi özellikle 1. ve 2. Dünya Savaşlarının temel nedeni olarak kabul edilmektedir. Örneğin, Hindistan'da ulusçuluk fikrinin yayılmasının ardından Hindistan'ın bağımsızlığına katkıda bulunmuştur. Ancak aynı zamanda kan dökülmesine, holiganlığa ve yıkıma da neden olmuştur. Burada ulusçuluğun sadece siyasi mücadelelerle değil, sanat eserleri (resim, film, şarkı, heykel vb.), milliyetçi edebiyat, öz kimlik oluşturma, ulusal kayıpların yasası, konuşmalar yoluyla da ifade edildiğini belirtmek gerekmektedir (Kundra, 2019).

Hem ulus hem de ulusçuluk fazlasıyla soyut kavramlar olarak karşımıza çıkmaktadır. Kişilerin uluslarına bakış açıları ve ulusçuluk anlayışları kültürel olarak homojen insanların kendilerini diğer milletten olmayanlar arasında konumlandıkları kriterlere ve ulusal olarak nasıl algıladıklarına göre değişiklik göstermektedir. Bütün ulusların, nesnel özellikleri (din, dil, ortak geçmiş, vb.) yanı sıra, kendilerine özgü homojenlik ifadelerine alan bırakan öznel özellikleri bulunmaktadır (Heywood, 1997). Bir ulusa ait kolektif aidiyet duygusu aslında bireysel düzeyde, topluluktan daha büyük bir nüfusta ulusal kimliğine sahip bir kişiye psiko-ruhsal güvence görevi görmektedir. Aynı şekilde ulusçuluk anlayışı da bireylerin kendilerini güvende hissetmelerine ve bir arada olmalarına yardımcı olmaktadır. Bu nedenle, iki komşu, hatta iki aile üyesi, iki farklı millete bağlılıklarını iddia edebilmektedir. Bunun nedeni, herhangi bir ulusun kabulü veya reddinin bireysel psikolojik yapının alanı olmasıdır. Ulus, yalnızca kültürel olarak

homojen değil, aynı zamanda benzer düşüncelere sahip, çok sayıda var olduğu tasavvur edilen bir insan kategorisini ifade etmektedir (Kundra, 2019).

Çalışmanın esası gereği ulus ve ulusçuluk kavramlarının hangi etkenler neticesinde ortaya çıktığının anlaşılması, hangi sonuçları meydana getirdiğinin anlaşılması adına kavramların tarih sahnesindeki rollerinin de ele alınması gerekmektedir. Bu sebeple çalışmanın bir sonraki başlığının altında ulusçuluğun tarihsel gelişim sürecine ve bu kavramların gelişimine katkı sağlayan yaklaşımlara detaylı bir şekilde değinilmiştir. Bu tarihsel gelişim ve yaklaşımların iyi anlaşılmasının önemi, ulusçuluk kavramını yaygınlaştırmak adına kullanılan yöntemlerin de iyi anlaşılması için önem teşkil etmektedir.

1.2. ULUSÇUĞUN GELİŞİMİNE KATKI SAĞLAYAN TEORİLER

Öncelikle ulusçuluk kavramının açıklanmasının ardından birçok araştırmacı tarafından kavramla ilgili birçok teori geliştirilmiştir. Fakat bu teorilerden bahsedilmeden önce ulusçuluk kavramının gelişimi hakkında hangi tarihsel aşamalardan geçtiğinin tartışılması gerekmektedir. Ulusçuluğun siyasi tarih sahnesinde yer alışı aslında 18. Yüzyıla dayanmaktadır. Bu yüzyıl dünya üstünde Amerikan ve Fransız devrimlerinin etkilerinin insanlar tarafından açıkça hissedilemeye başladığı dönem olarak kendini göstermiştir. Bu dönemde insanların ruh halleri milliyetçiliğe daha çok yönelmeye başlamış, insanlar arasında ulus olma bilinci giderek yayılmaya başlamıştır. Bilim insanları aynı dönemde toplumların modernleşme evresine geçiş yaptığını, modernliğe geçiş aşamasında ise ulusçuluk kavramının en önemli değişkenlerden biri olduğunu savunmuşlardır (Kohn, 1956).

Ulusçuluk kavramının tarihsel süreçte kendisini daha fazla göstermesinin nedenlerinden bir diğeri ise tüm dünyada yaşanan sanayileşme sürecidir. Bilindiği üzere, yaşanan sanayileşme hareketleri, üretim anlayışının değişimi, ham maddeye ulaşımın öneminin giderek artması, kapitalist ekonominin giderek kendini daha fazla göstermeye başlaması birçok sosyal, toplumsal ve coğrafik anlamda hareketlerin artmasına neden olmuştur. Tabii sanayileşme sürecinin getirmiş olduğu tüm bu hareketlilik toplumlar arasında belli başlı eşitsizliklerin de oluşmasına neden olmuştur. Bu eşitsizlikler bireyler arasında her geçen gün daha fazla hissedilmeye başlanmış, kişiler daha fazla aidiyet duygusuna ihtiyaç

duymuşlardır. Modern toplumlar ise ulus devletleri, bu eşitsizlikleri ortadan kaldırmak adına literatüre kazandırmaya çalışmışlardır. Tabii bunun yanı sıra kendi devletlerinin gücünü diğer toplumlara göstermek adına da birtakım girişimlerde bulunmuşlardır.

İlgili alan yazın incelendiğinde ulusçuluk kavramının toplum düzeyine indirgenmesi yukarıda da bahsedildiği gibi kapitalist ekonomik düzenin ilk olarak hissedilmeye başlandığı İngiltere, Fransa gibi Avrupa ülkeleridir. Ardından ise dünyaya empoze edilmeye başlanmıştır. Bu anlayışın giderek yayılması ve özellikle büyük problemler yaşayan, büyük savaşların içerisinde olan ülkeler tarafından ulusçuluk daha çok benimsenmeye başlamıştır. Bunun en büyük nedenleri arasında ise şiddetin veya savaşların halk nezdinde meşru bir hale getirilmesidir (Turan, 2017).

Çalışma özelinde ulusçuluk teorileri modernist ve etno-sembolcü yaklaşımlar altında incelenecektir. Fakat literatürde yapılmış birçok ayrımın olduğu da unutulmamalıdır. Ulusçuluk ile ilgili yapılmış olan perennialist (daimci) ve primordialist (ilkçi) ayrımı bunlardan bir tanesidir. Yapılan bu ayrımda aslında teorisyenlerin bir kısmı ulusların ve bireylerin ayrılmaz bir bütün olduğunu savunurlarken, ulusun tıpkı insanlar gibi doğal bir süreç içerisinde geliştiğini savunmaktadır (Çağla, 2010). İlkçi yaklaşımı savunan bilim insanları, ulusçuluğun esasen Antik Yunan dönemine kadar uzandığını özellikle ilgili toplumlarda ulusçuluğun yaygın bir şekilde insanlar tarafından kabul gördüğü savunulmaktadır. Diğer taraftan karşıt görüşü savunan bilim insanları ise ulusçuluğu daha modern bir kavram olarak görmekte, hatta ilk olarak 17. Yüzyıl'ın sonlarında ortaya çıktığını savunmaktadırlar (Hobsbawn, 1990).

Ulusçuluk kavramının ortaya çıkışı, toplumların bazı kültürel faaliyetlerinde veya etnik hareketlerinde kendini göstermesi, 1700'lü yılların sonlarına rast gelmektedir. Bu yılların temel alınmasının esas nedeni ise Rousseau tarafından literatüre kazandırılan genel irade kavramıdır. Genel irade kavramı ile birçok teori ortaya çıkmış fakat ulusçuluk ile genel irade kavramının bütünleştirilmesi 1900'lü yılların sonlarını bulmuştur. Modern ulusçuluk anlayışının ortaya çıkma sürecine kadar ulusçuluk savaşlarla, mücadelelerle, ülkelerin karışıklıklarının meşrulaştırılması ile anılmıştır. Ardından ise devletlerin içerisinde birçok milliyetçilik hareketine ve bağımsızlık mücadelelerine öncülük eden, siyasal rejimlerin iyileştirilmesine etki eden bir kavram halini almıştır. Ulusçuluk, artık

yalnızca kendi içlerinde bir bütün olmaya çalışan ülkelerin gündemlerinde değil, gelişmiş ülkelere siyasal iktidarı elinde bulunduran kişilerin meşruiyetlerini sağlama araçlarından birisi haline gelmiştir (Şen, 2004). Görüleceği üzere aslında ulusçuluk anlayışı 20. Yüzyıl'ın başlarında gelişmekte olan, az gelişmiş ve gelişmiş ülkelerin hemen hepsinde kendini hissettirmeye başlamıştır.

Tam bu noktada Gramsci (1997) tarafından literatüre kazandırılmış olan hegemonya kuramından bahsetmek gerekmektedir. İlgili kuram, siyasal iktidarı elinde bulunduran toplulukların güçlerini meşru kılmak adına kullandıkları en önemli aracın ulusçuluk olduğunu ifade etmektedir. Diğer yandan bu teori ulusal sorunları açıklayabilmek ve toplum içerisinde yer alan sosyal sınıflar arasındaki ilişkileri açıklayabilmek adına ortaya çıkmıştır. Devlet yönetimi içerisinde var olanın, sistemin düzenli bir şekilde işleyebilmesi adına siyasal iktidarların önemi dikkate alındığında ulusçuluk, siyasal sistemin düzenini sağlayan önemli araçlardan biridir. İlgili düzenin sürekli bir hale gelebilmesi için ise ulusçuluk yine etkin bir rol oynamaktadır. O halde ulusçuluk anlayışı bir ideoloji olmanın ötesinde kişilerin bizden olan ve bizden olmayan ayrımını yapmasına sağlayan faktörlerden de biri olma özelliği taşımaktadır. İnsanların kendilerini bir devlete, bir toprağa, bir siyasal iktidara veya bir topluluğa ait hissetmeleri hem uluslaşma hem de ulus devletleşme süreçlerinin ilk basamağıdır denebilir. (Akbaş, 2006).

Çalışmanın bir önceki bölümünde ulus ve ulusçuluk kavramlarının açıklamaları detaylı bir şekilde ele alınmıştır. Fakat burada ulusal kimliğin ne olduğunun da açıklanması gerekmektedir. Ulusal kimlik, en net ifade ile, bireylerine kökenlerinden başlayarak millet olabilme sürecini ifade etmektedir. Ulusal kimliği birçok işlevi yerine getirdiği de unutulmamalıdır. Öncelikle, ulusal kimlik, kişilerin seçim yapabilmelerine imkân sağlamaktadır. İnsanların kendi kaderleri ile ilgili karar verebilmeleri anlamına gelmektedir. Bir diğer görevi ulusal kimlik, kişilerin kendinden olmayanlar ile iletişim kurmalarına imkân vermektedir. Son görevi ise ulusal kimlik, kişilerin kendilerini çok daha fazla güçlü hissetmelerini sağlamaktadır. Bir anlamda kişilere psikolojik destek sağlamaktadır (Guibernau, 1997).

Literatürde yer alan diğer bilim insanları tarafından dile getirilmiş olan ulusçuluk anlayışlarına da değinmek gerekmektedir. Popper (2000) tarafından ulusçuluk bir toplumu kurmayı engelleyen sorunlardan biridir. Diğer taraftan ise ulus olabilmek için

ortak değerlerin, kültürlerin, dilin veya söylemlerin olmasına gerek olmadığını savunmaktadır. Kedourie (1974) ise ulusçuluk anlayışını toplumların modern bir seviyeye ulaşmasını sağlayan, siyasal ve sosyal gelişmeye ön ayak eden en büyük faktörlerden birisi olarak değerlendirilmektedir.

Bahsedilen tüm bu yaklaşımlar ele alındığında ulusçuluk genellikle iki farklı şekilde ele alınmaktadır. Birincisi, etnisite kavramını, insanın zaten doğasında var olan bir özellik olduğunu savunan yaklaşım, diğeri ise ulusçuluğun birçok farklı değişkene (tarihsel, kültürel, ekonomik, dinsel, siyasal) ortaya çıktığını savunan yaklaşımdır. Asıl olarak ulusçuluğun birçok farklı görevi olduğu ve tarihsel süreçlerde bu görevleri yerine getirmek adına ortaya çıktığı yaklaşımı da yaygın olarak kabul edilmektedir. Bu görevler, bireylerin ulusal kimliklerini koruması, belli bir ulusal kimlik yaratma isteği, toplulukların belli bir ulusa ait olma isteklerinin giderilmesi şeklinde sıralanabilmektedir. Tüm bu açıklamalar ulusçuluğun aslında siyasal bir sistemi ifade etmediğini, kültürel ve değersel bir bütünleşme sağlayan araç olduğunu göstermektedir. Ulusçuluk anlayışı tarihsel süreçte ulus kavramından veya ulusal bilinçten ayrılmıştır. Bu ayrışma ise kişilerin belirli bir fikri paylaşımlarından kaynaklanmaktadır. Her ne olursa olsun ulusçuluk kişilerin veya devletlerin nezdinde kaybolmayacak bir faktördür. Diğer yandan herhangi bir siyasal iktidarın da ulus bilincini yok etmek gibi bir isteği hiçbir zaman olmayacaktır. Toplumun üyelerinin bir arada tutmaya yarayan, biz olma bilincine vurgu yapan, belirli bir düzenin sağlanmasına yardımcı olan, gündelik yaşamı kolaylaştıran, belirli sembollerin kullanılmasına imkân veren en önemli araçlardan biridir. Ulusçuluk kavramı devletlerin ortaya çıkmalarından sonra kendilerini gösterebilmeleri için giderek yayılan ve tarih sahnesinde kendini gösteren güçlü düşünce yapılarından biridir (Turan, 2017). Bu çerçeveden hareketle şimdi de kuramsal yaklaşımlar değerlendirilmiştir.

1.2.1. Modernist Yaklaşım

Ulusçuluk yaklaşımlarının birçoğu, ulusların modern karakterini öne sürmekte ve modernite ile bağlantılı çeşitli faktörlere atıfta bulunarak ortaya çıkışını ve gelişimini açıklamaktadır. John Armstrong ve Anthony D. Smith gibi bazı yazarlar, ulusların milliyetçilikten önce ortaya çıktığını, eski ve modern uluslar arasında bir süreklilik olduğunu (orta çağda ve hatta antik etnik topluluklar genellikle modern ulus için bir

sıçrama tahtası olarak görülmekte) iddia ederken, yalnızca ilkçiler ve daimciler ulusu daimî yani tarih boyunca var olmuş bir varlık olarak ele almaktadırlar (Llobera, 1999).

Ulusçuluk kavramını, modernleşmenin ilerleme süreçleri ile birlikte düşünen hatta modernleşmenin bir ürünü olarak ele alan yaklaşım kavramı ile modernist yaklaşım olarak adlandırılmaktadır. Bu teori etrafından birleşen bilim insanlarının ortak kanaatleri ulusun, milletlerin, ulusçuluk fikrinin günümüz modern çağına ait olduklarıdır. Modernleşme teorisinin esas faktörleri arasında sanayileşme, devlet yapılarının daha merkezi bir hale gelmeleri, kentleşmenin gelişimi ve toplumların laik bir yapıya bürünmesi sayılabilmektedir (Yahşi, 2017).

Asıl olarak modernist teori altında yer alan bilim insanları ulusçuluk fikrinin ortaya çıkışını modernitenin yükseliş ile eşleştirmektedirler. Modernizm fikri günümüzde hala daha fazla bilim insanı tarafından savunulan teorilerden biri konumundadır. Modernizmi savunan bilim insanları aynı zamanda diğer araştırmalarda dahil olmak üzere baskın bir sayıya ulaşmışlardır. Modernist yaklaşıma göre yalnızca ulusçuluk yaklaşımı değil ulus kavramı da modern çağın sonuçlarından biri olarak görülmektedir (Conversi, 2007). Modernist teori, ulusu etnik olarak tasarlanmış, ulusun hizmetinde bir araç olarak görmemektedir. Modernist teori ulusun üyelerinin kendilerini tanımlamaları için bir amaç olduğunu savunmaktadır (Akman, 2004).

Genel olarak modernleşme teorileri, ulusçuluğun geleneksel toplumdaki modern topluma geçiş sürecinin bir sonucu olarak ortaya çıktığını dile getirmektedir. Modernist teorisyenlerden bazıları, milliyetçiliğin gelişmesinin ana nedeni olarak sanayileşmenin yayılmasını görmektedir. Bu yayılımın sonucunda ortaya çıkan sosyo-ekonomik, politik ve kültürel koşullara odaklanmaktadırlar. Modernleşmenin ideolojik kökleri rönesans, bilimsel devrim ve aydınlanma çağına dayanmaktadır denebilir. Ekonomik düzeyde, modernleşme, önce ticaret, ardından ticaretin gelişmesiyle sanayileşme süreciyle gerçekleşmektedir. Siyasal düzeyde ise modernleşme ise ulusal devlet yapılarının merkezi, bürokratik, bölgesel, egemen bir yönetim biçimini ifade etmektedir. Batılı olmayan toplumlara uygulandığında, modernitenin ticarileşme, bürokratikleşme, sekülerleşme, kentleşme, kitle iletişimi, okuryazarlık vb. gibi bazı özellikleri mevcut olabilirken, sanayileşme ise genellikle bu toplumlarda görülmemektedir (Llobera, 1999).

Modernist teorinin düşünürleri tarafından savunulan bir diğer önemli görüş ise, ulusların ulusçuluk tarafından ortaya çıkarıldığıdır. Ayrıca modernistlerin kendi içlerinde hem ulusu hem de ulusçuluğu modern dönemin unsurları olarak kabul etseler dahi her bir teorisyen bu sürecin farklı yanları ile ilgilenmişlerdir. Bu fikirler, kitle iletişim araçlarının yaygın olarak kullanılmasının ulusçuluğu yaydığı, kapitalist ekonomik anlayışın ulusçuluğu arttırdığı, sanayileşmenin ulusçuluk anlayışını arttırdığı, şeklinde sıralanabilmektedir (Yahşi, 2017).

Yukarıda da bahsedildiği üzere modernist teorisyenler farklı fikirleri savunarak literatüre katkı sağlamıştır. Koşullar dikkate alındığında üç ana modernleşme teorisinden bahsetmek gerekmektedir. Bunlar sırasıyla, sosyal iletişim teorileri, iktisadi teoriler ve politik-ideolojik teorilerdir. Bahsedilen bu teorilere dair bazı teorisyenlerin fikirlerine yer verildiğinde şunları söylemek olanaklıdır:

Sosyal İletişim Teorileri: Modernleşmenin milliyetçilik üzerindeki etkileri üzerine öncü bir çalışma, Karl Deutsch'un 1953 yılında yayınlamış olduğu “*Nationalism and Social Communication*” adlı eseridir. Geleneksel toplumlardan modern toplumlara geçiş bağlamında ulusların ve ulusçuluğun büyümesini ilgili eserde ele almaktadır. Deutsch, ulusal toplulukların oluşumunda iletişimin merkezi bir konumda yer aldığını vurgulamaktadır. Ulusu ise, grup dışındaki insanlardan daha etkili ve yoğun bir şekilde birbirleriyle iletişim kuran bir grup insan olarak tanımlamaktadır. Deutsch, ekonomik, tarihi ve demografik verilerden yola çıkarak, ticarileşme, sanayileşme ve kentleşme süreçlerini ele almıştır. Genel okuryazarlık ve kitle iletişiminin büyümesiyle birlikte kitlesel sosyal seferberlik kavramını literatüre kazandırmıştır. Teori, sosyal seferberliğin vurgulanmasının toplumlarda dilin, kültürün dolayısıyla da milliyetçiliğin önemini artırdığını savunmaktadır. Deutsch'un teorisinin çıkarımlarından bir diğeri, modern ulus-devletlerin kendi sınırları içinde yer alan azınlıkların dillerini ve kültürlerini özümsemelerinin muhtemel olduğudur.

İktisadi Teoriler: İktisadi teorisyenlere göre ulus fikrinin altında ekonomik çıkarlar yatmaktadır. Ulusçu söylemin kendi muğlaklığıyla ekonomik sömürünün yanı sıra siyasi iktidarı ve kültürel üstünlüğü haklı çıkarmak veya gizlemek için kullanılabilmesi, milliyetçiliği yükselen burjuvazinin ideolojisine indirgemek için yeterli bir neden değildir. İktisadi teoriler son derece popüler bir açıklama olarak kabul edilmiş ve bu

nedenle hem Marksistler hem de Marksist olmayanlar tarafından tercih edilmiştir. İktisadi teorisyenlerin ortak fikirleri ulusal gerçeğin özel karakterini inkâr etmeleri konusundadır denebilir. İktisadi teorisyenlerin savundukları ve ulusçuluğun ortaya çıkmasına neden olan unsurlar, sömürgecilik, eşitsiz kalkınma ve dünya sistemleri olarak sıralanabilir. (Llobera, 1999).

Politik-İdeolojik Teoriler: Modern teoriler arasında ulusçuluğa politik ideolojik teori esasında yaklaşan bilim insanlarından bir tanesi Giddens'tır. Anthony Giddens (1985) yayınlamış olduğu eserde, ulusçuluğu ya seçkin gruplar tarafından yayılan ya da bir nüfusun bölgesel, etnik veya dilsel kategorilerinin birçok üyesi tarafından benimsenen, aralarında bir topluluk anlamına gelen sembollerin ve inançların varlığı olarak tanımlamıştır. Ayrıca ulusçuluğu, temelde Fransız Devrimi'nden kaynaklanan modern bir kavram olarak görmektedir. Giddens ulusçuluğu, zaman ve mekânın metalaşması sonucunda bireyin ontolojik güvenliğini kaybettiği bir zamanda ortaya çıkan ve belirli ihtiyaç ve eğilimlere bir yanıt olarak görmektedir. Fakat politik ve ideolojik esasları dikkate alarak, ulusçuluğun sınıf egemenliğiyle bağlantılı olduğunu ve kapitalizmin eşitsiz gelişiminin muhalefet ulusçuluğun kökenlerini güçlü bir şekilde etkilediğini de belirtmektedir (Giddens, 1985).

Görüldüğü üzere ulusçuluk anlayışı üzerine birçok modernist görüş literatürde yer almaktadır. Her bir teorisyen ulus ve ulusçuluk kavramlarının modern zamanlarda toplumların sistemli bir işleyişe sahip olması adına sonradan ortaya çıktığı konusunda hemfikirdirler. Modern zamanların başlangıcı olarak ise genellikle sanayi devrimini esas almaktadırlar. Sanayi devrimi sonrasında yaşanan kapitalist ekonomiye geçiş, kitle iletişim araçlarının daha sık bir şekilde kullanılmaya başlanması, toplumsal anlamda yaşanan sınıfsal dönüşümler ulusçuluk kavramının ortaya çıkmasında etkili olan en önemli faktörler arasında sıralanabilmektedir. Fakat burada önemli olan modernist teorisyenler, bu faktörlerden hangisinin en önemli olduğu konusunda fikir çatışmaları yaşamaktadırlar. Her bir teorisyen bir faktörü diğerinden daha önemli olarak kabul etmiştir. Unutulmaması gereken ise bu fikir çatışmaları sırasında farklı teorisyenler diğer faktörlerin de etkili olduklarını kabul etmişlerdir.

1.2.2. Etno Sembolcü Yaklaşım

Etno sembolcü yaklaşımın ulusçuluğa bakış açısı aslında kendinden önceki teorilere meydan okuma sonucunda ortaya çıkmıştır. Etno sembolcü yaklaşım ulusların ve ulusçuluk düşüncesinin daimî olduğu veya ezelden beri var olduğu düşüncelerin tamamına karşı çikıştır. Esas olarak etno sembolcü yaklaşım ulusların ve ulusçuluk anlayışının farklı unsurlar neticesinde ortaya çıktığını savunmaktadır. Bunun için ise çok önemli üç varsayım öne sürülmüştür. Birincisi, mitlerin, hatıraların, geleneklerin, değerlerin, ritüellerin ve sembollerin ulusların oluşumunda ve sürdürülmelerinde merkezi bir rol oynadığıdır. İkinci varsayım, bahsedilen bu unsurların çoğunun, aynı veya ilgili topluluklar arasındaki önceki etnik, etno-dini sembollerden, mitlerden, hatıralardan ve geleneklerden kaynaklandığıdır. Bahsedilen bu önemli iki varsayım sonucunda etno sembolcü yaklaşım ulusların ayırt edici karakteristik özellikleri nelerdir ve ulus nedir sorusuna cevap vermektedir. Fakat bu unsurlar dikkate alındığında ulusların tarihin her döneminde yer aldıkları süreçlerin detaylı bir şekilde incelenmesi gerektiği de ortaya çıkmaktadır (Smith, 2005).

Anthony Smith (2005) dayanıklı bir ulusun ve bir topluluğun birincil bağlayıcı gücünü temsil eden bir kültürel çekirdekten bahsetmektedir. Smith'e göre, dini gelenek bir ulusun kültürel çekirdeğinde özel bir yere sahip olabilir. Ulusal kimliğin bu kültürel kaynaklarının en azından bir kısmı, temel sosyal ve sembolik unsurların kutsallaştırılması süreci yoluyla ulusun 'kutsal temelleri' haline gelmektedir. Etno sembolizm etnik grupların dayanıklı kültürel çekirdeklerine, etnik mitlere, özellikle de çağdaş siyasi yaşamda birincil önem atfetmektedir (Flere vd., 2016).

Etno-sembolist bir perspektiften, ulusal bütünleşme için dinin değeri, dinin genellikle en saf haliyle ulusal topluluğun kutsanmasını içermesi gerçeğinden kaynaklanır. Din yoluyla bu kutsallaştırma, genellikle çevresel olarak uyarlanmış ve "teologların dini" olmaktan ziyade yerel geleneklerle birleştirilmiştir. Bu bağlamda, Smith ayrıca, çoğu zaman kutsal metinleri, ayinleri ve törenleri aracılığıyla bu popüler inanç ve duyguların desteklenmesine yardımcı olan dini seçkinlerin rolünü vurgulamaktadır (Smith, 2005).

Etno sembolik yaklaşım, etnik seçim mitlerinin sosyo-kültürel hayatta kalma ve etno-politik seferberlik için bir teşvik mekanizması olarak hizmet etme yollarını değerlendirmektedir. Ayrıca seçilmiş insan kavramının, topluluğun anavatanıyla

özdeşleşmesini nasıl yoğunlaştırdığını da belirtmektedir. Dahası, modern laik ulusçuluğun özelliklerinin, önceki etnik seçim mitlerinin özelliklerine ne ölçüde benzediğini ve bu temel seçilmişlik fikrinin kalıcı gücünün bugün bile toplulukları nasıl etkilemeye devam ettiğini göstermeye çalışmaktadır (Cauthen, 2004).

Bahsedilen yaklaşımın önemli savunucularından bir diğeri ise John A. Armstrong olarak bilinmektedir. Bu ünlü düşünürün 1982 yılında yayınlamış olduğu “Nations Before Nationalism” adlı eserde aslında bir önceki başlıkta bahsedilen modernist teoriler ciddi bir şekilde eleştirilmiştir. Yiğit (2014) tarafından aktarıldığı üzere Armstrong aslında ulusların gelişim süreçlerini ve ortaya çıkışlarını çok geniş bir zaman diliminde ele almaktadır. Hatta bu zaman dilimi geçmişe doğru gidildiğinde Antik Yunan dönemine kadar uzanabilmektedir. Fakat düşünür 18. Yüzyıl’a doğru gelindiğinde (ki bu yüzyıl ulusçuluğun ortaya çıkışı olarak bilinmektedir.) durmaktadır. Burada durmasının esas sebebi bu zaman diliminden sonra kavramın birçok düşünür tarafından defalarca çalışılmış olmasıdır. Diğer bir sebep ise Armstrong’un ulusların ulusçuluk anlayışından daha önce var olduklarını savunmasıdır. Aslında ulus kavramının belli bir tarihsel süreçte ortaya çıkarıldığını savunmaktadır (Armstrong, 1982).

Bilimsel yaklaşımlar incelendiğinde, her bir yaklaşımın bir önceki düşünürleri eleştirerek ortaya atıldığı, birbirlerinin eksikliklerini dikkate alarak veya bu eksiklikleri gidermek adına yeni yaklaşımlar ortaya attıkları söylenebilir. Tüm bu anlatılanlar dikkate alındığında etno-sembolist yaklaşımı savunanlar esasen modernist düşünürlerin tarihsel arka planı çok fazla dikkate almadıklarını eleştirmişlerdir. Aslında ulus kavramının çok yeni bir kavram olmadığını, ulusçuluk kavramının da ulus kavramından ayrı düşünülmemesi gerektiğini savunmuşlardır. Etno-sembolist yaklaşımı savunan bilim insanları ulusların veya milletlerin oluşumu esnasında geçmişten gelen değerlerin, törelerin, inançların, kültürlerin, hikayelerin, mitlerin, geleneklerin ve göreneklerin etkin bir rol oynadığını dile getirmişlerdir. Bu sebeple de ulusun ulusçuluk kavramının çok öncesine dayalı bir süreçte ortaya çıktığını savunmuşlardır. Modernistler ise ulusçuluğun sanayi devriminden sonra ortaya çıktığını ve belli bir düzen sağlayabilmek adına toplumlara empoze edildiğini savunmaktadır.

Tabi ki etno sembolist yaklaşımı savunan ve ortaya atan düşünürlerde birtakım eleştirilere maruz kalmışlardır.

Bu eleştirilerden birincisi, tarihle ilgili olandır. Etno-sembolizmin terminolojik olarak kaygan olduğunu, genellikle etnisiteler ve uluslar arasında hareket ettiğini, bu ikisi arasındaki sınırları çok kolay karıştırdığını ileri sürmektedir. Bununla ilgili olarak, etno-sembolistlerin ulusçulara çok fazla kısıtlama getirdiğini, ulusçuların, Smith'in söylediği gibi, seçtikleri ve milletlerini nasıl inşa edecekleri konusunda geçmiş tarafından kısıtlanmadıklarını öne sürmektedir. Aslında tarihsel zeminde bir belirsizlik olması eleştirisi de bu yönlü yapılmıştır. Tam bir süreç, bu yaklaşım için söz konusu değildir. Etno-sembolist düşünürler için önemli olan sembollerin ve mitlerin ne oldukları ya da sayıları değil, kullanımlarıdır (Özkırımlı 2003: 345). Bu eleştirinin sonucunda bu mitlerin veya sembollerin hangi tarihsel süreçte oluştuğu veya hangi zaman aralıklarında yenilenmesi gerektiği konusu bu yaklaşımda belirsizliğini korumaktadır.

Yapılan bir diğer eleştiri ise etnik özellikleri içerisinde barındıran topluluklar ve modern uluslar arasındaki farklılık üzerinedir. Modern ulusların birçok yasa, ekonomik politikalar ve siyasi politikalar tarafından desteklendiğini söylemekte, bunun yanı sıra etnik yapıları içerisinde barındıran toplulukların ise bu kurumlar tarafından destek bulamadıklarını ifade etmiştir. Tarihin geçmiş zamanlarında etnik topluluklar kilise gibi kurumlar tarafından destekleniyor gözükse de aslında bu kurumlar toplulukların etnik değerlere bağlı olmalarını eleştirmektedir. Aynı zamanda geçmişin modern ulusu ve ulusçuluğu anlamak adına büyük ölçüde önemsiz olduğunu söylemiştir. Geçmişten öğrenilecek şeyler olsa da kullanımlarının yanında aslında gelip geçicidir (Breuilly, 2005).

Yiğit (2014) tarafından aktarılan diğer eleştiriler ise Kedourie'ye ve Calhoun'a aittir. Öncelikle Kedourie kişilerin sahip oldukları etnik kimliklerin veya özelliklerin sürekli değişken bir yapıya sahip olduklarını vurgulamış aynı zamanda esneklik özelliğine veya değişime müsait olduklarını savunmuştur. Bu düşüncesini savunurken ise ulusların sahip oldukları etnik veya kültürel özelliklerine uzun yıllar boyunca sahip çıkmadıklarını ileri sürmüştür. Bu yaklaşıma yapılan ilgili eleştiri özelinde gerçekten de günümüzde küreselleşmenin ve teknolojinin gelişimi ile birlikte kültürlerin artık birbirine benzeşmeye başladığı hatta teknoloji kültürü kavramının ortaya çıktığı birçok bilim insanının yapmış olduğu çalışmada dile getirilmiştir. Calhoun'un yapmış olduğu eleştiri ise bir önceki eleştiriye destekler niteliktedir. Ulusların sahip oldukları geleneklerin veya

mitlerin yazılı bir şekilde eskisi gibi korunmadığını ve büyük değişimler yaşadığını ifade etmiştir (Yiğit, 2014).

Yapılan tüm eleştirilerin haklılık oranları olduğu gibi bazı haksız yanları da yer almaktadır. Öncelikle modernist düşünürler dikkate alındığında ulus ve ulusçuluk kavramının sonradan ortaya çıkmış olduğu inancı çok gerçekçi olamayabilir. Fakat ulusçuluk kavramının Sanayi Devrimi ile daha yaygın bir şekilde topluluklar da görülmeye başlandığı da açıktır. Bu durumun nedenleri arasında iletişimin devletler düzeyinde daha ileri bir şekilde kullanılabilmesi, toplulukların bilgiye erişim hızlarının üst düzeylere çıkması ve herkesin birbirinden haberdar olması sayılabilir. Etno-sembolcüler ise ulusların daha önce var olduğunu hatta kendi kültürleri, değerlerini, mitlerini dikkate alarak oluştuklarını ifade etmektedir. Diğer yandan bu görüşü savunanlar bu kültürlerin yüzyıllar dahi geçse değişime uğramayacağını savunmaktadır. Fakat günümüzde toplumsal değişim hareketleri ulusların kendi kültürlerinin de ciddi bir şekilde değişmesine yol açmaktadır.

1.3. ULUS-İNŞASI KAVRAMI

Ulus inşası kavramı incelendiğinde literatürde genellikle devlet inşası, demokratikleşme, modernleşme, siyasi gelişme, çatışma sonrası yeniden yapılanma ve barışın inşası kavramları ile aynı anda kullanılmaktadır. Fakat her ne kadar gelişim evreleri iç içe geçmiş olsa da her kavram farklı anlamları ifade etmektedir. Ulus inşası kavramı, vatandaşların modern ulus devlete bağlılıklarını beraberinde getirdiği için, devlet ve toplumun daha büyük bütünleşmesini tanımlamak için, II. Dünya Savaşı'ndan sonra esas olarak Amerikan siyaset bilimciler arasında kullanılmaya başlanmıştır. Ulus inşası, sosyal uyumu ve ekonomik büyümeyi teşvik etmek için birçok propagandayı, büyük altyapı hazırlıklarını geliştirmeyi, aynı zamanda bunların kullanımlarını içerebilir. Bu çalışma özelinde de ulus inşa süreçlerinde propaganda araçlarının kullanımının dikkate alınmasının nedenlerinden biri budur. Ulus inşası aynı zamanda farklı insanlar için farklı şeyler ifade eden normatif bir kavramdır. En son kavramsallaştırma, esas olarak, ulus inşa programlarının, istikrarı artırmak için, işlevsel olmayan, istikrarsız veya başarısız devletlere, ekonomilere hükümet altyapısının, sivil toplumun, anlaşmazlık çözüm mekanizmalarının ve ekonomik yardımın geliştirilmesinde yardımın verildiği programlar şeklinde yapılmıştır. Pek çok insan ulus inşasının devrimci bir hareket olmaktan çok

evrimsel bir hareket olduğuna, uzun zaman aldığına ve bu hareketin dışında kalınması mümkün olmayan bir toplumsal süreç olduğuna inanmaktadır (Saad, 2012).

Birçok Avrupa devletinin bir ulusa dönüşmesi, çok uzun bir zaman diliminin ve sadece siyasi liderliğin değil, teknoloji ve ekonomik süreçlerdeki (tarım ve ardından sanayi devrimleri) değişikliklerin yanı sıra iletişim, kültür, sivil toplum ve diğer birçok faktörün sonucu olarak ortaya çıkmıştır. Tarihsel süreç içerisinde Avrupa'da, ulus inşası sömürge sonrası devletlerde devlet inşasından önce gelmekteydi. Sömürgecilik sonrası ulus inşası kavramına olan ilgi daha da üst düzeylere çıkmıştır (Stephen 2005).

Ulus inşası kavramı, genellikle çeşitli ve ayrık kültürel bağılıkların entegrasyonundan, milliyet duygusuna veya gelişimine, siyasi birimlerin ortak bir bölgesel çerçeveye, entegrasyonuna kadar geniş bir yelpazede insan ilişkileri ve tutumlarını içeren bir kavram olarak karşımıza çıkmaktadır. İktidarı kullanmanın yanı sıra yurttaşlığın ortak bir siyasi sürece entegrasyonu da ulus inşası kavramı ile ifade edilebilmektedir. Ulus inşası, insanların siyasetle ilgili inançlarına, kişilerin tutumlarının köklerine fazlasıyla dokunmaktadır. Bu sebeple, ulus inşası süreci, bir toplumun siyasi kültürünün karakterinden önemli ölçüde etkilenmektedir (Saad, 2012).

Ulus inşası toplumların daha istikrarlı ve birbirleri ile bütünleşmiş bir yapıya kavuşmasını sağlayan süreç olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu süreci yönetebilmek adına ise birden fazla yöntemin bir arada kullanılması gerekebilir. Bu politikalar, diğer programların üzerine inşa edilebileceği teşvik görevi görecektir güçlü bir ekonominin yaratılması, ülkelerin içerisinde yer alan karışıklıkların istikrara kavuşturulması, vatandaşlar arasındaki iç huzurun teşvik edilmesi, insanların yaşam kalitesinin iyileştirilmesi, ulusun canlılığının iyileştirilmesi, kültürel yeterliliklerin pekiştirilmesi şeklinde sıralanabilmektedir. (Ahmat, 1980).

Ulus inşa kavramı birçok bilim insanı tarafından günümüze kadar araştırmalara dahil edilmiş ve kavramın içeriği hakkında çeşitli çalışmalar gerçekleştirilmiştir. Yapılan bu çalışmalara istinaden ulus inşası kavramının birbiriyle ilişkili üç unsurdan oluştuğu söylenebilir. Bu üç unsur aşağıdaki şekilde sıralanmıştır. (Dinnen, 2006):

- 1- Vatandaşlarının çoğunluğu tarafından kabul edilen, yani meşruiyet kazandırılan, etkin bir şekilde işleyen bir devletin geliştirilmesi gerekmektedir. Bu etkin

devletin merkezinde, güç tekelini sağlama, nüfus ve komşu ülkeler için güvenliği garanti etme, hukukun üstünlüğü ve kamu varlıklarının sağlanması işlevleri kesinlikle yer almaktadır. Bunlar devlet olmanın temel nitelikleridir. Sayılan bu koşullar hikâyenin tamamı olarak düşünülmemeli fakat ulus inşası süreci için gerekli bir temel olarak kabul edilmelidir.

- 2- Ulus inşası tüm sivil toplum tarafından paylaşılan fiziksel, sosyal ve iletişim altyapısını da gerektirmektedir. Bu varlıklar nüfusun tüm grupları için erişilebilir olmalı, sivil toplum kuruluşları tarafından işlemler ve iletişim kurmak için kullanılmalıdır. Bazı kişilerin nüfusun geri kalanından (fiziksel ve sosyal olarak) etkin bir şekilde ayrılması, farklı bölgeler veya alanlarda bulunması, bir ülkede ulus duygusu inşa etmeyi zorlaştırmaktadır. Bu sebeple bütünleştirici bir görev üstlenilmesi gerekmektedir.
- 3- Son olarak, ulus inşası süreci, ortak kimlik, değer ve hedeflerin var olduğu sosyo-kültürel bir yapılanma ve entegrasyon sürecini kabul etmektedir. Önemli olan bu özelliklerin heterojen bir şekilde dağıldığının kabul edilmesidir.

Ulus inşa sürecinin başarılı bir şekilde tamamlanabilmesi için önemli olan faktörlerden de bahsetmek gerekmektedir. Bu faktörler ise şu şekilde sıralanabilir (Utz, 2005):

- Demokrasi: Başarılı uluslar demokratik olarak kurulmuş milletler olarak tanımlanmaktadır. Teori açısından, ulusçuluk her zaman belirli bir hükümet biçimi gerektirmez, ancak herhangi bir ulus inşa sürecinde yer alan en azından örtük halk egemenliğinin güçlü bir unsuru yer almalıdır. Bu nedenle, demokrasinin milletler için doğal yönetim biçimi olduğu ve gerçekten de milliyetçilik ile demokrasinin birbirine bağlı olduğu iddia edilebilir.
- Elit Uzlaşısı: Seçkinlerin herhangi bir ulus inşa sürecinde önemli rolü göz önüne alındığında, fikir birliği sorunu, bu belirli grup üzerinde odaklanmaktadır. Sosyolojik araştırmalar, elit değerlerin nüfus arasında geniş çapta yayılmasının olası olmadığı durumlarda elit fikir birliğinin gerekliliği için ek bir argüman sağlamaktadır. Birçok durumda, ulus inşasını başlatan grubun ötesinde ve nüfusun daha geniş kesimlerini dahil etmek için yarar sağlamaktadır. Ulusçuluğun, nüfusun daha geniş elit ve elit olmayan kesimlerine yayılmasının en önemli

önkoşulu halk egemenliği ve temel eşitlik kavramı tarafından karşılanmaktadır. Ulusal bir kimliği benimseyen herhangi bir elitin aklında kendi çıkarları olsa da aynı zamanda daha büyük bir kolektif yapıya, ulusa atıfta bulunmadan bu çıkarları gerçekleştirmek imkansızdır. Bu yüzden elit sınıf ve uzlaşısı ulus inşasının başarısından önem teşkil etmektedir.

- Sembolik Kurumlar: Ulus inşa sürecinin başarılı bir şekilde gerçekleşebilmesi adına mevcut kurum ve geleneklerin ulusun kurumsal yapısına dahil etmek gerekmektedir. Ulusal bağlamda, tüm kamu kurumlarının ek, sembolik bir anlam kazandığını akılda tutmak önemlidir. Bu kurumlar sadece belirli siyasi, sosyal veya ekonomik işlevleri yerine getirmekle kalmaz, aynı zamanda ulusun görünür yüzeyini de oluştururlar. Seçkinlerin ve aslında bir bütün olarak nüfusun siyasi sürece katılımı, en üstteki ulusal sembolizmi anlamlı kılmada can alıcı unsurlardır.

Yukarıda bahsedilenler dikkate alındığında ulus inşa süreci aslında hem zor hem de anlaşılması kolay bir kavram olarak karşımıza çıkmaktadır. Günümüzde bilim insanları hala ulus-inşası kavramını ve sürecini anlamlandırmaya çalışmaktadır. Fakat üzerinde fikir birliği yapmış değillerdir. Bu sebeple ulus-inşası kavramı ve süreciyle ilgili net bir fikir birliğinden bahsedilememektedir. Üzerinde tanımı ile ilgili fikir birliği olmasa dahi sürecin hangi faktörlere dikkat etmesi gerektiği ve hangi unsurları içerisinde barındırması gerektiği konusunda bir fikir birliğinden bahsedilebilmektedir. Öncelikle bu sürecin başarılı olabilmesi adına ulusların ortak değerlere, ortak kültürlere, topyekûn bir toplumsal harekete ihtiyacı vardır. Bu ortak hareketin içerisine devletin siyasi kurumları, sembolleri veya demokrasi bilinci de dahil edilmelidir. Çalışma gereği, ulus inşa sürecinde kullanılan propaganda araçları detaylı bir şekilde ele alınmıştır. Fakat bu süreçte diğer araçlardan da bahsedilmesi gerekmektedir.

Öncelikle ulus inşa sürecinde devletler güvenilir politikaları belirlemek, bu politikaların ortak bir kültür doğrultusunda standart bir şekilde tüm vatandaşlar tarafından kabul edilmesini sağlamalıdır. Önemli olan diğer bir araç ise devletlerin kendi vatandaşları ile etkili bir iletişim kurabilmeleri için ortak bir dil geliştirmesi gerekmektedir. Dil, ulus inşa sürecinde en etkili araçlardan biri olma rolünü üstlenmektedir. Bunun yanında dil, ortak kültürün nesilden nesle aktarılmasını da

sağlayan önemli araçlardan biridir. Diğer yandan ulus inşa sürecinin başarısında etkin rol oynayan diğer araç ise eğitimidir. Eğitim sayesinde kişilerin bilinç düzeyinin artırılması sağlanmakta aynı zamanda kişilerin kolektif bir kimlik kazanmasına yardımcı olunmaktadır. Tarihsel süreç dikkate alındığında ulus inşa sürecinde toplumun bir bütün şeklinde hareket etmesini sağlayan bir başka araç ise dindir. Din birbirlerini tanımayan kişilerin dahi birbirlerine sıkı sıkıya kenetlenmesini, ortaklık duygusunun artmasını, kişiler arasında kan bağı olmasa dahi dostluk bağının oluşumunu sağlamaktadır. (Sarmış, 2016).

Görüleceği üzere ulus inşa süreci bireylerin bir bütün olmasını gerektiren, bütünlük sağlandığı takdirde başarıya ulaşması kolaylaşan bir süreç şeklinde özetlenebilmektedir. Her bir toplum özellikle savaşların veya iç karışıklıkların ardından bu süreci yaşamıştır, denilebilir. Fakat her toplumun bu süreci başarılı bir şekilde atlatabilmesinin de mümkün olmadığı söylenmelidir. Son olarak, ulus inşa sürecinin araçlarından diğeri ise insanlara bu sürecin anlatılmasını sağlayan, süreç hakkında bilinçli bir toplumun ortaya çıkmasına neden olan propaganda araçlarıdır.

1.4. PROPAGANDA KAVRAMI

Oxford İngilizce Sözlüğü 'ne (2011) göre propaganda kelimesinin kökeni 1621-1623 yılları arasına dayanmaktadır. İlk çıktığı yıllarda propaganda kelimesi belirli bir doktrinin, uygulamanın vb. yayılması için bir organizasyon, şema veya hareket olarak tanımlanmıştır. Aslında propaganda kelimesi ilk çıktığı zamanlarda bir dini telkin biçimi olarak tanımlanmaktaydı.

Yirminci yüzyılın başlarında, Birinci Dünya Savaşı sırasında, propaganda kelimesi, toplumsal gücün kiliseden devlete geçişini yansıtarak, dini telkin etmekten ziyade siyasiyi tanımlamaya başlamıştır (Fellows, 1959). Propaganda faaliyetlerinin temel amaçları arasında kitlesel bir kitleyi belirli bir bakış açısına uymaya zorlama veya ikna etmeye çalışma şeklinde sıralanabilir. Kavram doğası gereği siyasi ve partizan bir terim olarak ortaya çıkmıştır denilebilir (Fitzmaurice, 2018).

Marlin'e (1989) göre, her iki dünya savaşında da müttefikler tarafından propaganda kelimesinin kullanılması, yalnızca düşmanın kanaat oluşturma faaliyetlerini ifade etmektedir ve bu şekilde belirlenen düşman faaliyetlerini çoğunlukla yalanlardan

ibaret olarak gösterilmesi sağlanmıştır. Fakat bahsedilen bu uygulamalar, kelimeyi güçlü olumsuz çağrışımlarla ile karşı karşıya bırakmıştır. Kavram bu dönemlerde sıklıkla kişilerin karşı çıktığı ya da kınamak istedikleri görüşlere ya da argümanlara saldırmak için sözlü bir silah olarak kullanılmıştır. Bu olumsuz anlam ise belirli bir süre sonra propagandanın bireylere ulaşmak adına araç olarak kullanılmasıyla yıkılmaya başlamıştır. Ancak propaganda teriminin olumsuz çağrışımları evrensel değildir. Lenin ve Goebbels, İkinci Dünya Savaşı sırasında kavramı yalnızca düşman görüşüne atıfta bulunarak kullanmalarına rağmen, bunu kendi kamuoyu oluşturma faaliyetleri içinde kullanmışlardır.

Dolayısıyla propaganda kelimesi karışık bir niteliğe sahiptir. Genel olarak çağrışımları olumsuz dahi olsa olumlu kullanım alanları da her geçen gün giderek artmaktadır. Olumsuz yönü, doğası gereği kısmen de olsa mantıklı görünmektedir. Bu da söz konusu söylemin bir şekilde güvenilirmez, aldatıcı olduğunu veya kanıtların dengeli bir şekilde değerlendirilmesine dayanan bir tür argüman olmadığını düşündürmektedir. Olumlu yönü ise özellikle ulus inşa süreci göz önüne alındığında ve toplumda ortak değerler, inançlar oluşturulmak istendiğinde bunu yapabilmeyen en etkili araçlarından biri olarak görülmesidir (Walton, 1997).

Propaganda kamusal alanın dönüşümünde veya yeni kamusal düzenin inşa edilmesi sürecinde büyük önem teşkil eden unsurlardan biri olarak da karşımıza çıkabilmektedir. Kamusal aklın kullanımında çok büyük görev üstlenmektedir. Günümüzde toplumsal, siyasal veya ekonomik ilişkilerin büyük bir önem teşkil ettiği dikkate alındığında propaganda araçları bu ilişkilerin yönlerinin belirlenmesinde ve halka aktarılmasında kullanılmaktadır. Medya ve propaganda faaliyetleri iletişim faaliyetlerinin en geniş ve kapsayıcı unsurları arasında yer almaktadır (Çağlar, 2017).

Psikoloji alanındaki propaganda tanımları ise propagandanın kişinin ruhuna nüfuz etmesinin ikna edici ve bilinçsiz yoluna odaklanmaktadır. Buradaki mesele, propagandanın görevi, bireyleri harekete geçirmek ve bu sonucu en iyi şekilde sağlayacak ideolojik, ekonomik veya politik araçları kullanmaktır. Sonuç, doğruluk ve geçerliliğin göz ardı edilmesidir (Kluver, 1995). Bahsedilen bu gerçekliklerin yok sayılması ise günümüz siyasi aktörlerinde sıklıkla karşılaşılan bir husustur. Fakat yukarıda da bahsedildiği üzere bu husus kavram hakkında olumsuz bir fikre sahip

olunmasını sağlamaktadır. Özellikle günümüzde, siyasi propaganda, okullarda öğretilen tarihin yeniden yazılmasından, medyanın politika başarısızlıkları hakkında haber yapmasını engellemeye, ekonominin performansını basın toplantılarında nispeten zararsız bir şekilde döndürmeye kadar birçok biçim alan yalanlar şeklinde görülmektedir (Fitzmaurice, 2018).

Taylor ve Kent (2014) yayınlamış oldukları çalışmada özgürlüğü kısıtlama ve itaati aşılama üzerine kurulu ikna edici bir girişimin, yalnızca tutum ve davranışları değiştirme niyetiyle propagandaya ilişkin olduğunu iddia etmektedir. İkna faaliyeti ise, hesap verebilirlik, şeffaflık ve katılımın normatif taleplerine dayanmalıdır.

Bir başka araştırma, propagandanın etikten etik olmayana uzanan bir yelpazenin etik olmayan ucunda ve iknadan anlamaya doğru bir eksenin ikna edici ucunda yer aldığını belirtmektedir. Bu nedenle, halkla ilişkiler ve propaganda arasındaki temel fark, iletişimcinin niyetinde yatmaktadır. Bir iletişimcinin iknayı etik (örneğin marka iletişimi) veya etik olmayan (örneğin propaganda) olarak gerçekleştirmesi olanaklıdır. Eğer kişi iknayı etik davranışlar ekseninde gerçekleştirirse propaganda kavramı olumlu bir anlamı ifade etmektedir. Fakat etik olmayan davranışlarla gerçekleştirilen ikna faaliyetleri ilgili propagandayı olumsuz bir anlama büründürcektir (Cornelissen and Werner, 2014).

Özellikle küresel medya gücünü elinde bulunduran büyükler bilgi alışverişlerinin işleyişlerini, servis edilmelerini, her türlü politikaların belirlenmesini ve halka aktarılmasını sağlamakta, manipülasyon, algı yönetimi gibi faaliyetlerde propaganda araçlarını kullanmaktadırlar. Birçok medya aracı propaganda faaliyetleri adına kullanılmıştır. Bunlar arasında, kalıplaşmış imajlar kullanmak, büyük yalan teorisi, milli duyguları kabartmak adına kullanılan sloganlar, karşı tarafı küçük düşürmeye çalışmak, zayıf noktalara vurgu yapmak propaganda teknikleri olarak sayılabilmektedir. Kısacası özellikle ulus inşa süreçlerinde başarılı olabilmek adına birçok siyasetçi medyayı bir propaganda aracı olarak sıklıkla kullanmış ve gelecekte de kullanmaya devam edecektir (Çağlar, 2017).

Tüm bu ifadelerden yola çıkıldığında propaganda kavramı bilinçli kaynak vasıtasıyla birçok amaca ulaşabilmek için gerçekleştirilen her türlü sözlü, görsel veya yazılı

faaliyetleri içermektedir. Aynı zamanda iyi veya kötü her türlü düşünceyi bireylere yayma süreci olarak da tanımlanabilmektedir (Demirkol, 2020).

Propagandanın örtük ve olumsuz çağrışımları nedeniyle yanlış anlaşılmaktadır. Bu sebeple farklı propaganda türleri arasında ayırım yapmak önem teşkil etmektedir. Bu ayırım propaganda kavramının olumlu ve olumsuz tarafını da ayırt etmemize yardımcı olmaktadır. Propaganda, bir yandan kitleleri belirli amaçlara teşvik etmek için kullanılabilirken, diğer yandan onlara istemedikleri bir davranışı gerçekleştirmek için bile kullanılabilir (Szanto, 1977). Mevcut literatür incelendiğinde propaganda türleri genellikle beyaz propaganda, gri propaganda ve kara propaganda olarak üçe ayrılmaktadır.

Beyaz Propaganda: Bilginin kaynağının bilindiği ve içeriğin doğru olarak kabul edildiği propaganda türüne verilen isimdir. Bu, tanım gereği, şirketler veya hükümetler tarafından yapılan reklamların çoğunu kapsamaktadır. Beyaz propagandaya bir örnek, sürücülerini alkollü araç kullanmaktan caydırmak için hükümetin sürücülerle iletişim kurması verilebilir. Benzer şekilde, ürünlerini asılsız iddialarla tanıtan şirketler beyaz propaganda olarak görülmektedir. Diğer yandan, bunun temizlenmesi gereken iki kontrolü olduğunu belirtmek önemlidir. Kaynak biliniyorsa fakat bilgi kendi içinde yanlışsa, o zaman beyaz propaganda olarak adlandırılmamaktadır. Örneğin, hükümet bir refah planının performansı hakkında veri yayınlarsa ve verilerin kendisi hileli ve/veya güvenilir değilse, bu, kaynağın bilinmesine rağmen beyaz propaganda olarak kabul edilmeyecektir (Malhan ve Devani, 2020).

Bir propaganda türünün beyaz propaganda olarak kabul edilebilmesi adına bazı özellikleri içerisinde barındırması gerekmektedir. Bu özellikler şu şekilde sıralanabilir: Birincisi, şeffaf ve kaynağın bilinir olması gerekmektedir. İkincisi, bu türde öncelikle doğru bilgilere vurgu yapılmalı, yalan olan bilgiler karalanmalıdır. Üçüncüsü, kaynak ulaşılabilir ve onaylanabilir olmalıdır. Sonuncusu ise sistematik bir şekilde bilgi işleme ve bilgiyi ulaştırma gücüne sahip olmalıdır. Bu propaganda türü genellikle kamu alanında ve diplomaside sıklıkla tercih edilmektedir (Demirkol, 2020).

Gri Propaganda: Propagandacıların ve halkla ilişkiler uzmanlarının genellikle yüksek oranda benimsediği propaganda türüdür. Burada bilginin kaynağı ve bilginin doğruluğu şüphelidir. Bu, propagandacıya iki avantaj sağlamaktadır. Birincisi, bu tür bir propagandayı, genel olarak bir miktar hakikatle iç içe geçtiği şekliyle tanımlamak gerçekten zordur. İkincisi ise failler, kaynak şüpheli olduğundan tamamen inkâr edilebilmekte ve bu nedenle, gri propagandayı tekrar tekrar kullanmaktan kurtulmaktadırlar. Şaşırtıcı olmayan bir şekilde, çevremizdeki her yerde gri propaganda sıklıkla görülmektedir. Hem şirketler hem de hükümetler, dünyanın her yerinde bu tür propagandalara sürekli yer vermektedirler. Raporlarında verileri yanlış temsil eden şirketler, reklamlarında ürünleri hakkında tuhaf iddialarda bulunan hızlı tüketim ürünleri üreten şirketler, sadece ürünleri tanıtmak için çekilen filmler ve kişisel servetlerini din adına istifleyen televizyon yazarları bu propaganda faaliyetlerine örnek olarak verilebilir (Malhan ve Devani, 2020).

Gri propaganda literatürde genellikle en tehlikeli propaganda türü olarak nitelendirilmektedir. Bunun sebepleri arasında bilginin doğruluğunun veya yalan oluşunun net bir şekilde bilinmemesi, yapılan propaganda da doğru veya yanlış bilginin eşit bir şekilde sunulması, bu propaganda türünde söylemlerin bir takım gerçekliği bilinmeyen söylentiler üzerinden ilerlemesi, sayılabilir (Demirkol, 2020).

Kara Propaganda: Bu propaganda türünde haberin kaynağı bilinmez ve aktarılan bilgi tamamen yanlıştır. Bu tür propaganda, gerçeğin gün ışığına çıkması zor olan savaş durumlarında ve politik pazarlamada oldukça yaygın bir şekilde kullanılmaktadır. Örneğin, ABD'nin Irak savaşı, ABD propaganda makinesinin, kamuoyunu savaştan yana tutmak için ABD halkına yeterince yanlış bilgi iletilmesini sağladığı birçok örnek, araştırmalarda mevcuttur. Savaşın başlangıcında, sahte belgeler Irak rejiminin hem biyolojik hem de nükleer kitle imha silahlarına sahip olduğunu iddia etmiş, ancak ABD işgalinden sonra bile böyle bir iddia doğrulanamamıştır. Dezenformasyon kavramı da propagandayı tanımlamak için kullanılan bir başka terimdir. Gizli ve yanlış bilgileri kullanmayı ifade etmektedir. Aynı zamanda dezenformasyon faaliyetleri de kara propaganda olarak kabul edilmektedir. Kara propagandanın ne ölçüde işe yaradığı, halkın kaynağın güvenilirliğini ve mesaj içeriğini kabul etmesi ile yakından ilişkilidir (Malhan ve Devani, 2020).

Tüm bu olumsuz ifadeler kara propagandanın aslında bir suç niteliğini taşıdığını göstermektedir. Kara propaganda genellikle izleyicileri yalan, kin ve düşmanlık gibi kötü duygulara yöneltmesi, hukuk dışı yollara yöneltmesi bakımından literatürde oldukça olumsuz bir kavramdır. Bu olumsuz koşulların önüne geçebilmek adına ciddi bir hukuksal zemin oluşturulmalı, ciddi yaptırımlar uygulanmalı ayrıca evrensel ilkeler çerçevesinde tüm ülkelerin de bu yaptırımlara uyulması sağlanmalıdır (Demirkol, 2020).

Son olarak bazı propaganda tekniklerinden de bahsetmek gerekmektedir. Propaganda tekniklerini dört esas göre değerlendirmek gerekmektedir. Bunlar, Uygulanan Prosedür, Çok Amaçlı Sözcüklerin Kullanımı, Tanımlama, Strateji olarak adlandırılmaktadır. Her birinin kendi içerisinde farklı propaganda teknikleri barındırdığı da unutulmamalıdır. Bu teknikler şu şekilde açıklanmaktadır (Malhan ve Devani, 2020):

- Uygulanan prosedür açısından propaganda teknikleri; “Sorunun Seçilmesi”, büyük ölçüde propagandacının nihai zaferi veya yenilgisine dayanan, grubun sosyal bağlamındaki konuları seçmesi ile yapılan propagandadır. Olay düzenleme, bir fikir, program veya kişi için olabilecek en iyi veya en kötü durumu vermek için gerçeklerin veya yalanların, çizimlerin veya dikkat dağıtıcı unsurların, mantıksal veya mantıksız ifadelerin seçilmesini ve kullanılmasını içeren, kasıtlı olarak haksız bir şekilde kullanılan vaka oluşturmaktır. Sadeleştirme, bu teknik, propaganda malzemesini, dogmatizme dayanan kolayca anlaşılabilir küçük bölümlere indirgemekte ve mantıksal diyalog için çok az yer bırakmakta veya hiç yer bırakmamaktadır.
- Çok amaçlı sözcüklerin kullanımı açısından propaganda teknikleri; “İsim Takma”, bir fikre olumsuz bir etiket iliştmek ve böylece dikkati sorunlardan uzaklaştırmak ya da tartışmaları rayından çıkarmak anlamına gelmektedir. “Güzel Genelleme”, isim takmanın tersine, bir fikri, "erdem sözü" ile (özgürlük, güvenlik, gelenek, refah vb.) ilişkilendirerek, çok fazla kanıt olmadan halka kabul ve tasdik ettirmektir.
- Tanımlama açısından propaganda teknikleri: “Transfer”, bu teknik, hedef grupla kimlik kazanmak, olumlu veya olumsuz duygular uyandırmak ve programa

prestij, yaptırım veya otorite kazandırmak için kullanılmaktadır. “Transfer”, insanların programla daha kolay özdeşleşmelerine ve grupların sadakatini program lehine değiştirmesine yardımcı olmaktadır. “Görüş Tekniği”, transfer yöntemine benzer, ancak görüşler programı onaylamak için saygın bir kişi tarafından kullanılır. Olumlu veya olumsuz duygular uyandırmak için de kullanılabilir. “Özdeşleşme”, bu teknik, propagandacının insanları hem kendisinin hem de fikirlerinin “halka ait” olduğuna ve dolayısıyla “iyi” sayılması gerektiğine ikna etmesine yardımcı olmaktadır. Propagandacı, aile ve vatanseverlik gibi sıradan insanların değer verdiği değerlere hitap etmeye çalışmaktadır. “Son Tren” tekniği ise programı zaten kabul etmiş olan insanlar kalabalığı takip etmeye teşvik edilmektedir. Propagandacı, insanların bir fikri uygun kanıtları tartmadan kabul etmelerini, insanların zaten programdaki üyelerle özdeşleşmesini sağlamak adına, karar vermenin bilişsel kısa yollarını kullanmaya çalışmaktadır.

- Strateji açısından propaganda teknikleri: “Sıcak Patates” tekniği, propagandacı, çoğu insan tarafından olumsuz olarak görülebilecek durumlarda rakibini tuzağa düşürerek onu itibarsızlaştırmaya çalışmaktadır. Olay veya durumun mutlaka yanlış olması gerekmez, bunun yerine, bu tekniğin etkinliğini belirleyen, doğru zamanlama ve beceriyle yabancı olayların kullanılmasıdır. “Oyalama Tekniği”, muhalefetin hızını kaybetmesini sağlamak için bir geciktirme tekniğidir. Komitelerin oluşturulmasını, uygun prosedüre (bürokratik işlemlere) bağlı kalınmasını, notların iletilmesini vb. faaliyetleri içermektedir.

Yukarıda detaylı bir şekilde ele alınan propaganda kavramı incelendiğinde, tarihsel süreç içerisinde propagandanın iyi ya da kötü amaçlarla kullanıldığı anlaşılabilmektedir. Aslında kavramın insanların bilinçaltında yer alan düşüncenin aksine olumlu ya da olumsuz kavram oluşu propaganda araçlarının hangisinin kullanıldığına, kimin propaganda faaliyetleri yaptığına veya hangi bilgilerle bu faaliyetlerin gerçekleştiğine göre değişebileceği söylenebilir. Tarihsel süreç dikkate alındığında özellikle siyasal faaliyetlerde bulunan kişilerin kendi devletlerinin çıkarlarını gerçekleştirmek, istenilen hedeflere ulaşabilmek adına her türlü aracı kullandıkları görülmektedir. Bu her türlü araç ise kavramın olumsuz bir kanaat uyandırmasına sebep olmaktadır. Fakat unutulmaması gereken önemli bir konu vardır. Bu konu özellikle ulus inşası süreçlerinde halkın

bilgilendirilmesi, ortak değerler ve fikirler altında toplanabilmesi adına propaganda kavramı büyük önem teşkil etmektedir.

1.5. PROPAGANDA YÖNETİMİ VE KULLANILAN ARAÇLAR

Propagandanın diğer ikna türlerinden farkı, propaganda genellikle basittir, didaktiktir ve son olarak amacı ikna etmektedir. Bu özellikler tüm propaganda metinleri için evrensel olarak doğru olmasa dahi çoğu için ortaklık ifade etmektedir. Propagandanın esası gerçek olanın duyurulması değil, kişilerin yalanlarla dahi de olsa ikna edilmesidir (Baines and Shaughnessy, 2014).

Tarihin erken dönemlerinde mali, siyasi ve kültürel bağlamlar söz konusu iken, ilahi doğru gücün iradesinin ve büyük mali çıkarların uygulanması adına zorlamanın hâkim güç olduğu zamanlarda, propaganda sınırlı bir rol oynamış ve esas olarak savaş zamanlarında kullanılmıştır. Yazılı medyanın (örneğin broşürler, basının ilk biçimleri) yayılması yoluyla propagandaların yönetimi gerçekleştirilmiştir. Yerleşik siyasi ve mali rejimlerin dış ve iç düşmanlarına karşı (askeri) güç kullanımı yaygın bir uygulama olduğundan, bu süre zarfında propaganda yönetimi zorlama politikaların tamamlayıcısı olma rolünü üstlenmiştir. Liberal demokrasinin ortaya çıkmasıyla birlikte propaganda uygulamalarından yararlanma büyük ölçüde artış göstermeye başlamıştır. Moderniteden bu yana, siyasiler ve seçkinler, düşüncelerini daha siyasi bir izleyici kitlesine göre meşrulaştırmak adına sıklıkla propagandayı kullanmaya ihtiyaç duymuşlardır. Siyasal katılımın genelleştirilmesi yoluyla siyasetin modernleşmesi propagandanın genelleşmesine ve yönetilmesi gerekliliğine katkıda bulunmuştur (Poulakidakos vd., 2018).

Propaganda kavramının gelişmesiyle birlikte bilim insanları gerçekleştirilen bu faaliyetlerin daha bilinçli, bilimsel ve akılcı yollarla yapılması fikrini savunmaya başlamışlardır. Özellikle siyasal figürlerin kendi fikirlerini ve yapmış oldukları faaliyetleri meşrulaştırmaya zemin hazırlayan propaganda faaliyetleri en iyi şekilde yürütülmelidir. Bu etkili yürütme işlemi ise propaganda kavramının yönetilmesi gerektiğini göstermektedir. Aslında burada faaliyetlerin yönetilmesi ibaresinden kasıt, propaganda faaliyetlerinin neden sonuç ilkesine ve bilimsel verilere göre gerçekleştirilmesini ifade etmektedir.

Teknolojinin gelişmesi ile bir dizi yeni medya aracı gün yüzüne çıkmıştır. Basınla birlikte sinema, radyo ve televizyonun (görsel-işitsel medya) ortaya çıkışı, propagandanın sosyal faaliyetin tüm farklı yönlerinde uygulanmasına yeni bir ivme kazandırmıştır. Sinema, ulusal, sosyal ve finansal mesajları yaymak için yaygın olarak kullanılan bir araç haline dönüşmüştür. Radyo da benzer şekilde propaganda amaçlı kullanılmıştır. Radyo ve ilgili teknolojik atılımlar, yeni bir kültür ve eğlence alanı ve dolayısıyla propaganda pratikleri ve modelleri haline gelmiştir. Televizyonun ortaya çıkışı, çok çeşitli eğlence ve haber programlarının kademeli olarak yaratılmasına, diğer yandan yeni propaganda stratejilerinin radikal gelişimine yol açmıştır (McQuail, 2010).

Tabi bu teknolojilerin yüksek hızda gelişmesi, kişilerin bilgiye daha rahat erişebilir bir hal alması, birden çok kelimenin tam anlamıyla milyonlarca kanal, web sitesi ve sosyal medya beslemesinin, herhangi bir kullanıcının bir şey hakkında kendi fikrini açıkça ifade edebildiği ve bunu yüzlerce, hatta binlerce kişiye gönderebildiği çevrimiçi iletişim ve bilgi ekolojisine katılımı propaganda faaliyetlerini giderek daha kolay bir hale getirmiştir (Martin, 2017). Bu iletişim bağlamında yönetilen bilgiler, özellikle de yanıltma amaçlı, en çok öne çıkan sorunlu konulardan biridir (Poulakidakos vd., 2018). Diğer yandan, bu kolay hale getiriş kişilerin gerçek olmayan her türlü bilgiye de inanabilmesi ve davranışlarını bu inanışlara göre gerçekleştirmesi olarak ifade edebilir. O halde aslında propaganda faaliyetlerinin yönetimin de öncelikli olarak dikkat edilmesi gereken husus, dezenformasyonun önlenmesi gerektiğidir.

Propagandacılar tarafından propagandalarını daha etkili kılmak için kullandıkları bazı yaygın taktikler vardır. Birincisi, medyayı kontrol etmektir. Herhangi bir propagandanın hayatta kalabilmesi ve gelişebilmesi için medyanın kontrol edilmesi gerekmektedir. Bu özellikle savaş durumlarında geçerlidir. İkincisi, duygusal çekiciliktir. Propaganda genellikle insani bir yüze sahiptir. Halkın desteğini kazanmak için duygusal bir çekiciliği içinde barındırmalıdır. Bunun arkasındaki sebep, insanların kalplerine, zihinlerine onların desteğini ve güvenini kazanmak için hitap etmektir. Üçüncüsü, belirli konulardan ve imgelerden uzak durmaktır. Dikkati sorunlu konulardan başka yöne çekmek ve yalnızca kısmi gerçekleri ortaya çıkarmak hedeflenmelidir. Bunun dışında afişler güçlü ve cesur bir mesaj vermek için kullanılabilir. Dördüncüsü, basit ve sürekli tekrarlanabilir

olmalıdır. Propaganda araçları çaba, destek toplamak ve yapılması gerekenin, herkesin olumlu ve yararına olduğu inancı verilecek şekilde yapılmalıdır (Kapoor, 2010).

Tüm bu bilgilerden yola çıkıldığında, propaganda faaliyetleri gerçekleştirilirken belirli hususlara dikkat edilmesi gerektiği görülmektedir. Ayrıca belli başlı propaganda araçlarının olduğu bilinmektedir. Çalışma özelinde propaganda araçlarının ne şekilde kullanıldığının anlaşılması adına bu propaganda araçlarının neler olduğunun açıklanması gerekmektedir.

1.5.1. Sözlü Araçlar

Demirkol (2020) tarafından da aktarıldığı üzere, tarihsel süreç dikkate alındığında aslında bireylerin fikirlerini etkileyebilmek veya değiştirebilmek adına en etkili propaganda araçlarından biri sözlü iletişim kurma olarak, tanımlanabilir. Sözler ve sözcükler özellikle liderler tarafından kitleleri etkileyebilmek adına sıklıkla kullanılmıştır. Hatta bazı liderler sözlü konuşmaların saatlerini, ifadelerini değiştirerek insanları daha fazla etkileme yoluna gitmişlerdir. Bu sayede yapılan sözlü propagandanın etkilerinin artıp artmadığını da araştırmışlardır (Hoşab, 2019).

Propaganda faaliyetleri karşı tarafın algılarını düzenleyerek belirli fikirleri karşı tarafa empoze etmeyi, kişilerin tutum ve davranışlarını yönlendirmeyi hedeflemektedir. Tüm bu sebepler dikkate alındığında aktarılan tüm sözcükler, karşılıklı konuşmayı, tartışmayı, üzerinde yorum yapılmayı değil, aktarılan mesajın kabul edilmesini sağlamayı amaçlamaktadır. Aslında sözlü propaganda araçları karşılıklı iletişim neticesinde fikirlerin kabul edilmesi gerekliliğine dayanmaktadır. Diğer yandan üzerinde tartışılan bir konunun eksikliği veya yoruma kapalı bir iletişimin varlığı sözlü propaganda araçlarının temelinde tek taraflı iletişimin olduğunu göstermektedir (Karakuş, 2021).

Ayrıca birçok insan hayatının büyük bir kısmını sözlü iletişim kurarak devam ettirmekte ve diğer araçlardan daha yüksek oranlarda sözlü iletişime zaman ayırmaktadır. Aslında sözlü propaganda araçları dendiğinde yazılı olan araçlar hariç hemen her araç bu propaganda aracının içerisinde de yer almaktadır. Örneğin dijital medya araçlarının televizyon, sosyal medya, radyo gibi, hemen hepsinde sıklıkla sözlü bir şekilde bireylerin fikirlerinin etkilenmeye çalışıldığı görülebilmektedir. Yapılan birçok araştırma sözlü

iletişim kanallarının kullanım sebebinin karşı tarafı ikna etmeye odaklı olduğu görülmektedir (Pratkins ve Aronson, 2018).

Literatür taraması yapıldığında sözlü propaganda araçlarının etkilerini arttıran faktörler üzerine bazı araştırmaların yapıldığı görülmektedir. Bu etkenler şu şekilde sıralanabilmektedir (Cromwell and Kunkel, 1952):

- Aradan bir süre geçtikten sonra aynı sözlü propagandanın aynı konuşmalar şeklinde aynı dinleyiciler önünde tekrar edilmesi, dinleyicilerin savunulan sözlü propagandaya karşı tutumlarını pekiştirmektedir. Bu sayede sözlü propaganda aracının etkisi artmaktadır.
- Fakat yapılan aynı sözlü sunumun propagandayı pekiştirirken kişilerin fikirlerini değiştirme konusunda fazla etkili olmamaktadır.
- Aynı sözlü propagandanın aynı dinleyiciler önünde tekrar edilmesinin dinleyicilerin tutumu üzerinde kümülatif bir etki yaratacağına dair bir kanıt olmamasına rağmen, kanıtlar ikinci sunumun dinleyicilerin sözlü propagandaya yönelik tutumunu güçlendirdiğini göstermektedir.
- Tartışmaya açık olan sözlü propagandalar, konuşmacının savunduğu yönde dinleyicilerin tutumunda önemli değişikliklere neden olabilmektedir.
- Sözlü propagandanın (tartışmacı konuşmalar) neden olduğu dinleyici tutumundaki değişim kalıcı değildir bu sebeple belirli aralıklarla sözlü propaganda araçları sık sık kullanılmalıdır.

Görüleceği üzere sözlü propaganda araçları, tarihsel süreç ele alındığında, iletişimin varlığı kabul edildiği günden bu yana karşı tarafın fikirlerini değiştirebilmek için en sık tercih edilen araçlardır. Bunun en temel sebebi ise hem zaman hem de maliyet açısından diğer propaganda araçlarından daha avantajlı olmasıdır. Bunun yanında teknolojinin gelişmesiyle birlikte sözlü propaganda araçları karşı tarafın fikirlerinin değiştirilmesinde diğer araçlara göre daha etkilidir denebilir. Kişiler kendi akıllarında var olan soruları daha rahat bir şekilde dile getirebilmekte, bu sayede etkilenme yüzdeleri ise daha yüksek olabilmektedir. Diğer yandan sözlü iletişim araçları propagandanın daha etkin ve verimli bir şekilde yürütülmesine de imkân tanımaktadır. Burada unutulmaması gereken husus ise propaganda faaliyetlerinin sözlü olarak da sürekli tekrarlanması gerektiğidir.

1.5.2. Yazılı Araçlar

Medya, bireylerin ve devletlerin bilgi alıp ilettiği bir kanal şeklinde tanımlanabilir. Bilim insanları medyayı, bilgi, düşünce veya duyguyu kitlesel bir izleyici kitlesine iletmek için kullanılan kitle iletişim araçları olarak görürler. Özellikle yazılı medya bu konuda görsel medyaya göre çok daha etkilidir denebilir. Bunun nedeni ise, sürekli tekrarlanabilir olması ve insanların ellerinde somut bir şekilde tutulması olarak gösterilebilir. Bir bilgi aracı olarak medya, haber verme etliğinin körü körüne gözlemlemesini gerektirmektedir. Bu, yüksek düzeyde doğruluk ve nesnellik olduğu anlamına gelmektedir. Özellikle medya hem uluslararası hem de ulusal faaliyetleri bir bütün olarak belirli bir toplumun, kişinin, sınıfın veya devletin çıkarlarını yansıtmak adına sıklıkla kullanılmıştır (Amila, 2020).

Anlaşılabacağı üzere aslında yazılı propaganda araçları, özellikle bilim insanları tarafından yazılı medya olarak kabul edilmektedir. Fakat burada dikkat edilmesi gereken konu yazılı araçların propaganda faaliyetlerini bilgi aktarabilmek adına mı yoksa dezenformasyon yapmak adına mı kullanıldığıdır. Ayrıca yazılı araçlar yalnızca medya araçları olarak görülmemelidir.

Yazı ve yazılı araçlar tarihsel süreç dikkate alındığında çok eski zamanlara kadar dayanmaktadır. Yazılı propaganda araçlarının kullanımı da aynı şekilde çok eski iktidarlar tarafından dahi sıklıkla manipüle amaçlı kullanılmıştır. Yazı eski dönemlerde özellikle yazının basım işlemi yani matbaanın icat edilmesi neticesinde insanların önceden zor kullanarak ulaşılmış olduğu emelleri yalnızca birkaç yazılı eser yoluyla ulaşabileceğini göstermiştir. Yazılı propaganda araçları, insanların düşüncelerini değiştirmek, kişilerin tutumlarına farklılık kazandırmak, iktidarların kendi düşüncelerini kabul ettirebilmek adına psikolojik harbin bir parçası olarak kullanılmaya başlanmıştır (Tarhan, 2013).

Yazılı birçok propaganda aracı tarihsel süreç içerisinde keşfedilmiştir. Bunlar arasında kişilere bilgi vermek için kullanılan el broşürleri, her gün düzenli olarak çıkarılan ve topluma hitap eden gazeteler, belirli aralıklarla belirli bir kitleye hitap eden daha kişisel bilgilerin verildiği dergiler, kitaplar, insanların günlük hayatta kullandıkları yollara asılan ve dikkat çekmesi hedeflenen afişler, posterler, uzmanlar tarafından yazılan ve yeni şeyleri gün yüzüne çıkarmayı hedefleyen makaleler şeklinde sıralanabilir. Sayılan bu propaganda araçlarının her biri farklı kişilere hitap etse dahi her biri aynı amaçla

kullanılan yazılı medya ve propaganda araçlarıdır. Dünya üzerinde günümüze kadar yaşanan birçok savaşta yazılı medya araçları propaganda faaliyetleri için kullanılmıştır. Günümüzden bir örnek verilecek olunursa bugün yaşanmakta olan Rusya-Ukrayna savaşı esnasında her iki tarafında kendi gazete ve dergilerinde farklı bilgilere yer vermesi, savaş zayıfları ile ilgili sayıları farklı şekillerde yansıtması, uygulanan savaş politikalarını kendi amaçları doğrultusunda yorumlaması, psikolojik savaşın yazılı araçlar ile yürütüldüğünün en net göstergelerinden biridir.

Medya araçları ile yapılan propaganda faaliyetleri sadece gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeler arasında değildir. Aynı zamanda devlet içi ve gelişmiş devletleri de kapsamaktadır. Bazen propagandacı yalan söylemeye, sahte belgelere veya olaylara başvurabilir. Bunun temel sebebi ise kendi fikirlerini haklıymışçasına kabul ettirebilmektir. Çalışmanın önceki kısımlarında yer alan bilgilere atıfta bulunulursa propagandanın zaten ikna etme çabası olduğundan bahsedilmiştir. Propaganda yalnızca bilginin kasıtlı bir manipülasyonu değil, aynı zamanda propagandacının gizli gündemini takipçilere ifşa etmesidir. Medyayı devletlerin ulusal amaçları doğrultusunda kullandıkları bir propaganda aracı olarak inceleyen pek çok teorik varsayım bulunmakla beraber en temel varsayım kâğıt medyayı enformasyondan ziyade propaganda aracı olarak kuramsallaştırmıştır. Bu varsayım bize aslında medyanın propaganda aracı olarak kullanılmasının temel nedeninin kâğıdın icadı olduğunu göstermektedir (Amila, 2020).

Yazılı medya araçları, sözlü medya araçlarının ardından yeryüzünde en sık kullanılan propaganda araçlarının başında yer almaktadır. Diğer yandan dünya var oldukça da çok sık kullanılacağı söylenebilir. Özellikle gazete, dergi gibi yayın türleri siyasal iktidarların kendi fikirlerini kabul ettirebilme veya meşrulaştırma adına kullanmayı tercih ettikleri araçların başında yer almaktadır. Bu çalışma özelinde ulus inşa sürecinde ise yayın organları en büyük görevlerden birini üstlenmiştir. Ulus devlet anlayışında ortak bilincin ve değerlerin önemini vurgulamak adına gazeteler, dergiler, kitaplar kitlelere kolay ulaşımı sağlamıştır. Günün şartlarında teknolojinin henüz çok ilerlemediği ve diğer medya organlarının fazla işlevsel olmadığı düşünüldüğünde bu yayın araçlarının önemi daha net bir şekilde ortaya çıkmaktadır. Geçmiş de dahil olmak üzere, günümüzde de bu yayın araçlarının önemi propaganda faaliyetlerinde önem teşkil etmeye devam edecektir.

1.5.3. Sanatsal Araçlar

Tarihsel olarak, siyasi kurumlar, kuruluşlar, mesajlarını insanlara iletme için sanatsal faaliyetleri ve sanatçıları kullanmışlardır. Örneğin, Pablo Picasso'nun Guernica'sı İspanya iç savaşı sırasında hükümet tarafından propaganda yapabilmek ve halkı hükümetin yanında yer alması için ikna edebilmek adına kullanılmıştır. Bu sayede halk hükümetin iç savaş sırasında gerçekleştirmiş olduğu müdahalelere daha az bir şekilde tepki göstermiştir. Ve hükümetin müdahalelerde haklı olduğuna ikna olmuştur. Diğer bir örnek ise, E.M. Forster ve H.G Wells de dahil olmak üzere birçok İngiliz yazar, müttefik yanlısı savaş propagandası yazmak için İngiltere İletişim Bakanlığı tarafından görevlendirilmiştir. Propagandanın yirminci yüzyıl fenomeni olduğu düşünülse de bu gelenek, batı sanat dünyasının müzelerini dolduran kraliyet portreleri ve savaş sahneleriyle daha da eskilere uzanmaktadır (Ross, 2002).

Sanat denildiğinde birçok ilgi alanı akıllara gelmektedir. Bunlar arasında, sahne sanatları, edebiyat, sinema, müzik, resim, mimari eserler sayılabilmektedir. Bu sayılan ilgi alanlarının kişiler üzerindeki etkileri ve kalıcılık oranları göz önüne alındığında ne kadar güçlü propaganda araçları haline geldikleri de tahmin edilebilir. Sanatsal faaliyetlerin ve eserlerin kişileri bu denli etkilemesi, kişilerin duygularına fazlasıyla hitap etmesinden kaynaklanmaktadır. Ayrıca ortaya çıkan eserlerin kalıcılığının yüksek olması ve insanların rahat ulaşabilmesi, görebilmesi, izleyebilmesi de propaganda faaliyetlerinin aslında sık sık tekrarlanarak akılda kalmasını sağlamaktadır. Tabii bu durumda sanata ve sanatçıya önem veren, kendi ülkesinde dünyaca ünlü eserleri ortaya çıkaran sanatçıları barındıran ülkelere bu propaganda araçlarını çok daha etkin ve verimli bir şekilde kullanmaktadır (Demirkol, 2020).

Daha yakından incelendiğinde, politik bir durum oluşturmak için siyasi iktidarı elinde bulunduranların değerlerini toplumun yapılarına dahil etmenin önemli olduğu ve bunun toplum kültüründe kapsamlı bir temel oluşturma yoluyla kolaylaştırılabileceği bilinmektedir. Sanat propaganda faaliyeti olarak, daha geniş eğitim çerçevesi içinde yatan bir işlev olarak görülmüştür. Toplumların sürdürülebilmeleri için her toplumun kültürünün yeni siyasi durumu desteklemesi ve benimsemesi gerekmektedir. Tüm büyük tarihsel siyasi rejimlerin toplumlarının kültürüne ciddi şekilde müdahale etmesi tesadüf değildir. Bu müdahale ise edebiyat, şiir, müzik ve sinema ile başlamaktadır. Nedeni ise,

bu sanat dalları, her ne kadar düzene doğrudan bir tehdit oluşturmasalar da sanat kültürünün insanların bilincini şekillendirmek için aşırı gücü ellerinde bulundurmalarıdır. Sanat, bir toplumun özelliklerini dikkate alarak var olan yapıların güçlenmesine yardımcı olmaktadır. İdeal olarak, sanatın politik bir sistemin kurulmasında iki kilit rolü bulunmaktadır. Bir yandan değerlerini kitlelere ileterek ideolojisini dayatma gücüne sahiptir. Öte yandan ise kültürümüzün bir parçası olarak sanat, düşünce ve davranışlarımız üzerinde doğrudan bir etkiye sahiptir; bu etki hem toplumun yapılarını güçlendirebilecek hem de zayıflatabilecek bir husus olarak kabul edilmektedir (Papadopolou ve Veneti, 2005).

Ayrıca sanat eserleri her zaman bir propaganda aracı olarak ortaya çıkmayabilir. Bir eserin propaganda olabilmesi için bazı unsurları içerisinde barındırması gerekmektedir. Sanatsal propaganda araçları politik bir örgüt, kurum veya kuruluş adına sosyal olarak önemli bir grup insanın inançlarını, fikirlerini, arzularını ve davranışlarını ikna etme niyetiyle kullanılan mesajlar olmalıdır. Fakat, bu koşul, daha önce özel bir sanat eserinin veya siyasi iddiası olmayan bir sanat eserinin propaganda amaçlı kullanılmasını engellemektedir. Sanat eserine, daha sonra propagandaya uygun olan yeni anlamlar yüklenebilir. Örneğin, Wagner, operalarını Nazi ideolojisini göz önünde bulundurarak yazmasa da eserleri Naziler tarafından alınmış olup ve bu eserlere yeni anlamlar kazandırılmıştır. Sanat eserini değerlendirirken sadece yapım şartları değil, kullanım şartları da incelenmelidir (Ross, 2002).

Sanat, propaganda aracı olarak gerçekten güçlü ve etkin bir şekilde kullanılmaktadır. Sanatçılar tarafından ya bir şeyi protesto etmek ya da başka bir şeyi savunmak için sık sık sanat eserleri kullanılmış ve kullanılmaya da devam edilmektedir. Sanatın mesaj iletme gücü, sanatçının izni olsun ya da olmasın, birçok nedenle çok iyi şekilde kullanılmaktadır. Yüksek entelektüel standartlara sahip sanatçıları ve devletin yönetim kademesi bir araya geldiğinde topluma bir fikri benimsetmek çok daha kolay olabilmektedir. Tarihsel süreçte bu durumun birçok örneği mevcuttur. Medya, okullar ve popüler kültür, belirli eğilimleri etkili bir şekilde teşvik edebilmektedir. Sanat, sanatçı ve sanat eserleri hâkim ideolojik tutumları topluma tanıtmaya aracılırlar (Papadopolou ve Veneti, 2005).

Topluma belirli fikirlerin dikkate değer bir şekilde anlatılabilmesi, bu fikirlerin doğruluklarına inandırılabilmesi adına birçok araç gibi sanatçıları ve sanat eserleri de

büyük rol oynamaktadır. Özellikle insanların gözle görülür olana daha kolay ikna oldukları kabul edildiğinde sanatın önemi çok daha iyi anlaşılabilir.

1.5.4. Bilimsel Araçlar

İnsanlık tarihi boyunca bilim ve bilimsel çalışmalar, gelişim ve ilerleme sağlamak adına insanlığa birçok faydası olan etkenlerin başında gelmektedir. Bu denli insanların hayatını değiştirme kabiliyetine sahip olan bir unsurun bir propaganda aracı olarak kullanılmasına, insanların fikirlerini ve tutumlarını değiştirebilmek adına tercih edilmesine şaşırılmaması gerekmektedir. Bilimin ilerleyişi hem olumlu hem de kötü emeller adına kullanılabilir. Propagandanın bir ikna etme faaliyeti olduğu düşünüldüğünde ise bilimi bu ikna faaliyetinde araç olarak kullanmak birçok kişi tarafından tarih boyunca kabul görmüştür. En temel nokta ise insanların bilime olan güvenlerinin üst seviyelerde olmasıdır. Kişiler bilim insanlarına karşı saygı beslemekte, onlara güvenmekte dolayısıyla söylediklerine ve davranışlarına karşı da güven duymaktadır. Bir kişiyi ikna edebilmek adına ise güven fazlasıyla önem teşkil etmektedir (Demirkol, 2020).

Farkında olmadan algılanan uyaranların algı, biliş, duygulanım, tutum ve davranış üzerindeki etkilerini araştıran çok sayıda araştırma bulunmaktadır. Örneğin, Bornstein (1978) bilinçaltı reklam araştırmalarının "tuhafları cezbedtiğini" öne sürerken, Dixon (1981) bilinçaltı etkilere ikna olmuş olanların "kapalı fikirli" ve "sert" olduğunu ileri sürmektedir (Bornstein, 1989). Yalnız bu alıntıdan anlaşılacağı üzere bile kişileri nelerin etkilediği, nasıl etkilendikleri bilimsel çalışmalarla tespit edilmiştir. Aslında bilimsel çalışmalar veya bilimsel araçlar insanların nasıl ikna edilebileceği konusunda dahi birçok katkı sağlamıştır.

Demirkol (2020)'de aktarıldığı üzere propaganda kavramının esasları ve ilkeleri psikoloji, psikiyatri, fizyoloji gibi bilim dalları ile iç içe geçmiş şekildedir. Düşüncelerde aslında kendi savlarını yine bilimsel ilkelere ve temellere dayandırarak geliştirmektedir. Bu durum ilerleyen dönemlerde bilim insanlarının ortaya çıkardıkları teorilerin dahi bilimsel gerçeklik teması altında toplumlara aşılandığını göstermektedir. Ayrıca hem fen bilimleri hem de sosyal bilimler propaganda aracı olarak veya propaganda yapmaya yarayan araçları ortaya çıkarmak bakımından büyük önem teşkil etmektedir. Bu durumlara verilebilecek örnekler şu şekilde sıralanabilmektedir. Tarihin geçmiş dönemlerinde

iktidarı elinde bulunduran kişiler birlik ve beraberliği sağlayabilmek adına bilimsel kanıtlardan faydalanmıştır. Ya da kendi yaptıklarını meşru kılmak adına tarih ve din bilimini, fen bilimlerini araç olarak tercih etmişlerdir.

Günümüzde sosyal psikoloji, siyaset bilimi, gazetecilik, iletişim, eğitim, semantik, sosyoloji gibi birçok disiplinin himayesinde propaganda analizi denilebilecek pek çok çalışma yapılmakta ve çok çeşitli yerlerde yayınlanmaktadır. Çeşitli disiplinler arasındaki bu dağılımın bir sonucu olarak, propaganda, temel bir literatür gövdesi, paylaşılan bir teknikler seti, propaganda araştırmasının kalitesini değerlendirme kuralları ve bu tür araştırmaları yapan bilim insanları arasında bir iletişim kanalı ile yakından ilişki olmalıdır. Propagandanın nasıl çalıştığına dair ortak bir anlayışa ulaşmak için kabul edilen araştırma metodolojisi bilimsel araçlardan bağımsız olamamaktadır. (Silverstein, 1987).

Örnek verilecek olunursa Nazi hükümeti, savundukları ideolojileri gerçek hayatta uygulayabilmek ve toplum tarafından kabul edilmesini sağlayabilmek için bilim insanlarından yararlanmışlardır. Birçok ırkçı çalışma, bilim insanlarının yapmış oldukları deneyler sonucunda ortaya çıkmıştır (Demirkol, 2020).

Aslında bilim yalnızca bir propaganda aracı olarak değil, propaganda kavramının ortaya çıkmasına kadar olan süreçte de yer almaktadır. Bu denilenlerin dışında kullanılan tüm propaganda araçlarının ortaya çıkışı, insanların bu araçlara ulaşmasının sağlanması, insanların tutumlarının nasıl değiştirilebileceği, insanların davranışlarına nasıl yön verilebileceği, teknolojinin gelişmesi neticesinde bilginin daha hızlı nasıl yayılabileceği, insanların bu bilgilere ulaşma kanallarının nasıl tespit edileceği, kişilerin en çok hangi söylemlerden etkilenebileceği gibi tüm sorulara cevap bulunması bilimsel çalışmalar sonucunda gün yüzüne çıkmıştır. Propaganda faaliyetlerinde kullanılan yazılı araçlar, sözlü araçlar, sanat eserleri, dijital araçlar bilimin ve bilimsel faaliyetlerin ışığında keşfedilmiştir. Ayrıca unutulmaması gereken diğer bir husus ise bazı propaganda araçları zaman içerisinde etkisini kaybetmektedir. Fakat yeni araçlar yine bilimsel faaliyetler sonucunda ortaya çıkmaktadır. Örneğin günümüzde sosyal medya, bilimin ve teknolojinin ilerlemesi sonucu ortaya çıkmış ve günümüzde belki de en etkili propaganda araçlarından biri haline gelmiştir. Gazete ise geçmişte çok etkili bir propaganda aracı iken sosyal medyanın karşısında eski gücünü kaybetmekle karşı kalmıştır. Bilimsel araçların

propaganda faaliyetleri üzerindeki etkileri her geçen gün daha da artacaktır denebilir. Çünkü kişileri ikna edebilmek adına en önemli etkeni yani güvenilirlik unsurunu içerisinde barındırmaktadır.

1.5.5. Dijital Araçlar

Web sitelerinden, sosyal medya ortamlarına kadar dijital platformların gelişmesiyle birlikte yeni propaganda biçimleri ortaya çıkmıştır. Son yıllarda, propaganda araştırmaları yürüten bilim insanları, dijital medyanın ve teknolojinin yükselişinin mevcut teorik propaganda anlayışlarını ile büyük ölçekli örgütler ve kitle iletişim araçları arasındaki ilişkiyi karmaşıkleştirdiğini savunmaktadırlar. Medya holdinglerinin ve hükümetlerin birlikte sistemik önyargıları nasıl ürettiğini gösteren propaganda modelleri, bir şekilde geçerliliklerini yitirmiştir. Propagandanın, kitle iletişim araçlarının büyük ölçekli kuruluşlar tarafından merkezileştirilmiş kontrolüne dayandığı temel fikri, propagandanın potansiyel olarak kaynaklanabileceği dijital alanları kapsamaya başlamıştır (Farkas and Neumayer, 2018).

Propaganda, elbette internetin yayılmasıyla bireylerin hayatına daha fazla girmiştir. Kaynakların ve bilgilerin gerçek zamanlama dağılımı sayesinde internet, sahte haberler de dahil olmak üzere birçok yönden bireylere ulaşmak için bir araç olarak kullanılmaya başlanmıştır (Erad, 2018).

Çevrimiçi ortamlarda milyonlarca kullanıcı, propaganda kampanyalarını ve bunların altında yatan siyasi gündemleri belirleme görevini üstelenmişlerdir. Dijital propaganda araçları sosyal botların ve devlet tarafından organize edilen trol ordularının kullanımı gibi yeni propaganda yöntemlerini gün yüzüne çıkarmıştır. Birlikte ele alındığında, bu değişiklikler propaganda çalışmaları alanı için son veya en azından yeni bir başlangıcı temsil ediyor gibi görünmektedir (Aro, 2016).

Dijital iletişim teknolojileri propagandanın yayılmasını artırmıştır. Bunun da ötesinde, bu teknolojik gelişmelerin çevrimdışı veya analog propagandadan farklı özellikler taşıyan yeni bir propaganda biçimine de yol açtığı iddia edilmektedir. Klasik propagandada, propagandacının kimliği gizlenmekte ve hedef kitlesinden koparılmaktadır. Dijital araçlar neticesinde ise propaganda kaynağı, takipçileriyle doğrudan iletişim kurmakta veya

onlara erişmektedir. Birincil amaç, kamuoyunun genel kanaatini nihayetinde bir davranış değişikliği uyandırmak için değiştirmektir (Lock and Ludolph, 2020).

Bunun için ise kullanılan birçok araç bulunmaktadır. Bu kaynakların en birincili, hemen herkesin artık rahat bir şekilde cebindeki telefonlardan dahi ulaşabildiği internet ağlarıdır. Bu ağlar neticesinde her türlü propaganda faaliyetinin kolay bir şekilde örgütlenmesi, aynı anda milyonlarca kişiye ulaştırılması ve yakın ilişkiler kurularak güvenilirliğinin artırılmasını sağlamaktadır. Diğer taraftan internet ortamı her birey için en birincili haber alma kaynağı haline gelmiştir. Özellikle son yıllarda bu kullanım oranının giderek arttığı dikkate alındığında en etkili propaganda aracı olarak değerlendirilebilir.

Diğer dijital araçlardan biri ise sosyal medya kanalları olarak değerlendirilmektedir. Sosyal medya kişilerin fikirlerini rahat bir şekilde ifade ettikleri yer olarak daha çok bilinirken aslında insanların belirli grupların savundukları fikirlerden de çok daha rahat bir şekilde etkilendikleri mecra olarak da bilim insanlarınca tanımlanmıştır. Bu sebeple sosyal medya aslında propagandanın dijital araçlarından en güçlü olanıdır. Hem siyasal aktörler hem de toplumsal aktörler kişileri etkileyebilmek kendi fikirlerini topluluklara empoze edebilmek adına dijital araçları propaganda faaliyetleri adına sıklıkla kullanmayı tercih etmektedirler.

Başka bir dijital araç ise animasyon teknikleriyle yapılan propagandadır. Aslında bu tür yeni bir propaganda türü değildir. Japonya, Sovyetler, ABD vb. tarafından geçmiş zamanlarda da animasyonlar veya animasyon teknikleri kullanılmıştır. Özellikle İkinci Dünya Savaşı ve Soğuk Savaş yıllarında propaganda aracı olarak animasyon oldukça yaygın bir hal almıştır. Animasyon propagandası konusunda değişebilecek tek şey animasyon yapım tekniğidir. Gelişen teknoloji ve çağın getirdiği yenilikler animasyonların yapım tekniklerini değiştirmiş diğer yandan internet ortamı sayesinde daha çok kanal sayesinde daha çok kullanıcıya ulaşmıştır (Erad, 2018).

İnternetin ve teknolojinin yaşamış oldukları paradigmatik değişimler, bir yandan insanlarla doğrudan iletişim kurmak ve verilere hızlı erişmek için yeni fırsatlar ortaya çıkarırken, diğer yandan propaganda amaçlı etik olmayan bir şekilde kullanılabilir. Dijital propaganda, kuruluşların dijital kanallar aracılığıyla etik

olmayan (yani gerçek olmayan, saygısız veya eşit olmayan) ve doğrudan ikna edici iletişim eylemleri olarak da tanımlanabilir (Lock and Ludolph, 2020).

İnternet ve sosyal medyanın gelişimi, bilginin son derece hızlı yayılmasını ve aynı zamanda geniş bir kitleye ulaşmasını mümkün kılmış, böylece tüm dünyayı kapsayan bilgi alanını genişletmiştir. Teknolojinin gelişimi, medyada, sosyal, politik ve kültürel alanlarda sürekli değişimlere yol açmış ve genellemelerin kısa sürede modasının geçebileceğini göstermiştir. Kişisel algılar, kitle iletişim araçları, sosyal bağlam koşulları, grup etkileşimleri, kanaat önderlerinin varlığı ve medya kaynaklarının algılanan güvenilirliği gibi çeşitli faktörlerden etkilenmektedir. Bu sebeple, sağlık, siyaset, finans, iş süreçleri, hükümet politikası ve günlük yaşam sorunları dahil olmak üzere farklı bağlamlardaki genel yanlış bilgi ve dezenformasyonun önlenmesi sağlanmalıdır. Sosyal medyadaki yer alan haberler, sadece beğenilen, paylaşılan veya takip edilen bir gönderi değil, aynı zamanda geniş bir sosyal medya kullanıcı kitlesi üzerinde baskın etkiye sahip olan siber propaganda yöntemidir (Swieboda vd., 2020). Sonuç olarak sosyal medya dijital araçlar olarak propagandalara uygun bir zemin oluşturmuştur.

Şimdi de çalışmanın üçüncü bölümüne yer verilmiştir. Diğer bir deyişle bir sonraki bölümünde, erken Cumhuriyet döneminde, Türkiye’de ulus inşa süreci ile bu süreçte kullanılan propaganda yöntem, teknik ve araçları ile bunların uygulamaları tartışılmış ve değerlendirilmiştir.

2. BÖLÜM: TÜRKİYE’DE ULUS İNŞA SÜRECİ

Bu bölümde, öncelikle erken Cumhuriyet döneminde yapılmış olan ulus inşa süreci üzerinde durulmuştur. Daha sonra, ulus inşa sürecinde kullanılan propaganda biçimleri ve hangi araçlar üzerinden ne şekilde gerçekleştirilmeye çalışıldığı örneklerle açıklanmıştır.

2.1. ERKEN CUMHURİYET DÖNEMİ ULUS İNŞA SÜRECİ

Birçok farklı etnik yapıya sahip grupların bir arada yaşamakta olduğu, hanedanlık sisteminin yerini cumhuriyetçi bir yapıya bıraktığı dönem erken cumhuriyet dönemi olarak nitelendirilebilir. Bu dönemde göze çarpan en büyük yenilikler arasında saltanatın kaldırılması, cumhuriyetin ilanı, kurulmuş olan yeni devletin Batı’nın benimsemiş olduğu

ulusçuluk anlayışı içerisinde geliştirilmesi ve Türklük söyleminin giderek daha fazla gündeme getirilmesi sayılabilir. Dönemi özetleyen en güzel düşüncelerden biri ise etnik türdeşliğe dayalı Türklük anlayışıdır. Türklük ayrımının kendini Türk hissedenden herkes Türk'tür şeklinde yeniden izah edilmesi dönemin ulusçuluk anlayışını ortaya koyan diğer bir düşüncedir. Bunun yanı sıra erken cumhuriyet döneminde ulus inşa sürecinin başarılı olabilmesi için yapılan yasal düzenlemelerde önem teşkil etmektedir (Paçal, 2006).

Literatür incelemesi yapıldığında, tarihsel süreç içerisinde yeni kurulan tüm devletlerin kendilerine özgü ortak değerler geliştirmesi gerektiği görülmektedir. Aslında bu ortak değerler bilim insanları tarafından kolektif bir kimlik olarak da tanımlanabilmektedir. Bu kolektif kimliğin devletlere sağladığı faydalar arasında en temel olanı ise o milletin diğer topluluklardan farklı olan yanlarının ortaya konulmasıdır. Bu sayede topluluklarda millet olma bilinci, duygu bütünleşmesi ve kendilerine özgü olma hisleri daha rahat bir şekilde ortaya çıkmaktadır. Bu kolektif kültürün oluşturulabilmesi adına önemli olan birtakım faktörlere dikkat edilmesi gerekmektedir. Bunlar; ortak bir geçmiş ifade eden tarihsel olaylar ve kültür, bu geçmişin nesilden nesle aktarılmasına imkân veren ortak bir dil, bir arada olmak adına önem teşkil eden ortak yaşam alanı, yaşanmışlıklar ve tüm bu sayılan unsurların kişiler tarafından içselleştirilmesidir (Vergin, 1994).

Cumhuriyetin ilan edilmesini ile devletin benimsemiş olduğu ulusçuluk anlayışının aslında Fransız ulusçuluğundan etkilendiği veya ondan ilham aldığı söylenebilir. Bu dönemlerde yurttaşlık kavramının yapılmış olan tanımını bir hayli dikkat çekicidir. Bu tanıma göre devletin yurttaşı olarak kabul edilebilmek için ortak bir kader birliği üzerinde anlaşılması yeterli görülmüştür. Aslında cumhuriyetin ilk zamanlarında ortaya çıkmaya başlayan bu ulusçuluk anlayışında kişilerin etnik kökenlerine veya hangi dine üye olduklarına çok fazla dikkat edilmemiştir. Bu faktör, ortak bir benliğin benimsenmesinin ardından ancak ikinci sırada gelmektedir. Diğer yandan bu dönem ulusçuluk anlayışının diğer bir önemli özelliği ise milletini bulmaya çalışan devlet anlayışının benimsenmesidir. Bu fikirden yola çıkıldığında ulusçuluk anlayışının gelişebilmesi ve kişiler arasında kabul görebilmesi için bazı ortak acıların yaşanmış olması gerektiğine, birtakım başarılarla ortak bir şekilde imza atılması gerektiğine, tehlikelerle birlikte başa çıkılması gerektiğine vurgu yapılmıştır (Yiğit, 2014).

Erken cumhuriyet döneminde yaşanan ulus inşa süreci aynı zamanda modernleşme ve modernleşmenin getirmiş olduğu yeniliklerle de yakın bir ilişki içerisinde. Dönemsel olarak incelendiğinde ulusçuluk anlayışı sivil ulusçuluk kavramı ile eşdeğer bir şekilde ilerlemiştir. Birçok düşünür ve toplumda yer edinmiş seçkin kişiler kendi fikirlerini ve ideolojilerini aydınlanma çağının getirdikleri ile şekillendirmişlerdir. En temel düşünce yapısı ise kişilerin yalnızca kendilerini değil çevresini de kontrol edebileceğini anlamaları olmuştur. Bu bilgiler dikkate alındığında cumhuriyetin ilk yıllarında ulus inşa kavramının ve ulusçuluk anlayışının yapı taşları aslında pozitivist düşüncelerin beraberinde gelişmiştir. Bu düşünce yapısı, yol gösterici bir role bürünmüştür. Pozitivist düşünce sadece sosyolojik açıdan değil aynı zamanda siyasi açıdan da ulusçuluğa katkı yapmıştır. Bu dönemde gerçekleştirilen birçok yenilik ulusallık fikrinin ön planda tutulması fikri esas alınarak gerçekleştirilmiştir. Bu dönemde ulusçuluk anlayışının yayılmasını sağlayacak ve ortak bir bilinç oluşturmayı hedefleyen tüm yenilikler gerçekleştirilmeye çalışılmıştır. Bu yenilikler gerçekleştirilirken bir faktöre fazlasıyla dikkat edilmiştir. Bu faktör ise İslami nitelik ve uygulamaların kamusal alandan çıkarılmasıdır (Alakel, 2011).

Yukarıda bahsedilen İslami uygulamaların kamusal alandan uzaklaştırılması fikri çok fazla rağbet görmemiştir denebilir. Bunun nedeni ise bu dönem henüz cumhuriyetin ilk yıllarında insanların bir hanedanlık sisteminden geçiş yaptığı düşünüldüğünde daha iyi anlaşılabilir. Toplum, yüzyıllar boyunca belirli esaslara göre hayatını idame ettirmiş, bu sayede ortak gelenekler, adetler, kültürel yapılar kazanmıştır. Tüm bu sebepler dikkate alındığında insanlar ortak değerlerini oluşturan bu unsurdan kolay vazgeçemeyecektir. Dolayısıyla ulusçuluk anlayışında da ortak bir bilinç yaratmak ve ikna etmek büyük önem taşıdığından insanların bu denli kıymet verdiği bir esasın birden toplumun hayatından çıkarılması veya yok sayılması bu süreci zorlaştırmıştır denebilir.

Bu dönem dikkate alındığında birçok öncü isimden ve düşüncelerinden de bahsetmek gerekmektedir. Bu düşünürlerin en önde gelenleri ise Yusuf Akçura ve Ziya Gökalp olarak bilinmektedir. Ziya Gökalp cumhuriyetin ilk yıllarında ulus inşa sürecinde birçok fikir ortaya koymuştur. Bu fikirlerin başında batılı ülkelerin veya batı medeniyetinin örnek alınması gerektiği gelmektedir. Fakat bu örnek alma faaliyetlerinde teknolojik anlamda örnek alınması gerektiği şeklinde detaylandırılmıştır. Aslında bu düşünce sayesinde daha medeni bir ulusçuluk anlayışının ortaya çıkmasını sağlamıştır. Diğer bir

görüşü ise Türk milletinin üstün yanlarını ortaya çıkaran çalışmalar gerçekleştirmiş, bunun yanı sıra diğer Türk medeniyetlerini de büyük bir saygıyla dikkate almıştır. Son olarak Gökâlî tarafından üstünden durulan diğer bir düşünce yapısı ise kucaklayıcı olmasıdır. Ünlü tasavvufçu Mevlana'nın "ne olursan ol gel" sözünden hareket eden Gökâlî kendini Türk hissedeni ve Türk kabul eden herkesin Türk milletinde bir yeri olduğunu her fırsatta dile getirmiştir. Aslında en başından beri Turancı bir politika izleyen Gökâlî, cumhuriyet dönemi ile birlikte Kemalist bir düşünce yapısına yakınlaşmış ve Türkiye'nin milli birliğinin ve bütünlüğünün her şeyden daha önemli olduğunu dile getirmiştir (Akpınar, 2019).

Diğer düşünür Yusuf Akçura ise ulusçuluk anlayışının gelişmesine katkı sağlayan önemli isimlerden biridir. Cumhuriyet düşüncesinin ortaya çıkmasında, yayılmasında ve meşruluğunun sağlanmasında en önemli rollerden birine sahiptir. Akçura ulusçuluğun diğer devletlerde nasıl geliştiğini ve bu ideolojinin yükselişini yakından takip etmiştir. Akçura'nın savunduğu en temel düşünce ise, ulus ve devletin gelişiminin ulusçuluk anlayışı ile birlikte ilerlediğidir. Akçura'da Gökâlî gibi Kemalizm ideolojisinin savundukları ile örtüşen bir yol izlemiştir (Şenoğlu, 2009).

Yukarıda bahsedilen erken cumhuriyet döneminde yapılmak istenenler, bunun yanı sıra dönemin düşünürlerinin bu dönemde dikkat çeken ulusçuluk anlayışını dikkate alma şekilleri, ulus inşa sürecinin gerekliliklerinin dikkate alındığına dair birçok göstergeyi içerisinde barındırmaktadır. Çalışmanın önceki kısımlarında da bahsedildiği üzere ulusçuluk anlayışının temelinde yer alan ortak değerler, kültürel miraslar, tarihsel yaşamışlıklar bu dönemde de yüksek oranda dikkate alınmıştır. Aslında ulusçuluk anlayışının temellerinin bu dönemde sağlam bir şekilde atılmaya çalışıldığı rahatlıkla yapılabilecek yorumlar arasında yer almaktadır.

2.1.1. Ulusal Kimlik Kavramı

Avrupa'da yaşanan ve tüm dünyayı etkisi altına alan modernleşme ve sanayileşme süreci, toplumların belirli ortak değerleri anlaması adına ve var olan değerler üzerinde fazlasıyla bir etki yaratmıştır. Bu etki toplumlar içerisinde özellikle insanların birbirleri ile olan ilişkilerinde kendini göstermiştir. Bireylerin birbirleri ile olan ilişkileri hızlı bir şekilde değişim göstermeye başlamış, geleneksel olarak kabul edilmiş olan birçok kavram yerini

farklı kavramlara bırakmaya başlamıştır. Özellikle toplumların kimlik arayışları bu sosyal ilişkilerin değişimleri sonucunda kendini göstermiştir. Sosyal ilişkiler sonucunda dışarda kalan veya var olduğu topluma ayak uydurmaya çalışan birçok topluluk yeni kimlik edinimleri adına bazı çabalar sergilemişlerdir. Bahsedilen toplumların kimlik kazanımları siyasal iktidarların, topluma liderlik edenlerin kendi meşruiyetlerini sağlamalarında da büyük önem teşkil etmiştir (Sarıbay, 1995).

Alperen tarafından 2008 yılında yayınlanmış olan eserde de aktarıldığı üzere, ulusal kimlik kavramı bilim insanlarının üzerinde fikir birliği yapabildiği veya çok rahatlıkla anlaşılabilen bir kavram değildir. Kavramın bu zamana kadar yapılmış olan en net tanımı veya en sade tanımı aslında bireylerin kendilerini herhangi bir şeyle özdeşleştirmelerini ifade etmektedir. Bu özdeşleştirme sayesinde ise kişi kendini daha rahat ifade edebilmekte veya anlatabilmektedir. Kişi açısından düşünüldüğünde kimlik bireyin yer aldığı kalabalık içerisinde kendisini ayırtıran özelliklerini ifade etmektedir. Toplum açısından ele alındığında ise ilgili topluluğun diğer topluluklardan hangi özellikler neticesinde ayrıştığını ortaya koymaktadır. Çalışma özelinde bir milletin kimliği ele alınmış olduğundan bundan sonraki kısımlarda kimliğin topluluk açısından tanımı üzerinde durulmuştur. Ulusal kimlik de aslında bu kimlik tanımından fazla uzak değildir. Toplumların sorumluluklarını belirten, kimlerin o kimlik altında hayatlarını devam ettirebileceğini ifade eden, toplumun kendinin farkında olmasını sağlayan, ayırt edilmeyi kolaylaştıran unsurlar arasında yer almaktadır (Zuckerman, 2006).

Bir başka tanımlamaya göre ulusal kimlik kavramı iki uçlu bir karaktere sahiptir. Birincisi, ulusal kimlik kavramı bahsi geçen topluluğa kimin üye olduğunu ve aynı zamanda kimin yabancı olduğunu tanımlama kapasitesini ortaya koymaktadır. İkincisi ise kişiyi, onun ne ölçüde belirli bir topluluğun içe dönük özbilincinin bir biçimi olduğunu sormaya zorlamaktadır. Aslında bu sayede kişi kendi birliğini, özerkliğini ve biricikliğini tanımış olmaktadır. Ulusal kimliğin ortaya çıkışında etkin bir şekilde rol oynayan bir başka kavram ise 'Öteki' kavramıdır. Bugün var olan ulusların çoğu, hayatta kalmalarını sağlamak ve bağımsızlıklarını elde etmek için savaşmak zorunda kaldılar. Bu savaşçıları ise tam olarak 'Öteki' şeklinde tanımlanabilir. Çoğu ulusal topluluk için, topluluğun kendisini kurtarmaya veya farklılaştırmaya çalıştığı önemli başkaları yani başka uluslar veya devletler olmuş ve muhtemelen de olmaya devam edecektir (Triandafyllidou, 1998).

Ulusal kimliği bir kavram ve/veya toplumsal bir olgu olarak analiz edebilmek için, çoğu zaman ulusları meydana getiren hareket, yani ulusçuluk fikri büyük önem teşkil etmektedir. Ulusçuluk fikri ile birlikte düşünöldüğünde ulusal kimlik kavramı veya ulusal kimlik doktrini üç temel esasa göre şekillenmektedir denebilir. Üç temel önerme ise şu şekilde sıralanabilir: Birincisi, dünya birçok farklı milletin birleşiminden meydana gelmektedir. Her milletin, onu diğer milletler içerisinde benzersiz kılan kendi kültürü, tarihi ve kaderi vardır ve var olmaya da devam etmelidir. İkincisi, her birey bir ulusa aittir. Millete bağlılık, diğer tüm bağlılıkların önüne geçebilecek kadar güçlü bir histir. Ayrıca, ulusa ait olmayan bireyler kendilerini tam olarak gerçekleştiremezler. Kendilerini uluslar dünyasında sosyal ve politik olarak dışlanmış hissetmektedirler. Son olarak üçüncüsü, milletler birleşik, özerk ve amaçlarını gerçekleştirmek için özgür olmalıdır. Bu üçüncü önerme aslında ulus kavramının ve ona bağlı olarak gelişen ulusal kimlik kavramının toplumsal ve siyasal gücün tek meşru kaynağı olduğunu ima etmektedir (Smith, 1991).

'Öteki' kavramı ayrılmaz bir şekilde ulusal kimlik kavramıyla bağlantılıdır. Diğer yandan gerçekten de ulusal benliğin ve ulusal kimliğin belirlenmesi sürecinde özgünlük arayışı, 'Öteki' kavramından ayrılamaz. Ek olarak, ulusal kimliğin genelleştirilmiş bölünmüş bir dünya algısına yol açtığı da savunulan diğer görüşler arasındadır. Ulusal kimliğin (yeniden) tanımlanmasında 'öteki'nin oynadığı rolü açıklığa kavuşturmak için diğer bir ulusal kimlik tanımı da şu şekildedir. Bir ulusal topluluğa üyelik, diğer vatandaşlarla yabancılardan daha etkili iletişim kurma yeteneğinden oluşmaktadır. Bu aslında bir ulusun temel niteliğidir: "halklar bu iletişimsel etkinlikle "içeriden" bir arada tutulmaktadır (Deutsch 1966). O halde aslında ulusal kimliğin oluşum sürecinde en etkili rol oynayan bir başka unsur ise iletişim olarak karşımıza çıkmaktadır. Ulusal topluluğun üyeleri, birbirleriyle yabancılardan daha iyi iletişim kurma yetenekleriyle karakterize edilebilmektedir. Ulusal kimlik kavramı, aynı toplulukta yer alan bireylerin yabancılarla paylaştıklarından daha fazlasını birbirleriyle paylaşmaları anlamına gelmektedir. Ulus ise yabancılarla paylaştıklarından daha fazla ortak şeyi birbirleriyle paylaşan bir grup insan olarak tanımlanabilir. Bu nedenle, ulusun var olması için, iç grubun birliğinin ve homojenliğinin test edildiği bir dış grup olmalıdır. Burada kullanılan dış grup ifadesi ise bize ötekileri anlatmaktadır (Deutsch 1966).

Yukarıda bahsedilen ve ulusal kimlik arayışlarında önem teşkil eden konular dikkate alındığında ulusal kimlik oluşum sürecinde önem teşkil eden konular şu şekilde özetlenmektedir (Triandafyllidou, 1998):

- 1- Ulusçuluk araştırmacıları, ulusal kimliği mutlak bir ilişki olarak görme eğilimindedir. Ulusal kimliğin ya var olduğunu ya da yok olduğunu savunmaktadırlar. Bir grup insan, ister sivil ister etnik karakterde olsun, onları bir ulus yapan ya da yapmayan bazı belirli özellikleri paylaştıklarını ifade etmişlerdir. Diğer görüşü savunan bilim insanları ise ulusal kimliğin, göreceli bir değeri olan bir aidiyet duygusunu ifade ettiğini belirtmişlerdir. Vatandaşlar birbirlerine çok yakın değillerdir fakat birbirlerine yabancılardan daha yakınlardır. O halde ulusal kimliğin esası bireylerin ortak değerler paylaştıkları kişilerle paylaşımları olmayan insanlara göre daha yakın olmalarını ifade etmektedir.
- 2- Ulusal kimlik, iki uçlu bir ilişki olarak algılanabilir. Bir yandan içe dönüktür, grup içinde belirli bir derecede ortaklık içermektedir. Bu nedenle, ulusun üyelerini birbirine bağlayan bir dizi ortak özelliğe dayanmaktadır. Ulusal bağ ve ulusal kimlik etkili iletişimle de yakından ilişkilidir. Bunun yanı sıra ulusal kimlik kavramı etnik bağlardan ortak bir kamu kültürüne, ortak tarihi anılara ve bir anavatana ve ayrıca ortak bir yasal ve ekonomik sisteme kadar uzanan bir dizi unsuru içermektedir.
- 3- Son olarak ulusal kimlik kavramı farklılık anlamına da gelmektedir. Varlığı, iç gruba ait olmayan ve iç grubun ayırt edilmesi gereken "ötekilerin", diğer ulusların veya diğer bireylerin varlığını varsaymaktadır. Bir başka deyişle milli bilinç hem ortaklığı hem de farklılığı anlamlı kılmaktadır. Hem grubun kendi farkındalığını hem de ulusun kendisini farklılaştırmaya çalıştığı diğerlerinin farkındalığını içermektedir. Bu, ulusal kimliğin kendi başına bir anlamı olmadığı ancak ötekiler neticesinde bir anlam kazandığını göstermektedir. Bu argüman aslında ulusun çoğulluğunu iddia eden ulusçu yaklaşım içinde de yer almaktadır.

Yapılan çalışmalar dikkate alındığında kimlik toplulukların kendi kültürlerini diğer kültürlerle karşı koruması olarak ele alınmaktadır. Ortak ulusal kimlik aslında belirli bir alanda belirgin olan bazı grupların diğer gruplarla olan farklılıklarını tespit etmeye ve göstermeye yaramaktadır. Diğer taraftan toplumsal kimliğin bir yapıyı veya yapılanmayı

oluşturma süreci olduğu da unutulmamalıdır. Her topluluk kendi kültürüne ait özellikleri ve değerleri bu kimlik neticesinde ortaya çıkarmayı amaçlamaktadır. Ayrıca bu farklı olan yanlar kendilerinin üstün oldukları yanları göstermek adına da bir araç olarak kullanılmaktadır. Ulusal kimliklerin oluşturulma sürecinde dikkat çeken diğer bir nokta ise yukarıda da bahsedildiği üzere öteki kavramının literatürde oluşturulmasıdır. Bu öteki duygusu bir başka sonuç olan biz kavramının da daha çok gündem olmasına neden olmuştur (Bilgin, 1994; Marshall, 1999).

Özellikle ulusal kimlik kavramı dikkate alındığında söylenmesi gereken diğer bir husus ise bu kavramın durağan veya sabit olmadığıdır. Genellikle kimlik belirli durumlarda ortaya çıkan veya anlık durumu anlatan bir kavram değildir. Ulusal kimlik oluşumu uzun zamanları gerektiren ve birçok faktörün etki ettiği bir süreci ifade etmektedir. Ulusal kimlik bir topluluğun tamamı tarafından yaşanmış olan, sindirilmiş olan, içselleştirilmiş olan olayların bütünü, geçmişten şimdiye kadar olan sürecin tamamını ifade etmektedir. O halde ulusal kimliğin önemli bir mihenk taşı ise toplulukların geçmişte yaşadıkları iyi ya da kötü tecrübelerin tamamıdır. Bu kadar geniş bir tarihsel zaman dilimi ise ancak sürç kelimesi ile ifade edilebilir. Topluluklar adına ulusal kimliklerinin oluşumunu etkileyen diğer unsurlar ise toplulukların zaman içerisinde kullandıkları diller, buldukları coğrafi konum, hangi yerlerde yaşadıkları, topluluğun maddi ve manevi koşulları, dinsel geçmişleri, tarihi eserler, kalıntıları, yazıtlar şeklinde sıralanabilir (Alperen, 2008). Bunların bir bütün olarak toplulukları oluşturduklarını söylemek olanaklıdır.

2.1.2. Türk Uluslaşma Süreci

Türkiye’de yaşanan ulus devlet inşası süreci dikkate alındığında, uzun bir geçmişe ve siyasi tarihe dayandığı görülecektir. Özellikle bu dönemde Türklük kavramına ve Türk ulusçuluğuna yapılmış olan vurgular büyük önem teşkil etmektedir. Bu tarihsel süreç yukarıda bahsedildiği gibi sanayi devrimine veya modernleşme sürecine değil, onun daha da gerisinde yazılmış olan Orhun kitabelerine kadar uzanmaktadır. Tüm bu etkenlerin neticesinde ulus inşası sürecinde Türkiye Devleti’nin mensuplarına gerçek kimliklerinin kazandırılması adına çok büyük çabalar harcanmıştır (Türkdoğan, 2008).

Diğer yandan Türk uluslaşma süreci bilim insanlarının çoğu tarafından iki zaman dilimi ile ele alınmaktadır. Birincisi, geç Osmanlı dönemi, diğeri ise erken cumhuriyet dönemi olarak adlandırılabilir. Sanayileşmenin ve modernleşmenin artması neticesinde giderek gelişen batı dünyası Osmanlı İmparatorluğu'nun da kendisini koruması gerektiğini göstermiştir. Bu sebeple geç Osmanlı döneminde devlet hem modernleşmenin getirdiği yenilikleri takip etmeye çalışmış hem de milliyetçilik kavramının önemini kendi devletinin üyelerine anlatma girişimlerine başlamıştır. Osmanlı özellikle Askeriye ve eğitim alanında birçok yenilik çalışmasını bu dönemde gündeme almıştır. Burada unutulmaması gereken nokta ise bu yeniliklerin veya yenilik yapılacak alanların değişmeden erken cumhuriyet döneminde de kendini göstermiştir. Bu sayede aslında bu iki dönem arasında büyük bir kopuş olmadığını göstermektedir (Akpınar, 2019).

Bu iki dönem arasında büyük uçurumların bulunmadığı dikkate alındığında çalışmanın bu kısmında daha çok erken cumhuriyet dönemi ele alınmıştır. Türk ulusçuluk anlayışının temelleri dikkate alındığında bireylerde var olan yurttaşlık bilincinin ve batının milliyetçilik anlayışının baskın olduğu diğer yandan tarihsel kökenleri, efsaneleri, söylemleri ve destanları içerisinde barındıran doğu milliyetçiliğinin de yer aldığı görülebilmektedir. Aslında Türk ulusçuluk anlayışı, öncelikle doğu milliyetçiliğine daha çok benzeyen bir yapıda ortaya çıkmıştır. Bunun temel nedenleri arasında ise insanların batılılaşmaya, modernleşmeye göstermiş oldukları tepkilerdir. Bireyler bu değişimlerin kendi kültürlerini yok etmeye başladıklarını, giderek toplumu daha fazla yozlaştıracağını, geçmişlerinden veya köklerinden daha çok kopartacaklarını dile getirmeye başlamışlardır. Bu sebeple kültüre, geleneğe, göreneğe, tarihsel geçmişe daha çok değer veren doğu tipi bir milliyetçiliği savunan bir kesim ortaya çıkmıştır. Bu ulusçuluk anlayışı ise doğu tipi ulusçuluk anlayış olarak değil, geleneksel ulusçuluk anlayışını olarak isimlendirilmiştir (Öğün, 1992).

Türkiye'de bahsedilmekte olan ulus-inşa sürecinin modernleşme ile yakın bir şekilde ilişki içerisinde olduğu söylenebilmektedir. Birçok ünlü düşünür, uluslaşma süreci içerisinde kendi fikirlerini dile getirmiş ne şekilde ilerlemesi gerektiği konusunda yorumlar yapmışlardır. Bu yolda düşünürlere yol gösteren en önemli husus ise aydınlanma çağıdır denilebilir. Erken cumhuriyet döneminde yaşanan modernleşme anlayışı, genel görünüm neticesinde cumhuriyet seçkinlerinin elindeydi. Aslında bu

dönemde yaşanan uluslaşma anlayışının geri planında pozitivist sosyoloji düşüncesi yer almaktaydı. Hatta çalışmanın önceki bölümlerinde de adı geçen Ziya Gökalp'in ulusallık görüşünün arka planında bu düşünce yatmaktadır denebilir. Batının gelişmelerini ve ilerlemelerini esas alan, doğunun kendi kültürüne, değerine sahip çıkmasını esas alan fakat tüm bunların yanında toplumdaki bireylerin bütünlüğünün sağlanması adına da İslam'a büyük önem atfeden ve İslam'ı bütünleştirici olarak kullanan bir uluslaşma sürecinden, Türkiye özelinde bahsedilebilir (Alakel, 2011).

Diğer yandan bu dönemde Türkiye Devleti'nin hangi milliyetçilik anlayışı üzerinden ulusçuluğu sağlamaya çalışması gerektiği de tartışma konusu olmuştur. İki tür milliyetçilik anlayışının seçilebileceği gündeme getirilmiştir. Öncelikle ilk milliyetçilik anlayışı etnik bir birlikteliğe ve dilsel birliğe dayanan ulusçuluk anlayışıdır. Diğer ise dinsel birliğe ve kültürel değerlere bağlılık ilkesine dayanan ulusçuluk anlayışıdır. Burada aslında ciddi tartışmalar gündeme gelmiştir. Fakat Mustafa Kemal Atatürk, Türk kültürünün fazlasıyla özgün olduğunu ifade ederek etnik ve dilsel birliğe dayalı ulusçuluk anlayışını tercih etmiştir. Bu dönem incelendiğinde, ırksal bir birliği savunan, yayılcı anlayışlar pek fazla tercih edilmemiştir. Türk uluslaşma sürecinin bu dönemde öncelikli hedefleri, insanlara umut ışığı olabilmek, insanlara farklı olduklarını anlatabilmek, bir birliktelik ve bütünlük sağlamak, tarihi ve kültürel değerlere özen göstermek, vatandaşlara bir kimlik edinmelerini sağlamaktır. Türk uluslaşma süreci aslında laik ve modern bir uluslaşma süreci şeklinde ortaya çıkmıştır. Ayrıca birçok resmi personelin ve ünlü düşünürün desteği ile ilerleyen bu uluslaşma süreci halkın gözünde daha kabul edilebilir bir hal kazanmıştır (Akpınar, 2019).

Özellikle siyasi arenanın belirli bir düzene kavuşması ile birlikte bu uluslaşma sürecini destekleyen düşünürler bu modernleşme ve uluslaşma sürecinin bir parçası haline gelmişlerdir. Cumhuriyet döneminin bu yeni yöneticileri ve yönetimi öncelikle siyasi ortamı düzeltme anlayışını benimsemiştir. Bu sayede ulus inşa veya uluslaşma sürecinin daha inandırıcı olmasını sağlamışlardır. Bu siyasi modernleşme, halkı her şeyin önünde tutmuş meşruluğunu halka dayandırmıştır. Türk kavramına yapılan vurgular giderek hız kazanmış, ümmet anlayışından vazgeçilerek millet anlayışına geçilmesi adına en önemli zemin bu dönemde sağlanmıştır. Bu anlayışın gerçekleştirilebilmesi adına ise öncelikle halka geniş bir hizmet sunumu sağlanmış, halka merkezleşmiş bir siyasal iktidar olduğu

kanıtlanmıştır. Yine erken cumhuriyet döneminde uluslaşmanın gerçekleştirilebilmesi adına önemli gelişmelerden biri de akılcılık, bilim ve bireyciliğe daha çok vurgu yapılmasıdır. Aslında bu toplumdaki insanların yapılanların rasyonel olduğuna dair düşüncelerini arttırmış, kendilerini önemli hissetmeleri sağlanmıştır. Tüm bunların yapılan ulusçuluk anlayışına meşruluk kazandırmak adına yapıldığı da unutulmamalıdır (Alakel, 2011).

Türkiye’de ulus inşa sürecinde en çok üzerinde durulan konuların başında daha öncede belirtildiği üzere Türk milleti kavramı gelmektedir. Bu kavram şu şekilde tanımlanmaktadır. “Türk milleti aynı değerlere ve kültüre sahip olan bireylerin ve aynı tarihsel bilince sahip insanların ortak paydasıdır. Bunun temel nedeni ise bir toprak parçasını ortak bir vatan yapan topluluğun Türkler olarak ifade edilmesidir. Bu tanımlamanın en iyi yansıması ise genellikle milletini sevmek anlamına gelen milliyetçilik yaklaşımının sıklıkla dile getirilmesidir” (Türkdoğan, 2005).

Aslında bu açıklamalardan da anlaşılacağı üzere Türk uluslaşma süreci olarak ele alınan zaman dilimi Osmanlı İmparatorluğu’nun son dönemlerinde kendini göstermeye başlamış, ardından erken Cumhuriyet döneminde giderek yoğunlaşmıştır. Bu yoğunlaşmanın sebepleri arasında ise modernleşme, küreselleşme, sanayileşme Batılı devletlerin kendilerini ve milletlerini öne çıkarma çabaları sayılabilir. Bu yaşanan gelişmelerin ardında kalmak istemeyen Osmanlı, ilk olarak uluslaşma amacıyla teknolojik gelişmeleri kendi bünyesinde takip etmiş, ardından ulusçuluk anlayışının gereklerini yerine getirmek adına birtakım girişimlerde bulunmuştur. Ardından cumhuriyet dönemine gelindiğinde ise birçok zorluğu geride bırakmış olan Türk milleti kendi değerlerinden ve tarihsel kökenlerinden beslenerek bir ulus olma bilincine uyanmıştır. Bu uyanışın yol göstericisi olarak da Mustafa Kemal Atatürk ve dönemin bilim insanları gösterilebilir.

Osmanlı’nın son dönemlerinde ve erken Cumhuriyet döneminde kendini ve etkisini hissettiren modernleşme bazı siyasi çalkantıların oluşmasına zemin hazırlamıştır. Bu siyasal kırılmalar yerini uluslaşma sürecine devretmiştir. İlk olarak Tanzimat hareketleri ile başlayan ardından ise Mustafa Kemal Atatürk tarafından gerçekleştirilen inkılap hareketleri devlet ve toplum arasında bir bütünleşmenin sağlanmasına yardımcı olmuştur. Bu dönemde yer alan ulusçuluk anlayışı iki temel esas alınarak ilerlemiştir. Bunlardan

birincisi laikleşme, ikincisi ise bütün bir toplum olabilmenin gerekliliğidir. Bu iki esasla yürütülen ulusçuluk anlayışı Türkiye'nin diğerleri karşısındaki üstünlüklerinin belirlenmesinde yardımcı olmuştur (Aslan ve Alkış, 2015).

Tüm bu anlatılanlar ışığında Türkiye Cumhuriyeti ulus-devlet inşa sürecinde oluşturulmak istenen milli kimliğin amacı Türkiye'yi diğer devletlerden farklı, güçlü ve modern kılabilen bir ulus devlet inşa etmektir denebilir. Diğer taraftan bu süreç bazı sancılı süreçlere de neden olmuştur. Bu sancılı süreçler bazı iç siyasal olaylar, ırkçı tartışmalar, ötekileştirici söylemler şeklinde sıralanabilir. Fakat bu durumun hemen tüm devletler içerisinde var olduğu ve ilerleyen zamanlarda da tekrar yaşanabileceği unutulmamalıdır. Uluslaşma süreci diğer devletlerden olan farkları ortaya koymaktayken, öteki devletler tarafından bunun istenmemesi anlaşılabilir bir konu olarak değerlendirilebilir (Akyiğit, 2017).

Ulus inşa sürecinin hangi aşamalardan geçerek ortaya konduğunun ve sürecin halka nasıl indirildiğinin anlaşılabilmesi adına öncelikle yeniliklere ve bu yeniliklerin hangi alanlara öncelik verilerek hayata geçirildiğine bakmak gerekmektedir. Özellikle erken Cumhuriyet döneminde ve sonraki dönemlerde ulus bilincinin topluma yerleştirilebilmesi adına Mustafa Kemal Atatürk çok detaylı bir şekilde düşünülmüş ve toplum tarafından kabul edilebilir, anlaşılabilir yeniliklere imza atmıştır. Bu yeniliklerin anlaşılabilmesi adına ise bir sonraki başlık altında Atatürk tarafından yapılan devrimlere ve bu devrimlerin milliyetçilik/ulusçuluk anlayışı ile olan ilişkilerine yer verilmiştir. Çalışmanın son başlığında ise yeniliklerin toplum tarafından kabul görmesi adına hangi propaganda araçlarının kullanıldıklarına dair örnekler yer verilmiştir.

2.1.3. İnkılaplar ve Türk Ulusçuluğu

Mustafa Kemal Atatürk tarafından gerçekleştirilen yeniliklerin Türk devleti ulus-inşa sürecindeki katkılarının anlaşılabilmesi adına öncelikle Atatürk'ün benimsemiş olduğu Ulusçuluk veya Milliyetçilik anlayışına bakmak gerekmektedir.

Özellikle 1. Dünya Savaşı'nın ardından dünya genelinde yaşanan büyük yıkımlar ve felaketler farklı düşüncelerin ortaya çıkmasına neden olmuştur. Bu düşünceler arasında Türkiye'de adından söz ettiren ve yaşamaya devam eden en önemli düşünce ise Milliyetçilik ideolojisi olarak adlandırılmaktadır. Bu sebeple Atatürk tarafından

ulusçuluğun oluşturulması adına en önemli husus, milliyetçilik kavramının anlaşılması olarak kabul edilmiştir (Şahin, 2005).

Mustafa Kemal Atatürk tarafından savunulan milliyetçilik ideolojisi, ırkçı bir ideoloji olmaktan çok uzaktır. Milliyetçilik yaklaşımının esasını kişilerin vicdanları ve hissettikleri duygular oluşturmaktadır. Atatürk'e göre; dönemde birçok düşünür tarafından da dile getirilen, Türklüğü benimseyen ve gelecekte yaşanacak olaylarda birlikte olma düşüncesine sahip her bireyin Türk olarak kabul edilmesi gerekmektedir. Diğer yandan Mustafa Kemal'in benimsemiş olduğu milliyetçilik ideolojisi birtakım özellikler taşımaktadır. Bunlar, öncelikle modernleşmenin getirdiklerine ayak uydurması, toplumların ayrışmasına değil bütünleşmesine odaklanması ve kaynaştırıcı bir yapıda olması şeklinde sıralanabilmektedir. Her zaman kendi milletinin diğer milletlerden ayrışması gerektiğine inanan Atatürk diğer yandan başka devletlere ve devletlere mensup olan bireylere de saygı duyulması gerektiği fikrini savunmuştur. Bu anlatılanlar dikkate alındığında benimsenen milliyetçilik/ulusçuluk anlayışının saldırgan olmaktan çok uzak olduğu görülebilmektedir. Aksine kişilerin barış içerisinde yaşaması gerektiğine vurgu yapılmış, insanların belirli amaçlar doğrultusunda hareket etmesi gerektiği görüşünü savunmuştur. Devletler düzeyinde ise diplomatik olduğu kadar insani duyguları da içinde barındırması gerektiğine vurgu yapmıştır. Son olarak Mustafa Kemal Atatürk reformları gerçekleştirmeden önce insanların birlik ve beraberliği anlamaları gerektiğine vurgu yapmış, ancak bu şekilde ulusçuluk anlayışının başarılı olacağını savunmuştur (Gencer ve Özel, 2001).

Aslından yukarıda bahsedilenler başarılı bir ulus devlet inşa sürecinin gerçekleştirilmesi adına olması gerekenleri de özetler niteliktedir. Atatürk'ün düşüncelerinden yola çıkıldığında toplum birliği ve beraberliği, kader birliği, tarihsel geçmişe ve değerlere olan bağlılıkları, barışın hâkim olduğu bir ortamın oluşturulması gerekliliği, kendi milletinin üstün olan yanlarına vurgu yapılması, bununla birlikte diğer insanlara saygı duyulması gerekliliği başarılı bir ulus inşa sürecinin en önemli yapı taşlarını oluşturmaktadır.

Mustafa Kemal Atatürk'ün tüm zamanların en ileri görüşlü lideri olması, tüm dünya halkları tarafından saygı görmesi, bugün dahi herkes tarafından anlaşılabilir olması, yapmış olduğu yeniliklerin günümüzde dahi anlamını yitirmemesi, ulus devletinin inşası sürecinde büyük önem teşkil etmektedir. Diğer bir neden ise ulus devlet inşa sürecini çok

erken dönemlerde tamamlanması gerektiğine vurgu yapmış ve bu amaçla birçok çalışma gerçekleştirmiştir. Atatürk, bireylere ulusçuluk anlayışını aşılatabilmek adına insanların sürekli karşısına çıkabilecek alanlarda faaliyetlerin yürütülmesini istemiştir. Örnek olarak, ilkokul eğitimi alan küçük yaşta çocukların bile millet kavramını öğrenebilmesi adına kitaplarda Türklük kelimelerine vurgu yapmıştır. Bunun yanı sıra resmi günlerde portreler, heykeller, resimler kullanarak görsel bir şekilde ulus anlayışını bireylerin zihinlerine işlemiştir. Zamansızlık ise tamda bu noktada gün yüzüne çıkmaktadır. Günümüzde dahi resmi geçitlerde, özel günlerde, davetlerde hala Atatürk'ün ses kayıtlarının dinletilmesi, bazı videoların izletilmesi, ulusçuluk anlayışının propagandasının yapılmaya devam edildiğini göstermektedir. Bu sayede ulus devlet anlayışı ve milliyetçilik ideolojisi insanlara nüfuz etmiş ve her geçen gün kalıcı olması için çaba harcanmıştır. Hal böyleyken ve dünya genelinde milliyetçilik anlayışı giderek hız kazanmaya başlamışken Erken cumhuriyet döneminde Atatürk tarafından gerçekleştirilen birçok yenilik hareketi ulusçuluk fikrinin toplum içerisinde benimsenmesi adına büyük önem teşkil etmektedir. Yapılan yenilik hareketleri, eğitim alanı, siyasal hayat, günlük hayat, yani toplumun her alanına uzanan bir yenilenmeye neden olmuştur (Akpınar, 2019).

Çalışmanın esas konusundan uzaklaşmamak adına yapılan bu reform hareketleri kısa bir şekilde anlatılmıştır. Bu reform hareketleri, ardından propaganda araçları olarak da tercih edilmiştir. Ulusçuluk anlayışının yaygınlaştırılması adına yenilik yapılması tercih edilen ilk alan eğitim alanı olmuştur. Bu alanda yapılan yenilikler hem yeni neslin ulus anlayışının daha iyi kavramasına hem de sonraki nesillere ulusçuluk anlayışının daha iyi aktarılmasını sağlamak adına önem teşkil etmektedir. Öncelikle Atatürk dil devrimini gerçekleştirmiş ve Latin harflerinin kullanılması zorunluluğunu getirmiştir. Bu sayede hem okuma-yazma oranının artması sağlanmış hem de ulus devlet anlayışının gerekliliklerinden biri olan ortak bir dilin gelişimi için adım atılmıştır (Fortna, 2013).

Bunun yanı sıra Türklük anlayışına vurgu yapılması adına ve Batı medeniyetleri ile iletişim kurabilmenin daha kolay olması adına da bazı yenilikler hayat geçirilmiştir. Öncelikle halifelik makamının kaldırılması, gerçekleştirilecek olan devrimlerin ve Atatürk'ün düşüncelerinin daha kolay hayat geçirilmesini sağlamıştır. Burada esas amaç ise laik ve modern bir ulusun inşa edilmesini sağlamaktır. Eğitim kurumları, Tevhid-i

Tedrisat Kanun ile devletin kontrol edebileceği bir yapıya bürünmüştür. Hicri takvim yerine Miladi takvimin kullanılması sağlanmış, tekke ve zaviyelerin kapatılmasıyla laik devletin gereklilikleri yerine getirilmeye çalışılmış, yeni medeni kanun ve ceza kanunu yürürlüğe alınmıştır (Aslan ve Alkış, 2015).

Ulusçuluk anlayışının daha net bir biçimde halk arasında anlaşılabilmesi adına daha önce de söylendiği üzere Türk milleti kavramı hayatın her alanına dahil edilmeye çalışılmıştır. Özellikle erken Cumhuriyet döneminde Türkiye göz önüne alındığında toplumun büyük bir çoğunluğunun kırsal kesimde yaşayan bireylerden oluştuğu, yapılan önceki çalışmalarda teyit edilmiştir. Bu sebeple Mustafa Kemal Atatürk bu dönemde köylünün, tarımın, millilik anlayışının gelişiminin desteklenmesi adına köylünün el üstünde tutulması gerektiğine vurgu yapmıştır. Hatta “köylü milletin efendisidir”, söylemi bu zamana aittir. Kalabalık bir kırsal kesim nüfusunun olması yapılan yeniliklerin de daha hızlı yayılabilmesine ve kırsal kesimden de destek bulunmasına neden olmuştur. Köy enstitülerinin kurulması, kendi kendine yeten bir millet olabilme ideali, kırsal kesimde yetişen çocukların eğitimlerine destek verilmesi ulusçuluk anlayışının hayatın her alanında kendini göstermesine neden olmuştur (Öztürkmen, 1998).

Bu dönemde ulusçuluk anlayışının gelişmesi ve ulus devlet inşa sürecinin başarılı bir şekilde tamamlanabilmesi adına yapılan birçok yasal düzenlemeden de bahsedilebilir. Dönemin anayasasında yapılan değişiklikler, yukarıda da bahsedildiği üzere medeni kanunun ve caza kanununun yürürlüğe girmesi, kurulan yeni kurumların yasalarda kendine yer bulması, kadınlara yasal hakların tanınması, millet, ulus, Türklük, Türkçülük ifadelerinin yasalarda kullanılmaya başlanması, Tevhidi Tedrisat Kanunu'nun uygulanması, laikleşme gerekliliklerinden biri olarak görülen din ve devlet işlerinin birbirinden ayrılması gerektiğine vurgu yapan ifadelerin yasalarda yer alması, yapılan yeni yasal düzenlemelerden bazıları olarak karşımıza çıkmaktadır (Aslan ve Alkış, 2015).

Yukarıda sayılan tüm bu değişiklikler aslında ulusçuluk anlayışının kalıcı bir şekilde topluma anlatılmasını kolaylaştırmış ve gelecek nesillere aktarım yapılmasına imkân tanımıştır. Millet kavramının, bireylerin her anında duyması gerektiğine inanan Mustafa Kemal Atatürk bunu gerçekleştirebilmek adına ve topluma en kolay anlatabilecek şekilde yenilikleri hayata geçirmiştir. Birçok lider ulus devlet inşa sürecinde yeniliklere imza

atmıştır. Fakat bu liderler köklü bir değişiklik yapmaya gerek duymadan ulus devlet sürecini tamamlayabilmişlerdir. Mustafa Kemal Atatürk tarafından bu denli köklü değişiklik yapılmasının temel nedeni ise hanedanlık sisteminin ardından Cumhuriyet sistemine geçilerek yeniden bir devletin kurulması gerekliliğidir. Bu sebeple yapılan yenilikler bazı kesimler tarafından desteklenirken bazı kesimlerce de eleştirilmiştir.

Gerçekleştirilen bu yenilikler sadece bir yönetim yapısının değiştirilmesini ifade etmemekte, bunun yanı sıra toplumun zihinlerine kazınması adına sağlam bir zemine dayandırılmıştır. Ulusçuluk anlayışının ve ulus devlet inşa sürecinin başarıya ulaşabilmesi adına yapılan en büyük yenilikler hukuk ve eğitim alanında gerçekleştirilmiştir (Akınar, 2019). Eğitim alanında yapılan yenilikler, hem gelecek nesillerin kavramı daha net bir şekilde anlamasına hem de Batı devletleri ile daha rahat bir şekilde iletişim kurabilmesine imkân tanımıştır. Bu sayede gelecek nesillerin gelişmelerden haberdar olmaları ve bu gelişmelerden yararlanabilmeleri hedeflenmiştir. Hukuki olarak yapılan düzenlemeler ise yenilik hareketlerine karşı çıkabilecek problemlerin, yaptırımlar neticesinde önüne geçilmesini sağlamıştır. Nitekim yaptırımlara rağmen çıkan olaylar da meydana gelmiştir.

Alakel (2011) tarafından da aktarıldığı üzere Mustafa Kemal Atatürk tarafından benimsenen ve merkezinde laikliği barındıran modernleşme politikalarının tamamının esas hedefi geleneksel ve modern olan arasındaki çelişkilerin giderilmesine yöneliktir. Ulusçuluk anlayışının yaygınlaşabilmesi adına esas olanın halkın sadakatini elde edilmesi olduğuna vurgu yapmıştır. Ulusçuluk anlayışının kabul edilebilmesi adına Milliyetçilik, Halkçılık, Türkçülük, Milli Kimlik kavramlarına vurgu yapmış ve bunlarla gurur duyulması gerektiğini her fırsatta dile getirmiştir (Cleveland, 2008).

Şimdi de bütün bu ulus-inşa sürecinde belirlenmiş olan amaçları gerçekleştirmek için kullanılan propaganda araç ve uygulamalarına yer verilmiştir.

2.2. ULUS İNŞA SÜRECİNDE KULLANILAN PROPAGANDA

Özellikle büyük badireler atlatmış ve birçok savaşı geride bırakmış olan Türkiye Cumhuriyeti'nin kurulmasıyla, erken Cumhuriyet döneminde birçok sıkıntı ortaya çıkmıştır. Bunlardan öncelikli olanı ise toplumun yeni rejime uyum sağlayabilmesi adına gerekli yeniliklerin yapılmasıydı. Mustafa Kemal Atatürk, yapacağı yeniliklerin hemen

hepsini detaylı bir şekilde planlamış ve hayata geçirmek adına adımlarını atmıştır. Fakat bu yeniliklerin yapılması yeterli görülmemekte, aynı zamanda yapılan yeniliklerin, yeni kurumların, yeni toplumsal düzenin, eski rejimin eksik yanlarının, yeni rejimin olumlu yanlarının topluma anlatılması gerekmektedir. Diğer yandan Batılı ülkelerde başlayan ulusçuluk anlayışının da bir an önce Türk milleti için harekete geçirilmesi gerekmektedir. Yapılan birçok toplantının ardından propaganda faaliyetlerinin yürütülmesi adına çalışmalar başlatılmış, ardından halkın bilinçlendirilmesi adına gereken tüm faaliyetler gerçekleştirilmiştir.

Cumhuriyet rejiminin felsefesinin halka anlatılması, değerlerin ve kültürün korunması, ötekiler karşısında Türk milletinin biricikliğinin gösterilmesi için özellikle 1920'li yıllardan sonra ulusal kimliğin inşa edilebilmesi adına birçok yenilik yapılmıştır. Bu yeniliklerden bazıları Harf Devrimi'nin gerçekleşmesi, Türk Tarih Tezi'nin ortaya biçimlendirilmesi, Türk Tarih Kurumu'nun açılması, okur yazar oranının artırılması adına Millî Eğitim Bakanlığı bünyesinde yeni kurumların açılması, yeni yasaların çıkarılması, Türkçeleştirme faaliyetleri şeklinde sıralanabilmektedir (Turanlı, 2017).

Burada altının çizilmesi gereken bir diğer nokta ise Halkevleri'dir. 19 Şubat 1932 yılında devrimleri halka benimsetmek amacıyla kurulmuştur. Halkevleri, Türkiye'nin birçok şehrinde şubeler açmış, bu sayede de Anadolu'ya yayılma fırsatı bulmuştur. Büyük Buhranın getirdiği ekonomik problemler, Birinci Dünya Savaşı ve yeni kurulan rejim tüm dünyayı olduğu gibi Anadolu halkının da ekonomik olarak sıkıntılar yaşammasına neden olmaktadır. Ancak kurulan Halkevleri şubelerinde gazeteler ve dergiler dağıtılmış, Tiyatro gösterileri sergilenmiş, bünyesinde radyo yayınları yaparak rejimin halka iletmek istediği mesajları iletmek konusunda yardımcı olmuştur. Atatürk inkılaplarını halka benimsetmek, yeni yaşam standartlarını Anadolu halkına taşımak amacıyla kurulan Halkevleri, erken Cumhuriyet döneminde ulus inşa etmek amacıyla kullanılan propagandaların halka aktarılması konusunda oldukça büyük bir role sahip olmuştur. (Başbuğ, 2013, s. 41-43)

Tüm dünyada olduğu gibi Türkiye özelinde de geniş bir uluslaştırma, millileştirme faaliyeti Türkiye'de başlamış bulunmaktaydı. Atatürk'ün yenilikçi düşünce yapısı, halkı bu yeniliklere zorunlu kılmıştır. Bunun yerine Atatürk, bu yenilikleri halkla birlikte gerçekleştirme yolunu tercih etmiştir. Bunu yapabilmek adına ise birçok faaliyeti ve

yeniliği propaganda aracı olarak kullanmayı tercih etmiştir. Bu araçlar arasında yazılı basın araçları (gazete ve dergi), tiyatro, radyo, eğitim, mimari yapılar, mitingler ve yurt gezileri yer almaktadır. Bu propaganda araçlarının her birinin uluslaştırma sürecinin başarıya ulaşmasında aktif bir şekilde rol oynadığı unutulmamalıdır. Çalışmanın esas gereği hangi araçların hangi yollarla, ulus inşa sürecinin başarılı olması adına kullanıldığı ve yer alan örnekler alt başlıklar halinde aşağıda sunulmuştur.

2.2.1. Gazete ve Dergi

İletişimin başlangıcı, insan türünün var oluş sürecinden günümüze kadar ulaşmıştır. Başlangıcından itibaren bazı etikler, insanlara iyi bir şekilde iletişim kurma ve rehberlik etme konusunda yardımcı olmuştur. Zaman geçtikçe, iletişim menziline genişletmiş, iletişim şekli değişmiştir. Medya terimi, bilgiyi geniş ölçekte yayan farklı iletişim araçları için kullanılır hale gelmiştir. Medya endüstrisi, gazete, kitap, dergi, radyo, televizyon, internet, kayıt, film ve cep telefonu gibi araçlardan oluşmaktadır. Basılı medyanın başlangıcı, John Gutenberg'in matbaa cihazlarını tanıttığı ve basılı kitap, dergi ve gazete çağının başladığı 15. Yüzyıl'a kadar uzanmaktadır. Baskı geliştikçe, yayımlanan materyal tüm dünyaya yayılmaya başlamıştır (Safdar vd., 2018).

Türk basınının gelişim süreci ise Avrupa'dan farklı olarak Türk matbaasının kurulmasıyla birlikte gelişim sürecine girmiştir. 19. Yüzyıl'da yaşanan çağdaşlaşma hareketlerinin temelinde yer alan basın birçok gelişmenin ortaya çıkmasına ve duyurulmasına yardımcı olmuştur. Özellikle basın sayesinde topluma, yenileşme ihtiyaçlarına olan gereklilik, toplumun daha dinamik bir şekilde kamuoyu oluşturması, laikleşmenin sağlanmasına olan ihtiyaç, ulusçuluk düşüncesinin topluma yayılması konularında basın bir araç olarak kullanılmıştır. Diğer yandan yapılan devrimler neticesinde Türkiye'de artan okuma yazma oranları toplumsal kesimin yazılı basına daha çok ilgi duymasını da sağlamıştır. Basının erken Cumhuriyet döneminde eğitim amaçlı kullanıldığı da unutulmamalıdır (Yetim ve Akkoyunlu, 2017).

Cumhuriyetin kurulduğu ve ulus inşa sürecinin başladığı ilk dönemlerde basın aynı zamanda halkın ilgili yenilikler hakkında bilgilendirilmesine de yardımcı olmuştur. Türkiye Cumhuriyeti'nin hangi ilkeleri benimsediği, yeniliklerin neler olduğu ve nasıl uygulanacağı konusunda belki de en etkili propaganda araçlarından biri olma rolünü

üstlenmiştir. Dönemin gazeteleri, literatür taraması sonucunda incelendiğinde, yalnızca Türkiye ile ilgili haberlerin değil dünya gündemiyle ilgili haberlerin de yayınlandığı görülmüştür. Bu sayede Batı ülkelerinin hayatlarından da haberdar olunması sağlanmıştır. Diğer yandan, gazetelerde oyunlar, çizgi hikayeler, karikatürler gibi eğlenceli bölümlere de yer verilmiştir (Güngör, 2010).

Ulus devletinin inşa edilme sürecinde Türkiye Cumhuriyeti'nin yöneticileri ve elitleri basın araçlarını öncelikle toplumda yer alan tüm bireylere, Türk halkına, nasıl devletin vatandaşı olabilecekleri ve milletin nasıl bütünleşebileceği konusunda araç olarak kullanmışlardır. Tamamen yeniden kurulan bir düzen ve toplumu bu yeni düzene, ülkenin yeni kurulmuş kurumlarına, yeni fikirlerine alıştırmak öncelikli vazifedir. Bu alıştırma süreci hem ulus inşa sürecinin başarılı bir şekilde gerçekleşmesine hem de halkın meşruiyetinin kazanılmasında önem teşkil etmektedir. Tam olarak bu noktada gazeteler ve yazılı basın araçları Türk vatandaşı ve Türk milletinin mensubu olmayı halka öğretebilmek adına büyük çaba harcamıştır (Şirin, 2010).

Birçok zorlu süreç içerisinde yer almış ve bu zorlu süreçlerden büyük askeri zaferlerle çıkmış olan yeni Türkiye Cumhuriyeti'nin ulusçuluk anlayışının her alanda hissedilmesi gerekmektedir. Türk kimliği ile ilişkilendirilerek, ekonomi, sanat, eğitim, toplumsal meseleler gibi konularda gelişim sağlanması hedeflenmişti. Bu çabalar için en büyük araç ise basın olmuştur (Çelik, 2009).

Çalışmanın bu başlığı altında erken Cumhuriyet döneminde yazılı basında yer alan bazı haber örneklerinin incelenmesi ve basında yer alan metinlerin analiz edilmesi, konunun daha iyi anlaşılması bakımından önem teşkil etmektedir. Örneklerde seçilen Cumhuriyet Gazetesi dönem içinde propaganda için kullanılan en önemli gazetedir. Bu nedenle ilk iki örnek Cumhuriyet Gazetesi'nden seçilmiştir. Ulus Gazetesi ise, Batılı devlet mensupları tarafından takdir edilen bir habere yer verilmesi dolayısıyla seçilmiştir. Dergi örneği ise dönemin popüler dergisi olan "Cumhuriyet Çocuğu" dergisidir.

Öncelikle, ilk örnek olarak 2 İkinciteşrin (Kasım) 1937 tarihli Cumhuriyet Gazetesi'nin ilk sayfasında yer alan haber incelenmiştir. İlgili haber şu şekilde aktarılmıştır;

"Büyük Şef millete, hükümete yeni direktifler verdi. 'Biz Türk milletinin hadimiyiz. Kuvvet birdir ve milletindir.' Memnuniyetle görmekteyiz ki

Cumhuriyet rejimi, yurdumuzda huzur ve sükunun en iyi yerleşmesini temin etmiş bulunuyor. Vatandaşlar ve bu yurttan oturanlar, Cumhuriyet kanunlarının eşit şartları altında kendileri için hazırlanan hürriyet, refah ve saadet imkanlarından azami istifade etmektedirler. Milletimizin layık olduğu yüksek medeniyet ve refah seviyesine varmasını alıkoyabilecek hiçbir engel düşünmeye yer bırakılmadığını ve bırakılmayacağını huzurunuzda söylemekle bahtiyarım.”

Kullanılan ifadelerden de anlaşılacağı üzere ulu önder Cumhuriyet rejiminin sağlayacağı faydaları mecliste yapmış olduğu konuşmada ifade etmiştir. Fakat Meclis konuşmasının halka aktarılabilmesi adına dönemin gazetelerinden biri olan Cumhuriyet Gazetesi araç olarak kullanılmıştır.

Şekil 1 . 2 İkinciteşrin (Kasım) 1937 Tarihli Cumhuriyet Gazetesi Kesiti

Kaynak: <https://www.gastearsivi.com/gazete/cumhuriyet/1937-11-02/1>, Erişim Tarihi: 08.04.2022

İkinci bir örnek olarak Yine Cumhuriyet Gazetesi'nin 29 Birinciteşrin (Ekim) 1937 tarihli gazetenin ilk sayfasında yer alan bir haber örneği verilebilir. Bu haberin içeriği ise aynen aşağıdaki şekildedir:

“Önemli yıldönümünde Cumhuriyet mazisine ve istikbaline bir bakış. Yeni Türkiye, modern ve müebbed Türkiye; yalnız ve yalnız Cumhuriyet Türkiye'si hatta sadece Cumhuriyet demektir. Biz bu tilsimde yeni hayat bulduk ve bu yeni hayatta alabildiğine yükselmenin en sağlam temellerini Kurtuluş ve İstiklal hareketleri gibi Atatürk inkılabları dahi hep bu temeller üzerine yükselmiştir. Türkiye Cumhuriyeti'nin büyük fazileti şuradadır ki o resmen

ifade ve kanunen tesbit ve ilan olunmadan önce çoktan Türk milletinin hayatında fiilen yaşamağa başlamış ve hatta en yüksek feyizlerden bir kısmını vermişti.”

Yukarıda yer alan ifadeler dikkate alındığında bu ifadelerin ve yazının içeriğinin sıradan bir şekilde oluşturulmadığı anlaşılabilir. Haberin satır aralarına bakıldığında, Cumhuriyet rejiminin yeniliklerine ve faydalı taraflarına vurgu yapılmış, yeni rejimin adı sıklıkla kullanılmış, bunun yanı sıra aslında Türk milletinin ve Türk tarihinin eskilere dayandığına dair ifadelere yer verilmiştir. Ulus inşa sürecinde gazetenin bir propaganda aracı olarak kullanılmasına verilebilecek en etkili örneklerden bir tanesidir.

Şekil 2. 29 Birinciteşrin (Ekim) 1937 Tarihli Cumhuriyet Gazetesi Kesiti

Kaynak: <https://www.gastearsivi.com/gazete/cumhuriyet/1937-10-29/1>, Erişim Tarihi: 08.04.2022

Gazetelerin propaganda araçları olarak kullanılması, yalnızca siyasi meseleleri veya milli ruhu içermektedir. Aynı zamanda yapılan yeniliklerin kabul gördüğüne dair veya ulus inşa sürecinde diğerlerine karşı üstün olunduğunun anlatılması gereği olarak da gazeteler rol üstlenmişlerdir. Bu söylenenlere örnek olarak Ulus Gazetesinin 28 Eylül 1937 günlü sayısının ilk sayfasında yer alan bir haber şu şekildedir;

“Ecnebi Profesörler Ankarada. Ankara modern mimarinin eşsiz bir eseridir. Profesörler Atatürk Türkiye’sinden büyük hayranlıkla bahsediyor. İstanbul’da toplanan İkinci Türk Tarih kurultayına iştirak eden ecnebi profesörlerden birçoğu dün sabah şehrimize gelmişler ve muhtelif tetkikler yapmışlardır. Bütün ecnebi alimler modern Ankaramıza hayran kemişler,

Türkiye’de ve Ankara’da gördükleri iyi kabulden son derece mütehassis olduklarını bildirmişlerdir.”

Haber incelendiğinde Atatürk Türkiye’si olarak kavramsallaştırılan Türkiye Cumhuriyeti’nin yapmış olduğu yeniliklerin yalnızca Türk milleti tarafından değil ayrıca Batılı devlet mensupları tarafından da büyük bir beğeniyle karşılandığı söylenmiştir. Bu sayede yalnızca siyasal unsurlar değil, sanatsal ve mimari unsurların da değişiminin halka kabul ettirmek adına gazeteler kullanılmıştır. Sonuçta ulus inşa sürecinin bir bütün olarak ele alınması gerektiği dikkate alınmıştır.

Şekil 3. 28 Eylül 1937 Tarihli Ulus Gazetesi Kesiti

Kaynak: <https://www.gastearsivi.com/gazete/ulus/1937-09-28/1>, Erişim Tarihi: 08.04.2022

Yeni bir rejimin ortaya çıkması öncelikle halkın eğitimini bir gereklilik haline getirmiştir. Öncelikle yeni kurulan bu rejimin esası devletin sürekliliğini ve ulusun bir bütün halinde yaşayabilmesini sağlamak olmuştur. Bu çalışmanın ilerleyen kısımlarında da ele alındığı gibi ulus inşası öncelikle eğitim sayesinde gerçekleştirilmiş, diğer yandan yardımcı propaganda araçları kullanılmıştır. Bu yardımcı araçlar arasında yukarıda bahsedilen yazılı basın aracı olan gazetenin yanı sıra dergilerden rol üstlenmişlerdir. Bu dönem de özellikle çocuklara hitap eden dergiler de büyük öncelik verilmiştir. Bu dergiler içerisinde çocuk dergilerinin öncelik alması ise yeni neslin bu rejime sahip çıkacağı ve rejimin devamlılığını sağlayacağı düşüncesidir. Bu dergilerde çoğunlukla çocuklara Türklük bilinci aşılanmış, ulus devlet algılarının artması için öğütlerde bulunulmuş, Türk çocuğunun çalışkanlığı, vatanseverliği, sorumluluk bilinci, yeni rejimin sağlayacağı faydalar kısa anlatılar ile aktarılmaya çalışılmıştır (Duman ve Doğdu, 2010).

Bu dönemde yayın hayatına başlayan bir diğer dergi ise yayın hayatına başlangıç tarihini Cumhuriyetin yıl dönümüne denk getiren “Cumhuriyet Çocuğu Dergisi”dir. Dergi, sunuş kısmında hem kendini hem de okuyacak olanları Cumhuriyet çocukları olarak isimlendirmiştir. Dergi, Cumhuriyet değerlerine bağılılığını her fırsatta dile getirmiş, milliyetçi bir politika izlemiştir. Derginin genel kapsamı içerisinde Türkiye Cumhuriyeti’nin kuruluş aşamaları, yapılan yenilikler, eski ve yeni rejim arasındaki farklılıklar, Mustafa Kemal Atatürk ve Cumhuriyet rejimi hakkında övgüler yer almaktadır (Öztekin, 2019). Bu açıklamalardan yola çıkıldığında propaganda aracı olarak kullanıldığı yorumu yapılabilmektedir.

Şekil 4. Cumhuriyet Çocuğu Dergisi ve Türk Çocuğu Dergisi İlk Sayı Kapakları

Kaynak: Cumhuriyet Çocuğu Dergisi (Erişim Adresi: Öztekin, H. (2019). Tek Parti Dönemi Çocuk Dergilerinde ‘İdeal Türk Çocuğu’nun İnşası: Yavrutürk ve Cumhuriyet Çocuğu Dergileri Üzerine Bir İnceleme. Erciyes İletişim Dergisi, 6 (2), 1229-1254.) Türk Çocuğu Dergisi (Erişim Adresi: <https://phebusmuzayede.com/>, Erişim Tarihi: 08.04.2022)

2.2.2. Tiyatro

Erken Cumhuriyet döneminin ortaya çıkardığı ideolojilerin ve toplumsallaşma hareketlerinin halka daha iyi benimsetilebilmesi ve meşruluklarının sağlanabilmesi adına öncelikle bir kurumsallaşma hareketinin başlaması gerektiği konusunda bir fikir birliği söz konusu olmuştur. Bu dönüşüme ayak uydurulabilmesi adına birçok farklı strateji kabul edilmiş ve uygulanmaya başlanmıştır. Tabi en önemli strateji bu uygulamaların ve fikirlerin halkın her kesimine duyurulması ve kabulünün alınması adına hayata geçirilmiştir. Öncelikle birçok siyasi mitin kullanılması gerektiği anlaşılmıştır. Bu siyasi

mitlerin temelinde ise köken ve medeniyet mitleri yer almaktadır. Bu mitlerin herkese ulaştırılabilmesi ve modernleşme hareketlerinin başlayabilmesi adına ise önem teşkil eden kültürel faaliyetlere de dikkat çekilmiştir. Tabii ki kültürel faaliyetler içerisinde yalnızca tiyatro yer almamaktadır. Özellikle Osmanlı İmparatorluğu'nun devamı olan ve birçok etnik yapıya sahip insanı aynı topraklarda barındıran bir egemenlikten sonra bir ulus kimliği inşa etmek çok zordur. Kültürel faaliyetleri yürüten sanatçılar ise bu sebeple zorlu bir görevi üstlenmişlerdir. Bu kültürel faaliyetler içerisinde tiyatronun yanı sıra resim, müzik gibi diğer kültür elçileri de yer almıştır (Erbek, 2020).

Bu çalışma özelinde tiyatronun tercih edilmesinin ise birtakım nedenleri bulunmaktadır. Tiyatro sanatı, hem topluma fazlasıyla yakındır hem de topluma kendini toplum gözünden anlatmaktadır. Aynı zamanda tiyatrolar toplumsal süreçleri dikkate alarak ve toplumun yaşamış olduğu olaylardan yola çıkarak var olmuş ve var olmaya devam edecektir. Tiyatro ile ilgilenen oyuncular, sanatçılar, oyun yazarları bazen toplumun değerlerini onlara hak verecek şekilde oyunlarına yansıtmakta, kimi zamanda eleştirel bir bakış açısını izleyicilere sunmaktadır. Bu durumların her ikisinde de tiyatro izleyici halk kitlesine dokunmayı başaran bir propaganda aracı olarak rol üstlenmektedir. Diğer yandan erken Cumhuriyet döneminde tiyatroya ağırlık verilmesinin bir başka nedeni ise bu sanat dalının insanların eğitim seviyesi ile ilişkilendirilmemesidir. Aslında yazılı basın bir propaganda aracı olarak büyük bir rol üstlense dahi yalnızca okuma yazma bilen insanları etkileyebilmektedir. Çalışmanın önceki kısımlarında da bahsedildiği üzere bu dönemde halkın büyük bir kesimi kırsal bölgelerde yaşamaktadır. Bununla birlikte dönemin okuma yazma oranı da çok yüksek değildir. Tam bu noktada görsel bir şölen olan tiyatro, okuma yazma bilmeyen insanların da ulus devlet inşa sürecinde ikna edilmelerini sağlayan etkili bir propaganda aracı olarak kabul görmüştür. Güçlü bir propaganda aracı olmasının diğer bir nedeni ise halk ile birebir etkileşim içerisinde olmasıdır. Tiyatro halk ile eş zamanlı ve aynı mekânda gerçekleştirilmesi nedeniyle büyük önem teşkil etmektedir (Akyol, 2019, s. 1088-1089).

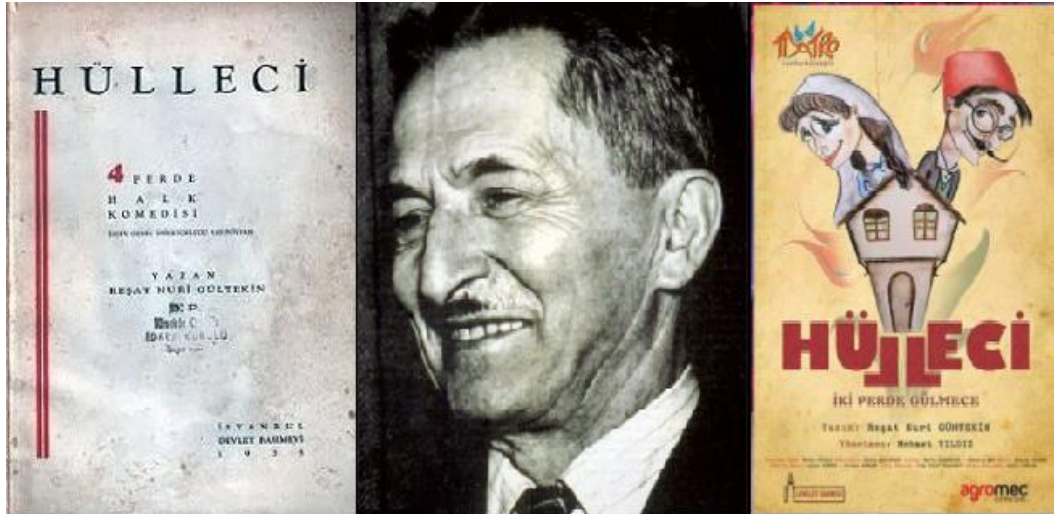
Tiyatronun, toplum ve siyasi düzeni sağlamak konusundaki faydalarının anlaşılmasından sonra öncelikle kurumsallaşmanın gerçekleştirilebilmesi adına birçok kurumun kurulmasına öncelik verilmiştir. Erken Cumhuriyet dönemi dikkate alındığından öncelikle tiyatro faaliyetlerinin artışının sağlayabilmek adına 1926 yılında Sanayii Nefise

Müdürlüğü kurulmuştur. Ardından tiyatro faaliyetlerinin belirli bir düzen içerisinde ilerleyebilmesi adına Şehir Tiyatroları kurulmuştur. Bunun yanı sıra 1935 yılında Güzel Sanatlar Umun Müdürlüğü hizmete alınmış ki bu kurum günümüzde var olan Devlet Tiyatrolarının temelidir. Tüm bu gelişmelerin yasal bir zeminde karşılık bulabilmesi adına ise 1940 yılında Konservatuar Yasası yürürlüğe girmiştir. Aynı dönemde Atatürk tiyatronun gerekliliğine vurgu yapmış ve tiyatroyu bir kamu hizmetine dönüştürebilmek adına gezici sahnelerin kurulmasını sağlamıştır (Şengül, 2022, s. 2).

Çalışmanın bu başlığı altında Erken Cumhuriyet Dönemi'nde sergilenmiş olan bazı tiyatro oyunları ve ulus inşa sürecinin yayılmasında propaganda aracı olarak nasıl bir rol oynadıkları tartışılmıştır. Bu sebeple bu oyunların bazıları örnekler şeklinde aşağıdaki şekilde incelenmiştir (Şengül, 2022):

- 1- Öncelikle dönemin ünlü sanatçılarından Reşat Nuri Güntekin tarafından kaleme alınan Hülleci isimli oyun inceleme altına alınmıştır. Bu oyun hem Cumhuriyetin 10. yılında sergilenmesi açısından hem de Türklük unsurunu özenle ele alması bakımından büyük önem teşkil etmektedir. Oyunun ulus inşa sürecine yapmış olduğu katkılar dikkate alındığında şu fikirlere dikkat çekildiği görülmektedir. Cumhuriyetin kuruluşunun sonrasında yapılan inkılaplar, Türk kültürünün birleştirici gücüne vurgu, Türk mitolojisinin önemine vurgu, yeni düzene karşı bilgisizce ve cahilce yapılan eleştirilerin yersiz olduğuna yapılan vurgu, toplum içerisinde din kisvesi altında duyguların sömürülmesinin yanlışlığına yapılan vurgu, toplumun yeni düzene olumsuz bakış açısının gereksiz olduğuna yapılan vurgu, oyunun temel fikirlerini oluşturmaktadır. Propagandanın her şeyden önce bir ikna aracı olduğu tanımı hatırlandığında tiyatronun nasıl güçlü bir araç olarak kullanılabileceği anlaşılmaktadır.

Şekil 5. Hülleci Oyunu ile İlgili Görseller

Kaynak: Oyunun Orijinal Metni (<https://www.vikitap.com/kitap/Hulleci-98251>), Reşat Nuri Güntekin Resmi(<http://www.yksedebiyat.org/2021/03/hulleci-ozet.html>), Afiş (<https://www.samsunetkinlik.com/etkinlik/hulleci-samsun-lovelet-sahnesinde>)

Yukarıda adı geçen hülleci oyunu aslında şeriat düzeninin ahlaki olan kuralları nasıl istismar edildiğini halka anlatmak adına kaleme alınmıştır. Oyunun bir sahnesinde yer alan karakterlerden biri olan Cemil şunları dile getirmiştir (Alpan, 2020, s. 448).

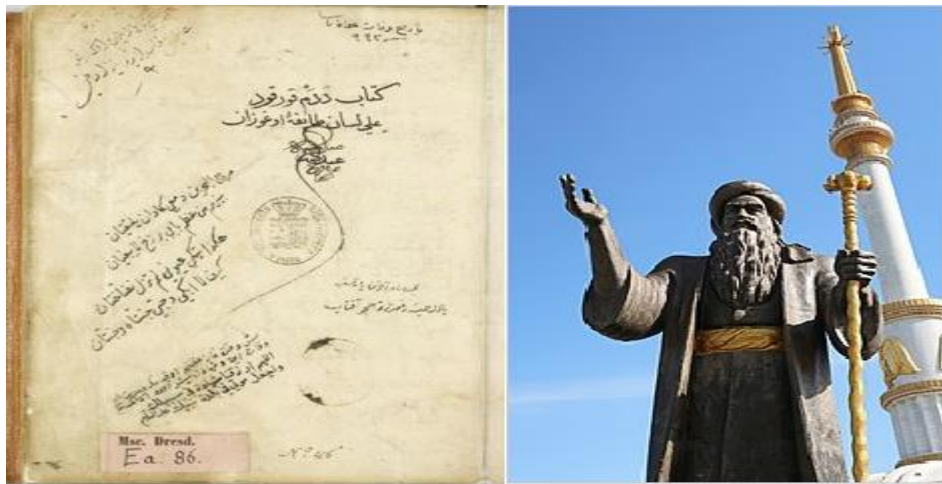
“CEMİL – (...)bu hayat büsbütün başka... Lakin ne kadar aykırı bir hal... Geniş ve hasır döşemeli salonlarımızda gölgeden melekler gibi dolaşan hemşirelerimiz, birer sıyanet ilahesi gibi etrafi idare eden validelerimiz, büyük validelerimiz, teyze ve halalarımız; çıplak kadın resimleri değil... Çini vazolarımızın kenarlarında parlak gözleri ve kahraman simalarıyla Kırım'da, Sivastopol'da, Şıpka'da şehit olan dayılarımızın, enişterimizin, ağabeylerimizin resimleri... Sonra her yıl, her Cuma gecesini, hilali gömleklerinin sıvalı kollarıyla abdest alıp şehitlerimize dua okuyan ihtiyar ve emektar dadılarımız, babalarımızın müteazzım gibi görünen vakur ve dik bakışlarının içinde kıymetli ve yanan birer dimağ. (...) Sonra dindar bir terbiye, milli bir tahsil (...). Türk'ün asıl ve layemut destanı” (Gündüz, 1919).

Oyunun sonucunda karakterler Cemil'in düşüncelerinin doğru olduğuna kanaat getirerek saflığın, güzelliğin, temiz bir ahlakın aslında Türklüğün esas değerleri olduğuna inanırlar, Batılı yaşamın fazla özenilecek bir yanı olmadığına ikna olurlar. Ulusçuluk bilincinin temellerine ve Türklük bilincinin temellerine oyunda vurgu yapılmaktadır (Alpan, 2020, s. 448).

Yukarıda bahsi geçen oyun ile ilgili görsellere bakıldığında en sağdaki görsel oyunun orijinal hali olan ve 1935 yılında basılan şeklini göstermektedir. Ortadaki Reşat Nuri Güntekin'e ait bir görseldir. En soldaki ise oyunun günümüzde de sergilenmekte olduğunu gösteren bir tiyatro sahnesindeki afiştir. Bu oyunun zamansız ve hala sergilenmekte olduğunun, ulus inşa sürecindeki propagandaların günümüzde de devam ettiğinin bir kanıtıdır.

- 2- Aynı dönemde tiyatro sahnelerinde sergilenmek üzere Dede Korkut Hikayeleri düzenlenmiştir. Bu hikayelerde Türk mitlerinden, rivayetlerinden ve olaylardan yola çıkılarak hazırlanmıştır. Bu oyunda da Türk kültürünün ne kadar güçlü bir yapıya sahip olduğuna, birçok zorlukla karşılaşılsa dahi yıkılmayan bir toplum olduğuna, Türk milletinin güçlü ve yurduna sahip çıkan bir millet olduğuna yapılan vurgular, oyunun toplumu ikna etmek adına araç olarak kullanılmasına sebebiyet vermiştir. Eserin en önemli özelliği ise, Türk milletinin kaderi ve milletin karakteristik özelliği hakkında birçok ifadenin eserde yer almasıdır. Hikayeler, genellikle bireysel olmaktan uzak daha çok toplumun bir bütün olarak ele alındığı hikayeler şeklinde, eserde, yer almıştır. Toplumun bir bütün olarak ele alınması ise özellikle ulus inşa sürecinin başarılı olması adına önemlidir.

Şekil 6. Dede Korkut ile İlgili Görseller

Kaynak: Dede Korkut Hikayelerinin Orijinal Metni (Kitab-1 Dedem Korkut Dresden el yazmasının ilk sayfası Azerbaycan Ulusal Tarih Müzesi, (Erişim Adresi: https://tr.wikipedia.org/wiki/Dede_Korkut_Kitab%C4%B1), Dede Korkut Heykeli Türkmenistan (Erişim Adresi: https://tr.wikipedia.org/wiki/Dede_Korkut_Kitab%C4%B1).

- 3- Bir diğ er tiyatro oyunu Yaş ar Nabi Nayır'a ait olan ve Cumhuriyet rejiminin kırsal kesime ulaştırılmasında bir propaganda aracı olarak görev yapan Köyün Namusu oyunudur. Oyun tamamen bir köyde geçmektedir. Cumhuriyet Dönemi düşünceleri arasında üzerinde durulan görüşlerden biri Halkçılık'tır. Bu nedenle köylü halk için bir kimlik oluşturmak erken Cumhuriyet dönemi ulus inşa sürecinde büyük bir öneme sahiptir. (Başbuğ, 2013, s. 215). Köyde geçen oyunlarda genel olarak Osmanlı Devleti zamanı köylünün yaşadığı problemler ve Cumhuriyet'in bunlara nasıl çözüm bulunduğu konusuna odaklanılmıştır. Bu oyunda üç toplumsal sınıf ele alınmıştır. Bunlara cahil ve yoksul olarak nitelendirilen köylüler, köylülerin emeklerini ve duygularını sömüren kesim ve son olarak köylüyü aydınlatma görevini üstlenen bilinçli sınıf şeklinde sıralanabilir. Oyunun üzerine eğildiği esas konu Cumhuriyet rejiminin faydaları ve rejimin sağlıklı bir şekilde yürütülmesi adına neler yapılacağıdır. Oyunda ulus inşa sürecinin başarılı olabilmesi adına yapılan vurgular, Cumhuriyetin üstün bir değer olduğu, Cumhuriyet rejiminin sağlayacağı faydalar, Cumhuriyet sayesinde kişilerin elde ettiği haklar, köylerde var olan geri kalmışlığın çözülmesinin gereklilikleri, düşmanların yapmış olduğu kötülükler, şeklinde sıralanabilmektedir (Sakallı, 2018).
- 4- Son olarak dönemin farklı bir bakış açısıyla ele alınmasını sağlayan oyun türlerinden birine burada yer verilmiştir. Eser 1932 yılında Aka Gündüz tarafından kaleme alınan Köy Muallimi adlı eserdir. Bu eser farklı bir yaklaşımın örneği olması ve Mustafa Kemal Atatürk'ün eserin yazarlarından biri olması nedeniyle önemlidir. Tabi Atatürk, eserin tamamının yazımında yer almamış fakat eserin yazımı sonrasında eserde bazı değişiklikleri kaleme almıştır (Tunçel, 2013). Bu eser, Cumhuriyet rejimini genellikle geçmiş rejimlerle karşılaştırmış, hangi farklılıklara sahip olduğunu anlatmaya çalışmış, yeni rejimin sağladığı faydalara vurgu yapmıştır. Ulusçuluk anlayışı gereği Osmanlı döneminde yaşanan siyasi ve sosyal yozlaşmaların hangi negatif sonuçları doğurduğuna dikkat çekmiştir. Ayrıca kırsal kesimde yaşayan Anadolu insanının Cumhuriyet rejimi ile daha fazla önemseneceğini anlatmaya çalışmıştır. Aşağıda yer alan Şekil 3.4'de Aka Gündüz ve eserinin ilk baskısının görseli yer almaktadır.

Şekil 7. Aka Gündüz ve Köy Muallimi Eserinin Orijinal Hali

Kaynak: Aka Gündüz Görseli (Erişim Adresi: <https://www.edebiyatimiz.net/aka-gunduz-kimdir-hayati-edebi-kisiligi-eserleri/>, Erişim Tarihi: 06.04.2022).

Osmanlı döneminden başlayarak Cumhuriyet döneminde de devam eden modernleşme anlayışı, bazı zamanlarda birbirlerinden kopmalar yaşatmıştır. Bu kopuşlar tiyatrodan da kendini göstermiştir. Cumhuriyet Tiyatrosu Osmanlı zamanında var olan gelişmeleri hem takip etmeye çalışmış hem de yeni bir devlet düzeni ve toplumsal yapıyı ortaya çıkarabilmek adına gelişmelerin ortaya çıkmasına yardımcı olmuştur (Şener, 1998). Erken Cumhuriyet döneminin tiyatro anlayışının en temel özelliği ise ulus inşa süreci de dikkate alındığında yeni kültür politikalarının yaygınlık kazanabilmesi adına geniş halk kitlelerine, tiyatro, ulaştırılmaya çalışılmıştır (Akyol, 2019, s. 1087-1088). Atatürk'ün yapılanmasını planladığı bu dönemde sağlıklı bir ulusun oluşturulabilmesi adına en uygun rejimin Cumhuriyet rejimi olacağı yukarıdaki örneklerden de anlaşılacağı üzere hepsinde vurgulanmıştır. Tüm bu oyunlar, Cumhuriyet rejiminin halka anlatılabilmesi adına propaganda aracı olarak kullanılmıştır. Hatta günümüzde bu oyunlar farklı tiyatro sanatçıları tarafından da sahnelenmeye devam etmektedir (Şengül, 2022, s. 1-9).

2.2.3. Radyo

Radyo, tek taraflı mesaj üreten ve hedef kitleye gönderen bir iletişim aracıdır ve ortaya çıktığı andan beri siyasi amaçlarla hep kullanıla gelmiştir zira liderler ve toplum arasındaki diyalog, diplomatik sürecin tam merkezinde yer almaktadır. Diyalog, bireylerin veya diğer devletlerin neyi arzuladıklarını, neye itiraz ettiklerini öğrenmeye ve daha sonra onları paralel, hatta karşılıklı çıkarların varlığına ikna etmeye yönelik görüş alışverişinde bulunmak için tasarlanmış bir iletişim sanatı olarak tanımlanabilir. Küresel iletişim teknolojileri ve uygulamaları olağanüstü bir hızla büyümüş, hükümetler artık geleneksel diplomatik uygulama kanallarıyla sınırlı kalmak istememişlerdir. Tamda bu

noktada radyo yayımları sürecin gerekli ve etkili bir tamamlayıcısı olarak ortaya çıkmıştır. Liderler veya siyasal iktidarlar iç ve dış kamuoyunu ikna etmek ve politika kararlarının buna etkilerinin artık her zamankinden daha fazla farkında olabilmek adına bir iletişim kanalı keşfetmişlerdir. Radyonun hem dış hem de iç politika aracı olarak kullanılmasının ortaya çıkmasıyla birlikte geleneksel iletişim anlayışında ciddi değişimler yaşanmıştır (Rawnsley, 1996).

Özellikle II. Dünya Savaşı sırasında radyo hem karşı devletler hem de yandaş kuvvetler tarafından kullanılmış ve propaganda kampanyalarında kilit bir rol oynamıştır. Radyo, yerel nüfusa, moral yükselten cesaret verici mesajlar iletmek için bir mekanizma olarak hizmet etmiş, aynı zamanda ötekilere karşı psikolojik savaşta bir araç olarak rol almıştır. Radyo programları, tüm dalga boylarında ve hemen hemen tüm dillerde verilmiştir. Yurtdışında radyo propaganda faaliyetleri bu dönemden sonra ciddi şekilde yoğunlaşmıştır (Rabrenovic, 2012).

Tarihsel süreçte hiç şüphesiz propagandacılar amaçlarına ulaşmak için bazı araçlar kullanmışlardır. Propagandacının amacı kitlelere ulaşmak, onları manipüle ve ikna etmektir. Bunun için kitle iletişim araçları ise büyük önem teşkil etmektedir. Bu kitle iletişim araçları karşılaştırıldığında ise radyo sıcak, televizyon ve yazılı medya ise daha soğuk olarak nitelendirilebilir. Radyo, çoğu insanı yüksek seviyede etkileme gücüne sahiptir bunun nedeni ise konuşmacı ve dinleyici arasındaki sözlü iletişimi sunmasından kaynaklanmaktadır. Gün geçtikçe radyo, giderek daha geniş kitlelere ulaşmanın en yaygın aracı haline gelmiştir. En büyük nedeni ise fiyatlarının düşmesi ve dünyanın her ülkesinde milyonlarca insanın en az bir tane de olsa edinmesiydi. Tabii bu artış her geçen gün daha fazla kişinin yayımları dinlemesi anlamına gelmekteydi. Kişiler, radyo sayesinde seçme şansının elde ederek istedikleri programları gönüllü bir şekilde dinlemeye başladılar. Bu sayede propagandacılar kişileri ikna edebilmek adına fırsatları değerlendirmeye başlamışlardır. Aslında radyonun ciddi bir propaganda aracı olarak yaygınlaşması, bu kısa tarihsel süreçte olmuştur (Sever, 1993).

Bu denli önemli bir ikna etme aracı haline gelen radyo, çok geçmeden Erken Cumhuriyet döneminin de vazgeçilmezleri arasında yerini almıştır. Özellikle diğer propaganda araçlarına kıyasla halka daha kolay ve daha maliyetsiz bir şekilde ulaşılabileceği düşünüldüğünde radyonun kullanılması elbette kaçınılmaz olmuştur.

Türkiye Cumhuriyeti'nin ilk yıllarında henüz radyo ile tanışmış bir halk bulunmamaktaydı. 1925 yılında Telsiz Tesisi Kanunu'nun çıkmasının ardından yapılan çalışmalar sonucunda 1926 yılında, Hayrettin Bey adında teknik işlerden anlayan bir kişi, Atatürk'e ilk defa bir yayın dinletmiştir. Hatta bu yayının ilk dinleme aşamasında bir Rus yayınına denk gelen Atatürk, bir müddet dinledikten sonra birden ayağa kalkarak "Efendiler, bakınız Ruslar şu anda propaganda yapmaktalar. Bu radyo bize ziyadesiyle gerekli." Bu olaydan sonra radyonun kurulum emrini vermiştir. Çalışmaların ardından 6 Mayıs 1927 yılında ilk radyo yayını Türkiye'de başlamıştır (Erişim Adresi: <https://tr.wikipedia.org>, Erişim Tarihi: 07.04.2022).

Erken Cumhuriyet döneminde modernleşme anlayışı ile birlikte yeniden bir ulusu inşa etme sürecinde elbette halkın ikna edilmesi ve yeniliklerin yanında yer alması çok önemliydi. Sanayileşme ile birlikte büyük bir kesim fabrikalarda çalışmaya başlamış ve günün çoğunu çalışarak geçirmişlerdir. Bu işletmelerin fiziksel koşullarının her biri neredeyse eşittir. Fakat burada insanların hoş zaman geçirmeleri adına radyo yayınları verilmeye başlanmıştır. Bu yayınlar bir yandan insanlara gerekli olan teknik bilgileri sağlarken diğer yandan yeni rejimin yani Cumhuriyet'in halka iletmek istediği iletileri aktarmada aracılık etmekteydi. Bu dönemde bu yayınları sağlayan radyolar, özellikle halk üzerinde sosyal değişimi gerçekleştiren etkili araçlardan biri olarak kullanılmıştır (Kaya, 2021).

Diğer yandan modernleşme ve değişim kavramlarının öne çıktığı yeni Cumhuriyet rejimi, halkın eskiyle arasındaki bağı azaltılması gerektiğini düşünmekteydi. 1934 yılı itibariyle yaklaşık iki yıl boyunca radyolarda Doğu Ezgilerinin çalması durdurulmuş, Cumhuriyetin Osmanlı mirasında farklılıklarını vurgulamak, çağdaş olduğunu ispat edebilmek ve halkı buna inandırabilmek adına Batı ezgilerinin radyolarda çalınması sağlanmıştır. Bu politika neticesinde Doğu müziği olarak adlandırılan bu müzik türünün çağdaş medeniyetler seviyesinde olmadığı ispat edilmeye çalışılmıştır (Abaoğlu, 2018). Aslında bu noktada ulus inşa sürecinin gerekliliklerinden biri olan halkın yeni rejime olan bağlılığı artırılmaya çalışılmıştır.

Son bir örnek ise, Türk radyo yayınında tarihe geçen anlardan biri ise Mustafa Kemal Atatürk tarafından Cumhuriyetin 10. yılında yapmış olduğu konuşmadır. Atatürk'ün bu konuşmasının yayınlanabilmesi için yurtdışından gerekli ekipmanlar sağlanmış ve

mikrofon yardımıyla Atatürk'ün eşsiz nutkunun ve halkın coşkusunun dış dünyaya yayılması amaçlanmıştır. Burada halkın ikna çalışmasının yanında dış devletlere de Türk milletinin coşkusu verilmesi istenmiştir. Bu kutlamalar esnasında yayın yapılırken uçaklar üzerinde istiklal, cumhuriyet gibi kavramların yer aldığı kırmızı beyaz kağıtlar, havadan halkın üzerine atılmıştır. Atatürk'ün yayın esnasında verdiği nutukta şu sözler yer almıştır (Okur, 2019, s. 69):

“Milletimizi en geniş refah vasıta ve kaynaklarına sahip kılacağız, milli kültürümüzü muasır medeniyet seviyesinin üstüne çıkaracağız. Türk inkılâbı kurucudur, Türk ihtilâli yüksek bir insani ülkü ile birleşmiş vatanperverlik eseridir, bu inkılâbın hararetli ve imanlı bir yapıcısı sıfat ile dünyaya açık yürekle, buluşla ve dostlukla bakıyorum.”

Yukarıda yer alan Mustafa Kemal Atatürk'ün söylemleri incelendiğinde millet, milli kültür, çağdaşlaşma, yenilik, bütünleşme, vatanseverlik kavramlarını dile getirdiğini, her konuşmasında ise bu kavramları defaten kullandığını söylemek mümkündür. Bu sayede halka ulus olma bilincini ve ulusçuluk anlayışını benimsetmekle kalmayıp, tüm dünyaya yayın yaparak dünya çapında bir propaganda faaliyetine de imza atmıştır.

Son olarak bu başlık altında dönemin ULUS gazetesinin 4. Sayfasında yer alan ve dönemin hükümetinin radyo yayınlarını ne denli ulusçuluk anlayışının yayılması adına kullandıklarına örnek olabilecek bir yayının akışı aşağıda yer alan Şekil 3.8'de gösterilmiştir.

Şekil 8. 28 Ekim'in 1935 Ulus Gazetesinde Yer Alan Günlük Program Örneği

Kaynak: 28 Ekim'in 1935 Günlü Ulus Gazetesi

Bu yayının akışı dikkate alındığında 28 Ekim günü radyoda öncelikle hitabelerin, milli marşların, halk ezgileriyle ve Türk kültürü ile bezenmiş türkülerin çalınacağı

belirtilmiştir. Bu yayın akışının halkın milli duygularının daha da yükselmesine neden olacağı yorumu yapılabilir. Ardından ise günlük program dikkate alındığında halk ruhuna uygun parçaların çalınmaya devam edileceği de bildirilmektedir.

Tüm bu anlatılanlardan yola çıkıldığında radyonun etkin bir şekilde halkı inandırmak, ikna etmek ve halkla bir araya gelebilecek şekilde propaganda aracı olarak kullanıldığını söylemek doğru olacaktır. Mustafa Kemal Atatürk'ün ilk kez denk geldiği Rus yayınında radyonun propaganda aracı olarak kullanıldığını söylemesi ve ardından hemen radyo kurulması adına girişimlerde bulunulmasını emretmesi ileri görüşlülüğünün ve üstün zekasının çok net bir kanıtı olarak değerlendirilebilir. Günümüzde ise radyo yayınlarının ve frekansların artması durumu değiştirmemiş, siyasal iktidarlar, devletler hala radyoyu etkin bir şekilde siyasi faaliyetleri gerçekleştirmek, halkı ikna etmek, fikirlerini halka kabul ettirebilmek adına sıklıkla kullanmaktadır. Fakat unutulmaması gereken bir husus ise, günümüzde farklı iletişim kanallarının ortaya çıkması, radyonun etkisinin azalmasına neden olduğudur.

2.2.4. Eğitim

Erken Cumhuriyet dönemi dikkate alındığında ulus devlet inşa sürecinde esas oluşumlar 1923-1945 yılları arasında gerçekleştirilmiştir. Aynı zamanda bu dönem çağdaşlaşma hareketlerinin de en kapsamlı halkası olma rolünü üstlenmiştir. Bu zaman aralığında toplumun sürece uyum sağlayabilmesi ve ulus bilincinin ortaya çıkarılması adına birçok eğitim hareketi yer almıştır. Bu eğitim reformlarının temel amaçları ise milletin esas alındığı bütünleşmiş bir yapıyı oluşturmak ve değişikliklerin halk tarafından daha rahat bir şekilde kabul edilmesini sağlamaktır (Türkmenoğlu, 2007, 160-163).

Tarihsel süreç ve diğer devletlerin uluslaştırma girişimleri göz önüne alındığında öncelikle eğitim müfredatlarına zorunlu eğitimin getirilmesi, uluslaştırmanın yayılması için en etkili propaganda araçlarından biri olarak savunulabilir. Zorunlu eğitim küçük yaşlardan başlayarak ve belirli bir süre eğitim hayatında yer alan çocuklara tarihsel süreç, tarihsel başarılar, milli benlik, coğrafi özellikler gibi birçok kavramın anlatılmasına imkân tanımıştır. Ayrıca bu küçük yaşta çocukların hemen hepsinde ulusal bilincin oluşmasını da sağlamıştır. Çocuklar ortak bir dilin ve ortak bir kültürün parçası haline getirilmeye çalışılmıştır. (Erözden, 1997).

Bir propaganda aracı olarak eğitim alanının kullanılmasında, ülkemizde yer alan ilk örnek, 3 Mart 1924 tarihinde yürürlüğe giren Tevhid-i Tedrisat Kanunu'dur. Bu yasanın ulusçuluk anlayışının yayılmasındaki rolü şu şekilde sıralanabilir. Birincisi, kanun ile bütün eğitim kurumları Millî Eğitim Bakanlığı çatısı altında birleştirilmiş, genç neslin milli bir kültür benimseyerek yetişmesi sağlanmıştır. İkincisi, medreselerin kapanması ile Cumhuriyet rejiminin yeniliklerinin tanıtılması hem şehir hayatında hem de kırsal kesimde eğitim gören yeni kuşaklara aktarılmıştır. Son olarak, bu kanun ile azınlıkların veya yabancıların okullarında eğitim müfredatlarına tarih, coğrafya ve Türkçe derslerinin eklenmesi sağlanmış ve ulusçuluk anlayışının diğer ülkelere de kabul edilmesi hedeflenmiştir (Kongar, 2005, s. 533-535).

Mustafa Kemal Atatürk'ün ulusçuluğu eğitim yoluyla yayabilmesine ve halkı ikna edebilmesine yardımcı olan birden fazla gelişme yaşanmıştır. Bunlardan bazıları, Harf Devrimi'ni gerçekleştirmesi, Türk Tarih Tezini ortaya çıkarması ve Dil Devrimi şeklinde sıralanabilir. Tüm bu fikirleri hayata geçirebilmek adına birden fazla kongreye bizzat kendisinin öncülük ettiği de bilinmektedir (Özhan, 2016).

Harf Devrimi'nin gerçekleşmesi Cumhuriyet rejiminin önemli adımlarından biri olarak kabul edilmektedir. Harf Devrimi toplum arasında bir ulus bilinci oluşturmak ve milli bir kimlik oluşturmak adına büyük önem teşkil etmektedir. Arap harflerinin yerine Latin harflerinin kabul edilmesi, hem yeni kuşakların hem de okuma yazma bilmeyen bireylerin daha rahat bir şekilde okuma yazma öğrenmesini sağlamış, hem de yazılı basının propaganda aracı olarak daha rahat bir şekilde kullanılmasını sağlamıştır. Diğer yandan, Latin alfabesi diğer ülkelerle anlaşmayı da daha kolay bir hale getirmiştir. Tüm bu girişimler ülkenin kültürel geçmişinin hızlanmasına da imkân vermiştir (Türkmenoğlu, 2007, s. 166).

Yukarıda bahsedilen Türk Tarih Tezi, Erken Cumhuriyet döneminde yaşanan ulusçuluk hareketinin tamamlayıcı unsurları arasında yer almaktadır. Yapılan çalışmalar, Türk dilinin diğer diller karşısında daha üstün kılınmasına dayanmaktadır. Türk dilinin Arapça ve Farsçanın himayesinden çıkması gerektiğine vurgu yapılmıştır. Bu çalışmaların sonucu olarak ortaya "Güneş Dil Teorisi" çıkmıştır. Diğer yandan bu eğitimsel faaliyetleri içeren çalışmalar Türkçenin diğer dillerden üstün ve çok eskilere dayanan bir dil olduğunu ortaya koymuştur. İnsanlara ise, bu konu anlatılarak Türk dilinin biricikliği ve

milli dile sahip çıkılması gerektiği konusunda bilgilendirmeler yapılmıştır. Tabii yapılan her bir çalışma ve bilgilendirme ulus inşa sürecinin temellerini de sağlamlaştırmıştır (Akman, 2011).

Ulus inşa politikalarının hız kazanması ve yaygınlaştırılması adına bir diğer girişim ise Türk Tarih Tetkik Cemiyeti'nin şimdiki adıyla Türk Tarih Kurumu'nun kurulmasıdır. 1931 yılında kurulan kurum, eğitim faaliyetleri içerisinde aktif bir rol oynamıştır. Kurum Türk tarihinin düzgün bir şekilde gelecek nesillere aktarılması ve öğrencilerin ders kitaplarında düzgün bir şekilde öğrenmesi adına birçok çalışma gerçekleştirmiştir. Bu amaçlar doğrultusunda birçok kongre gerçekleştirmiştir. Ortaya konan tezler ve teoriler neticesinde Türk ırkının devamlılığı sağlanmış, Anadolu'nun aslında ezelden beri bir Türk yurdu olduğu kanıtlanmaya çalışılmıştır. Bütün bu inşa sürecinde, insanların gözünde Türkiye ve Cumhuriyet rejimine olan güven gün geçtikçe daha da artmıştır (Türkmenoğlu, 2007, s. 166).

Eren (2018) tarafından aktarıldığı üzere Mustafa Kemal Atatürk ulus devlet tanımlamasında şu ifadeleri kullanmıştır. *“Türkiye Cumhuriyeti’ni kuran Türk Halkına Türk Milleti denilir”* Atatürk konuşmalarında yeni bir devletin kurulması aşamasında millet kelimesinden daha ziyade dil, eğitim ve ulus kavramlarının birbirleri ile bağdaşmış olduğunun kabul edilmesi gerektiğini söylemiştir. Bu sebeple Türk Dili, Türk Eğitimi ve Türk Ulusu ifadelerini daha sık tercih etmiştir ve kullanmıştır. Söylemlerini bu ifadeler doğrultusunda yaygınlaştırmıştır. Mustafa Kemal Atatürk’e göre ulusal birliğin sağlanması için en önemli köşe taşı ulusal kimliktir. Ulusal kimliğin oluşturulması adına en önemli araçlar ise ortak bir iletişim aracı, yani ortak bir dil ve ortak bir eğitim sistemidir.

Erken Cumhuriyet döneminde eğitimin propaganda aracı olarak kullanıldığına dair birçok örnek vardır. Bu örnekleri aşağıdaki şekilde sıralamak olanaklıdır (Türkmenoğlu, 2007, s. 165-167):

- 1- Dönemin resmi olarak yayınlanan tarih kitaplarında Türk tarihinin eski zamanlara dayandığını ispat edebilmek adına Orhun Yazıtlarına yapılan göndermeler bulunmaktadır. Bu aynı zamanda destansı ve tarihsel temaların kullanıldığını ifade etmektedir.

- 2- Millî Eğitim Bakanlığı izni ile okullarda okutulmakta olan kitapların giriş bölümlerinde ahlaklı olmaya ve yurtsever olmaya özendiren cümlelere yer verilmiştir. Kitapların giriş bölümlerinde ayrıca Mustafa Kemal Atatürk'e ait sözler de yer almıştır.
- 3- Dönemin yayınlanan kitaplarında ve uygulanan politikalarında Türk Tarih Tezin'den yola çıkılarak hareket edilmiştir.
- 4- Özellikle Erken Cumhuriyet döneminde kız çocuklarına gösterilen özen artırılmıştır. Ulus inşa politikalarının bir gereği olarak kız çocukların da eğitim görme haklarına ulaşması sağlanmıştır.
- 5- Son olarak, Millet Mektepleri kurulması adına girişimler sonuç vermiş, okuma yazma bilmeyen fakat okul yaşında olmayan yetişkinlere eğitim verilerek okuma yazma oranları ve bilinçlendirme oranları artırılmıştır.

Sonuç olarak, Atatürk dönemindeki ulus inşa sürecinde eğitim alanında önemli propaganda zemini olarak etkin bir biçimde kullanılmıştır demek yanlış olmayacaktır.

2.2.5. Mimari

Türkiye'de modernleşme süreci daha önce de bahsedildiği üzere Osmanlı İmparatorluğu'nun 19. Yüzyıl Tanzimat (siyasi reform) dönemindeki Batılılaşma hareketleriyle ortaya çıkmıştır. Ancak Batı'dan farklı olarak Aydınlanma ve sanayi devrimini yaşamamış olan Türkiye'de modernleşme hareketleri bu dönemde çok sınırlı ve yüzeysel kalmıştır. 1923 yılında Cumhuriyetin kurulmasından sonraki modernleşme hareketleri ise Osmanlı Batılılaşma ve modernleşme sürecinin devamı olarak da nitelendirilebilir. Ancak Cumhuriyet reformlarının kapsamı ve bu dönemde yapılan köklü değişiklikler Cumhuriyet dönemini önceki dönemlerden ayırmaktadır. Osmanlı Batılılaşması ile Cumhuriyet dönemi modernleşme süreçleri arasındaki temel fark, birincisinin küçük bir üst varlıklı sınıfla sınırlı kalması, diğerinin ise ülkenin orta sınıfına yayılmasıdır. Modern mimari, Cumhuriyet modernleşmesinin simgesi olarak kabul edilmiş propaganda araçlarından birisi olmuştur. Ankara ve İstanbul, modern mimarinin öncü şehirleri olmuştur. Öte yandan, bu şehirler modern mimarlığın bu merkezler dışında nasıl uygulandığının ve ülke genelinde toplumu yansıtan modernleşme düzeyinin ölçülmesi açısından önem teşkil etmektedir (Karasözen, 2017).

Özellikle erken Cumhuriyet döneminde var olan ulusçuluk anlayışının yayılabilmesi, kişilerin kendilerine özgü değerlerinin olduğuna inandırılabilmesi, kendilerine ait olanlara değer verildiğinin gösterilebilmesi adına mimari, insanlık tarihinin her döneminde propaganda aracı olarak kullanılmış ve kullanılmaya da devam edilecektir. Bugün dahi yapılan kamu binalarının belirli usullere, mimari değerlere göre yapıldığı göz önüne alınırsa mimarının ne denli güçlü bir araç olduğu anlaşılabilir. Örneğin günümüzde yapılan yeni Cumhurbaşkanlığı Külliyesi'nin yapımı aşamasında kullanılan renkler, kullanılan motifler Selçuklu Türk kültürünü, değerlerini simgelemektedir. İnsanlara sorulduğunda ise her ülkenin bu denli bir binasının olması gerektiği yorumları elde edilebilir. Örneğin, Amerika Birleşik Devletleri'nin Beyaz Saray olarak adlandırdığı yapının bir simge haline dönüştüğü söylemek olanaklıdır. Aynı şekilde, Birleşik Krallık Hükümeti için, 10 numara Başbakanlık olarak simgelenmiş durumdadır. Tüm bunlar mimarının propaganda aracı olarak gücünü ortaya koymaktadır.

Osmanlı İmparatorluğu'nun son zamanlarında Batı mimari anlayışına bir tepki olarak farklı bir ortaya mimari akım ortaya çıkmıştır. Bu akım 1. Ulusal Mimarlık Akımı olarak adlandırılmış ve 1930'lu yıllara kadar adından söz ettirmiştir. Tam olarak erken Cumhuriyet dönemine denk gelen bu akım tam olarak Osmanlı kültüründen esintiler taşıyan "Milli Mimari Üslup" adıyla da anılan bir akımdır. Bu dönemin belli başlı özellikleri arasında, daha öncesinde Batılı devletlerin mimari anlayışıyla yapılan eserlere Türkçülük ideolojisinin işlenmesi, süslemelerde Osmanlı ve Selçuklu esintilerinin kullanılması, geleneksel ile modernin birleştirilmesi, daha çok gelişen ve modern hayata hizmet edebilecek yapıların inşa edilmesi anlayışı sayılabilmektedir (Gazan, 2018).

Erken Cumhuriyet döneminde imar faaliyetlerinin tamamlanabilmesi, ulusçuluğun mimari araçlarla halka aktarılabilmesi adına öncelikle modern kentlerin inşa edilmesi gerçekleştirilmek istenmiştir. Bu kısıtlı kaynaklarla birlikte öncelikle ülkenin başkenti olan Ankara'da kamu binalarının yapılmasına öncelik verilmiştir. Cumhuriyetin ilk zamanlarında yapılan kamu binaları öncelikle şehri eski ve kırsal olan görünümünden kurtarmış yeni kurulan bir Cumhuriyetin gücünü gösteren bir nitelikte tasarlanmıştır. Bu dönemin diğer dikkat çeken bir noktası da dönemin mimarlarının tamamının Türk'lerden seçilmesidir. Görüleceği üzere bu tercih dahi aslında ulusçuluk anlayışı gereği Türk

milleti milliliğinin inşasının vurgulanması adına yapılmıştır (Özgüven ve Cantürk, 2019) denebilir.

Şekil 9. Erken Cumhuriyet Dönemi Mimari Örnekleri

Kaynak: Özgüven, Y., & Cantürk, E. (2019). Erken Cumhuriyet Türkiye'sinde yapı malzemesi endüstrisi ve mimari üretim/kültür ortamı. *MEGARON*, 14(4), 507-520.

Yukarıda örnekleri olan erken Cumhuriyet dönemi mimarisi, sırasıyla (Soldan, Sağa) Vedat Tek tarafından yapılan ikinci Türkiye Büyük Millet Meclisi binası, 1927 yılında yapılan Sağlık Bakanlığı binası ve Genelkurmay Başkanlığı binasıdır. Vedat tek tarafından yapılan Türkiye Büyük Millet Meclisi binası Ankara'nın modern bir görünüm kazanması konusunda öncü olmuştur. Diğer tüm mimarlar, bu binanın yapılış stilini baz alarak mimari eserler ortaya çıkarmaya çalışmışlardır. Seçilen örnekler yeni kurulan Cumhuriyet'in gücünü simgeler nitelikte olması nedeniyle büyük öneme sahiptir. (Özgüven ve Cantürk, 2019, s. 509)

Cumhuriyetin yeni bir başlangıç olarak ilan edildiği o günün Türkiye'sinde Ankara'da yeni baştan tasarlanmıştır. Bu aşamada ise fiziksel, sosyal ve kültürel olarak yeterli olması, her şeyden önce Cumhuriyet ile örtüşen şekilde olması hedeflenmiştir. Bunun esas nedeni ise Ankara'nın, Cumhuriyet'in ve ulusun gücünü gösteren bir ayna görevi görmesinin amaçlanmış olmasıdır. Cumhuriyetin kurucuları ve dönemin siyasetleri yeni bir ulus devletinin yaratılması fikrinden yola çıkarak, Ankara şehrini modern ulus veya modern başkent olarak tasarlamışlardır. Bu dönemin mimarlık anlayışları, ulusal bir bilincin yaratılmasında ciddi bir rol üstlenmiştir. Mimari alanda yaşanan bu gelişmeler topluma geçmiş ve bugün arasında bir sentezin yapılabileceğini göstermiştir. Bu dönemde birçok kamu binası yerli mimarların katkılarıyla inşa edilmiştir. Ulusçuluk anlayışı gereği dönemin Türk mimarları fikirselsel ve düşünsel anlamda milliliği, eserlerine de yansıtmışlardır. Fakat bu dönemde Osmanlı ve Selçuklu mimarisinden de ayrılmadığı

unutulmamalıdır. Bu dönemde Türk mimarlık tarihinde önemli bir yeri olan Türk evi yapısı ciddi bir şekilde gündeme getirilmiştir (Çubukçu, 2021).

İlgili dönemin ikinci yarısı ise 1930'lu yılların sonrasına denk gelen ikinci ulusal mimarlık akımı dönemidir. Bu dönemde de ulusçuluk anlayışı ve ulus devlet inşa sürecinin başarılı olabilmesi adına bazı mimari figürler geliştirilmiştir. Fakat burada Osmanlı figürlerinden ve esintilerinden vazgeçilmesi, Selçuklu esintilerine yer verilmesi ise eleştiri konularının başında gelmiştir. Bunun yanı sıra bu dönem yabancı mimarların da etkisiyle biraz daha anıtsal yapıların yoğunluk kazandığı bir dönem olması sebebiyle eleştirilmiştir (Çubukçu, 2021). Türkiye'de genellikle "1930'lar Modernizmi" olarak adlandırılan modern mimarinin bu erken dönemi incelendiğinde, çok kısa sürede benimsenip kabul görmesi ve kaliteli modern tasarımların ortaya çıkması dikkat çekicidir. Türkiye'de erken modern mimari, 1930'ların sonunda ivmesini kaybetmiştir. Atatürk'ün 1938'de vefat etmesi ve 1939'da İkinci Dünya Savaşı'nın başlaması bu dönemin kısa sürmesine neden olmuştur (Karasözen, 2017).

Şekil 10. 2. Ulusal Mimarlık Akımı Örnekleri

Kaynak: Özgüven, Y., & Cantürk, E. (2019). Erken Cumhuriyet Türkiye'sinde yapı malzemesi endüstrisi ve mimari üretim/kültür ortamı. *MEGARON*, 14(4), 507-520.

Yukarıda ilgili dönemin örnekleri (Soldan, Sağa), Türk Hava Kurumu Binası (1937), Hıfzıssıhha Enstitüsü (1932) ve İçişleri Bakanlığı Binası (1932), olarak yapılmış binalardır. Simgesel olarak Ankara'nın önemli binalarından olan yukarıdaki örnekler, ikinci ulusal mimarlık akımının önemli eserleridir. Bu yapıların seçilmesindeki en önemli sebep modern yapıdaki binalara verilebilecek en iyi örnekler arasında yer almasıdır. Osmanlı figürlerinden kurtularak, daha çok Selçuklu Dönemi izleri taşımakta olan bu mimari yapılar anıtsal nitelikler taşımaktadır. (Bozdoğan, 2002, s. 264-264)

Görüldüğü üzere insanlık tarihinin çok eski zamanlarından itibaren mimari eserler ulusçuluğun, ulus kimliğinin inşa edilmesinin, toplum gözünde ulusçuluk anlayışının

meşruluk kazanabilmesi adına en önemli silahlardan biri olarak kullanılmaktadır. Mimari eserler ulusal ve ideolojik bir kimliğin toplum nezdinde kabul edilmesini sağlayan önemli etkileşim araçlarından biridir. Devletler ve siyasal iktidarlar mimari eserleri sembolleştirme yoluyla insanlara diğer devletlerden farklı olduklarını anlatabilmektedir. Bu açıklamalar dikkate alındığında dünyada ulus devlet inşa sürecini başarılı bir şekilde gerçekleştirmiş olan Fransa ve başkenti Paris bu konunun en güzel örneklerinden biri olarak kabul edilmektedir. (Yapıcı, 2018).

Diğer yandan bu dönemde yapılan anıtlar, heykeller gibi mimari eserlerde ulusçuluk ideolojisinin halka yansıtılması adına propaganda araçları olarak kullanılmışlardır. Bu eserler halkın geçmiş tarihlerini unutmamaları, kahramanlık destanlarının görünür bir hal almasını, bu eserler neticesinde tarihi başarıların bir miras gibi nesilden nesile aktarılmasını sağlayan propaganda araçlarıdır. Ulus ve millet anlayışının esası gereği bu eserlerde yaşanan sevinçler veya hüzneler yer alabilmektedir. Kimi zaman bir grup insanın zaferini, kimi zamanda bir şehidin hüznünü veren bu eserler, ortak bir tarihsel geçmişi halkın unutulmasını engelleyen en önemli propaganda araçları olarak kabul edilebilir. Birçok eser günümüzde, altında kısa anlatımların yer aldığı destansı metinlerle birlikte kent meydanlarında yer almaktadır. Bunun nedeni ise görünürlüğünün artırılmasının istenmesidir. Mimari olarak da kent merkezlerinde yer alan bu eserler ulusçuluğun yayılmasına büyük katkı sağlamışlardır.

Yukarıda da belirtildiği üzere mimari eserler toplumun içerisinde yer alan bireylerin siyasi ve ideolojik açıdan duruşlarını, fikirlerini etkileyebilecek propaganda araçları arasında yer almaktadır. Bu propaganda araçları, kimi zaman bir bina olabilirken, kimi zamanda kent meydanına konumlandırılmış bir heykel veya bir figür olarak karşımıza çıkmaktadır. Mimari eserle ister bir sanat dalı isterse de bir bilim dalı olarak ele alınsın her ikisinde de fikirlerin yayılımına yön veren, gelişmelere ve değişimlere ayak uydurması gereken bir alan olarak karşımıza çıkmaktadır (Yapıcı, 2018).

2.2.6. Mitingler ve Yurt Gezileri

Siyasi amaçlar uğruna yapılan mitingler, siyasi bir ideolojiye destek vermek veya katılım göstermek adına toplanan kalabalık şeklinde tanımlanabilmektedir. Kalabalık geçici bir sosyal birim olması sebebiyle, katılımcıların normalde birbirleriyle güçlü ilişkileri

bulunmamaktadır. Mitingler, toplantılar veya yapılan gösteriler bir aktöre, bir izleyici kitlesine sahip olabilir. Ayrıca bu bahsedilen faaliyetler kitlesel düzeyde geçici sosyal ilişkiler geliştirmeyi de mümkün kılmaktadır. Ayrıca kalabalıklar neticesinde izleyiciler arasında yer alan bireyler, topluluğun diğer üyelerinden etkilenebilirler. Grup katılımcıları arasındaki bu sürekli sosyal etkileşim birikimi, bulaşıcı eylem olarak adlandırılmaktadır (Goffman, 1949).

Mitingler, gösteriler gibi kalabalıkların yer aldığı sosyal toplantılar yoluyla propagandaların süreklilikleri artırılmaktadır. Bazen katılımcılar, mitingin etkisini basitçe reddederler fakat aile gibi devam eden kuruluşların üyeleri belirli siyasi ideolojileri onaylarsa, kalan üyeler mitinglerin veya toplantıların etkilerini daha rahat bir şekilde kabul ederler. Mitingler belirli bir ideolojideki inançları tanıtmakta ve kurumlar içindeki değişimi doğrudan etkileyebilecek eylemleri teşvik etmekte önemli araçlar olarak kabul edilmektedir. Değişim ihtiyacı, siyasi bir ideolojiyle örtüştüğü için gösterilerin yoğunluğu da değişimlerin yaşandığı dönemlerde artacaktır. Mitingler formüle edilmiş bir siyasi ideolojiyi koordineli bir şekilde yürütmeyi sağlamaktadır. Bununla birlikte, mitingin yüzeyselliği, bir ideolojinin toplumda kabul görme düzeyini de azaltabilir. Toplu davranış, toplumsal yaşamın yalnızca bir düzeyidir; ideolojinin kabulü ve uygulanması için sosyal organizasyonun diğer seviyelerine nüfuz edilmelidir. Bu sebeple yapılan mitinglerin, her türlü araçla desteklenmeleri gerektiği de unutulmamalıdır (Mayo, 1978).

Yukarıda bahsedilen nedenler dikkate alındığında miting, gösteri ve toplantı gibi faaliyetlerin halkın düşüncelerinin değiştirilmesinde, halka belirli fikirlerin aşılmasında, halkın aydınlatılmasında fazlasıyla önem teşkil ettiği açıkça görülebilmektedir. Mustafa Kemal Atatürk, bu faaliyetlerin önemini çok erken süreçte keşfetmiş ve yaşanan bazı kötü gelişmelerin sonrasında halkın bilinçlendirilmesi adına mitinglerin veya gösterilerin yapılmasının gerekliliği üzerinde durmuştur. Atatürk'ün bu dönemde yapmış olduğu ilk mitingler, Kuva-yi Milliye ruhunun diriltilmesi, Türk Milleti anlayışının halka benimsetilmesi ve yeni bir devlet kurma mücadelesinin anlatılması ile ilgiliydi. Bu sayede halka, öncelikle karşı koyma bilinci oluşturulmuş, ulus inşa sürecinin ilk basamağı olan ötekiler kavramının ne olduğu ifade edilmeye çalışılmış ve demokrasiye giden merdivenin ilk basamakları açıklanmıştır (Sakin, 2004).

Erken Cumhuriyet döneminde ulus inşa sürecinin başarılı bir şekilde gerçekleştirilebilmesi adına bir diğer faaliyet ise Atatürk tarafından gerçekleştirilmiş olan yurt gezileridir. Mustafa Kemal Atatürk, yapmış olduğu bu gezilere fazlasıyla önem vermiştir. Bahsedilen bu gezilerin süreleri bazen uzun bazen ise kısa zaman aralıklarına sahip olmuştur. Ayrıca yapılmış olan bu gezilerin her biri, Erken Cumhuriyet döneminin önemli siyasi veya toplumsal olayları meydana geldiğinde gerçekleştirilmiştir. Bunun bir tesadüf olmadığı da unutulmamalıdır (Çanak, 2016). Yapılan bu yurt içi gezilerin ulus inşa süreci dikkate alınarak bazı hedeflerini olduğu unutulmamalıdır. Bu gezilerin hedefleri aşağıdaki şekilde sıralamak olanaklıdır (Gül, 2006, 53):

- Öncelikle halkın desteğinin alınması ve ulusal bütünleşmenin gerçekleştirilmesini sağlamak.
- Halkın baş ettiği sorunları daha rahat bir şekilde anlamak, topluma ümit vermek, yönlendirebilmek ve kamuoyu oluşturmak.
- Yurt içinde var olan siyasi, toplumsal ve ekonomik sorunları tespit edebilmek ve alınması gereken önlemleri araştırmak.
- Yapılacak olan yenilikleri halka zorla kabul ettirmek yerine halkı ikna ederek bu yenilikleri gerçekleştirmek. Tam bu noktada propagandanın esasının ikna olduğu dikkate alındığında, yurt içi gezilerin iyi birer propaganda aracı olduğu anlaşılmaktadır.
- Ülke birliği ve bütünlüğü hususunda vermiş olduğu mesajlar neticesinde halkı etkilemek ve Türk milleti ve ulus olma bilincini aşmak.

Yukarıda sıralanan tüm bu amaçların aslında halkı bilinçlendirmek ve kamuoyu oluşturmak amacıyla yapıldığı söylenebilir. Esasında bir faaliyetin propaganda aracı olarak kullanılıp kullanılmadığı bu amaçlardan anlaşılabilir. O halde Atatürk tarafından gerçekleştirilen bu geziler, insanların zihninde ulus bilincinin oluşturulması, kişilerin devrimler hakkında bilgilendirilmesi, yeni bir devletin oluştuğuna inandırılması ve en önemlisi yeni rejimin faydalı bir rejim olduğuna ikna edilebilmesi adına tam bir propaganda aracı olarak tanımlanabilir.

Atatürk'ün Erken Cumhuriyet döneminde yapmış olduğu yurt gezileri ve ilgili yerlerde yapmış olduğu konuşmaların bazı örnekleri aşağıdaki şekilde sunulmuştur (Gül, 2006, s. 55-70):

Samsun: Mustafa Kemal Atatürk 1924 yılında Samsun'a ikinci ziyaretini gerçekleştirmiştir. Burada yapmış olduğu konuşmasında şu cümleleri sarf etmiştir:

“Ben Samsun ’u ve Samsun halkını gördüğüm zaman bütün tasavvurlarımın gerçekleşebilir olduğunu anlamıştım. Dünyada her şey için, medeniyet için, hayat için başarı için en hakiki mürşit ilimdir, fendir. İlim ve fennin dışında mürşit aramak gaflettir, cahilliktir.”

Şekil 11. Atatürk'ün Samsun Ziyareti Sırasında Çekilmiş Bir Fotoğraf

Kaynak: <https://mustafakemalim.com/ozel-41-fotografla-ataturkun-samsun-ziyareti-ve-yok-edilen-bir-tarihimiz/>, Erişim Tarihi: 07.04.2022

Bursa: Bursa'ya yine 1924 ve 1925 yıllarında geziler düzenleyen Mustafa Kemal Atatürk ilde şu sözlerle halka seslenmiştir:

“Bursalılar, sizler cumhuriyetin ayrılmaz bir unsuru olan medeniyet ve yenilik yolunda yüksek eserler meydana getireceksiniz. Bu suretle Türkiye Cumhuriyeti'ni her gün daha çok güçlendiren unsurların daima ileri saflarında bulunacaksınız. Bundan asla şüphe etmiyorum.” Yapmış olduğu şapka devriminden sonra 1925 yılında yapmış olduğu ziyarette ise *“Zeki insanlar, medeni olmayan bir kılık altında kişisel ve bilimsel değerlerini kaybederler”* demiştir.

Şekil 12. Atatürk'ün Bursa Ziyareti Sırasında Halka Seslenişi

Kaynak: <https://www.dergibursa.com.tr/kurtulus-gununden-son-baloya-2/>, Erişim Tarihi: 07.04.2022

Kastamonu: Yine, 1925 yılında şapka devrimini başlattığı yer olarak bilinen Kastamonu iline bir ziyaret gerçekleştirmiştir. Bu ziyaretinde tarihe geçen ve heyecanlı olduğu bilinen önemli bir konuşma gerçekleştirmiştir. Bu konuşmasında şunları söylemiştir:

“Efendiler, Bizim ilham kaynağımız Türk Milleti’nin vicdanı olmuştur. Gerçek inkılapçılar onlardır ki, ilerleme ve gelişmeye sevk etmek istediklerinin ruh ve vicdanlarına nüfuz etmesini bilirler. Yaptığımız ve yapmakta olduğumuz inkılapların gayesi Türkiye Cumhuriyeti’ni tamamen asri ve medeni bir toplum haline getirmektir. Türkiye Cumhuriyeti, şeyhler, dervişler, müritler memleketi olamaz. En doğru en hakiki tarikat medeniyettir. Efendiler, Türk Milleti çok büyük olaylarla ispat etti ki inkılapçı bir millettir”.

Şekil 13. Atatürk’ün Kastamonu Ziyareti Sırasında Çekilmiş Bir Fotoğraf

Kaynak: <https://www.haberturk.com/gundem/haber/1120019-ataturkun-ineboluya-gelisi-sapka-ve-kiyafet-inkilabinin-90-yil-donumu>, Erişim Tarihi: 07.04.2022

Konya: Atatürk'ün önemli konuşmalarını gerçekleştirdiği birçok kez ziyaret ettiği bir başka il ise Konya'dır. Diğer bir önemi ise Atatürk'ün atalarının Konya ili kökenli olduğu bilinmekte ve halka hitap ederken hemşehrilerim dediği bilinmektedir. Burada farklı zamanlarda yaptığı konuşmalarda da şu cümleleri kullanmıştır:

“Düşmanlarımız bizden şeref ve haysiyetimizi istiyorlar. Binlerce yıldan beri hürriyet ve saadet yaşamış bir milletten istiklal ve hürriyet hiçbir zaman alınamaz.” “Yürütmekte olduğumuz yenilik, ilerleme ve medeniyet yolunda siz öğretmenlerden oluşan Türk irfan ordusuna dayandıkça er geç başarılı olacağımıza inancım tamdır. Onun için birbirimize vereceğimiz işaret ileri, daima ileridir.” “Dış düşmanlar artık bizim için düşman olmaktan çıkmıştır. Dış düşmanlara karşı almış olduğumuz tedbirleri, göstermiş olduğumuz birliği, iç düşmanlara karşı daha da şiddetli, daha da dikkatli olarak göstermeliyiz. İlim, irfan, fen, iktisat gibi alanlarda başarılı olmak için çalışacağız”.

Şekil 14. Atatürk'ün Konya Ziyareti Sırasında Çekilmiş Bir Fotoğraf

Kaynak: <http://wowturkey.com/forum/viewtopic.php?t=26660&start=5>, Erişim Tarihi: 07.04.2022

Yukarıdaki konuşmalardan da anlaşılacağı üzere Gazi Mustafa Kemal Atatürk'ün yapmış olduğu yurt içi gezileri, propaganda araçları arasından en güçlülerinden biri olan miting faaliyetlerine benzer bir şekilde kullanmıştır. Diğer dikkat edilecek husus ise konuşmalarını yeni bir ulusun inşa edilmesi adına önem teşkil eden birleştiricilik, bütünleştiricilik, yenilikleri anlama, halkın onayını alma gibi unsurları dikkate alarak yapmıştır. Halk ile iç içe olmayı tercih etmiş, halkın

sıkıntılarını anlamak için çaba sarf etmiştir. Konuşmalarının genelinde Türk Milletinin tekliğine, özgür bir millet olarak hayatını devam ettirmesi gerektiğine, diğerlerinden daha farklı bir millet olduğuna, yeniliklere açık olmaları gerektiğine, bilimin ışığında ilerlemeleri gerektiğine sıklıkla değinmiştir. Bu kadar sık bu kavramları kullanmasının nedeni ise Türk Milletinin yüceliğini halkın zihinlerine kazınması gerektiğine olan inancıdır. Bu yol ile bir ulus inşa etme amacı diğer bir deyişle tüm bu konuşmalar, seyahatler ve mitingler neticesinde halkın ulusçuluğu anlayabilmesi ve benimsemesi adına büyük bir kamuoyu kitlesi oluşturulmuştur. Bu sayede halkın kitleler halinde mobilize oluşu da sağlanmıştır. Özellikle ulus inşa sürecinden önce gerçekleştirilen mitingler ve ulus inşa sürecinde yapılan yurt içi seyahatler ulusçuluk bilincinin canlandırılmasına ve süreklilik kazanmasına zemin hazırlamıştır. Bugün birçok lider, yapmış oldukları seyahatleri, ideolojilerini kabul ettirebilmek adına bir propaganda aracı olarak kullanmaya devam etmektedir. Bunun en temel sebebi ise halk ile bir bütün olduğunda propaganda faaliyetinin ikna ve inandırıcılık oranının artmasıdır.

Yukarıda açıklanmış olan araçlar üzerinden erken Cumhuriyet döneminde ulus inşa çalışmalarının başarılı bir şekilde yürütülmüş olduğunu söylemek olanaklıdır. Ancak bu sürecin Atatürk'ün ölümü ile giderek yavaşlamış olduğunu da belirtmek gerekir. Özellikle 2. Dünya Savaşı'nın bu dönemde gerçekleşmiş olmasının bu çalışmaların zayıflamasında etkili olduğunu söylemek olanaklıdır.

SONUÇ

İlgili literatür taraması yapıldığında ve yukarıdaki bilgilerden hareket edildiğinde aslında bu araştırmanın en temel soruları, ulus nedir ve erken Cumhuriyet döneminde ulus inşa sürecinin başarılı olması adına hangi girişimlerde bulunulmuştur sorularıdır. Diğer bir önemli soru ise bu sürecin halk tarafından kabul, meşru görülmesi adına hangi araçlar ulus inşa sürecinin propaganda araçları olarak kullanılmıştır? Tüm bu sorular araştırmanın ortaya çıkmasında rol oynayan temel argümanları oluşturmuştur.

Şüphesiz toplumların günümüzde var oldukları hale gelebilmeleri birçok farklı etkenin birleşmesiyle olmuştur. Önce devletlerin meydana gelmesi, ardından dünya genelinde yaşanan değişim hareketleri, devletlerin birbirlerinden etkilenme süreçleri, devletlerin birbirlerine karşı üstünlük kurma girişimleri başlıca sebeplerden sadece birkaçını meydana getirmektedir. Yaşanan dönüşümler devletlerin yerinde saymalarını engellemekte ve devlet yapılarını, dönüşümler yaşamaları gerektikleri konusunda ikna etmektedir. Dünya siyasi tarihi incelendiğinde devletlerin birçok kırılma noktası yaşadığını görebilmekteyiz. Ancak çalışma esasında tüm bu kırılma noktalarının incelemeye dahil edilmesi zaman yetersizliği sebebiyle tercih edilmemiştir. Bu sebeple çalışmanın ulusçuluk fikri esasında şekillendiği dikkate alınacak olunursa, dünya üzerinde ulusçuluğun veya milliyetçiliğin önemli bir konu olarak ele alınmasına iki devrim sebep olmuştur. Bunlardan birincisi Fransız Devrimi diğer ise Sanayi Devrimi'dir.

Fransız Devrimi özellikle Batılı ülkelerin içerisinde ulus kavramının doğuşunu simgeleyen bir kırılma noktası olmuştur. Fransız Devrimi'nin ardından yurttaşlık, bütünleşme, toplumun üyelerinin birbirlerine sahip çıkması gibi bazı kavramlar devletler için önem teşkil etmeye başlamıştır. Özellikle yaşanan bu değişim hareketinin sonrasında, modernleşen devlet yapıları, kendi sınırlarında mutlak bir güç olan devlet yapıları ile tamamen bağımsız olmak isteyen devlet yapıları ortaya çıkmaya başlamıştır. Diğer bir kırılma noktası olan Sanayi Devrimi ise dünya üzerinde kapitalist ekonominin ilk adımlarının atılmasına neden olmuştur. Kapitalist ekonominin doğuşu ile birlikte gelişmiş devletlerin giderek daha fazla

güçlenmesi, çağdaşlaşma hareketlerinin içerisinde yer almaya başlamaları, diğer ülkelerin üstünde giderek daha fazla hakimiyet kurmak istemeleri, teknolojinin nimetlerinden giderek daha fazla yararlanmaları ulusçuluk düşüncesinin diğer ülkeler tarafından da daha fazla anılmaya başlamasına neden olmuştur. Bu hareketlerin neticesinde Türkiye Cumhuriyeti'nde de ulusçuluk hareketleri çok geçmeden adından söz ettirmeye başlamıştır.

Tabii Türkiye Cumhuriyeti, dönemin yeni kurulan devletlerinden biri olma sıfatını taşısa da aslında Osmanlı İmparatorluğu'nun devamı olarak nitelendirilebilir. Bu ulusçuluk hareketlerinin daha önceleri başladığının da bir kanıtı niteliğindedir. Osmanlı İmparatorluğu'nun son zamanları Batılı ülkelerin çağdaşlaşma hareketlerini takip ederek geçmiştir. Fakat bu yenilik hareketleri yeterli olmamıştır. Dönemin lideri Mustafa Kemal Atatürk ise Türkiye Cumhuriyeti Devleti'ni çağdaş medeniyetlerin seviyesine çıkarılması gerektiğine, bunun ancak ve ancak ulus bilinci taşıyarak ve bütün olarak yapılacağına inanmaktadır. Literatür taraması neticesinde Türkiye Cumhuriyeti ulus devlet inşa sürecini biraz daha farklı yollarla başarıya ulaştırmıştır. Bunun en temel sebebi ise Batılı ülkeler ulusçuluk fikrini kendi geçmişlerine dayandırarak halkı bu sürece ikna etmiştir. Fakat Mustafa Kemal Atatürk, Osmanlı İmparatorluğu'ndan sonra bir rejim değişikliğine gitmiş ve eski rejimin geleneklerini tamamen değiştirdiği için daha zorlu bir ulus devlet inşa süreci yaşamıştır. Mustafa Kemal Atatürk'ün kurduğu yeni devlet, Cumhuriyet rejimi ve halkı merkez alan bir düşünce yapısına sahipti. Son dönemlerde Osmanlı Devleti'nde de demokratikleşme adımları atılsa da halk bu yeni düşünce yapısına uzak kalmıştır. Bu nedenle Atatürk, bu devrimlerin ve yeniliklerin halk tarafından benimsenmesi için büyük çaba sarf etmiştir. Aslında Mustafa Kemal Atatürk, rejimin meşruluğunu sağlayabilmek adına yenilikleri halkla iç içe bir şekilde gerçekleştirme yoluna gitmiştir.

Bahsedilen ulus inşa sürecinin başarılı olabilmesi adına, başta Mustafa Kemal Atatürk olmak üzere dönemin siyasilere, sanatçıları, düşünürleri yoğun çabalar sarf etmişlerdir. Çalışma tam da bu noktada önem teşkil etmektedir. Başarılı bir şekilde yürütülen ve günümüzde dahi hala devam eden bu süreç, hangi propaganda araçlarının ne şekilde kullanılmasıyla gerçekleştirilmiştir. Ulusçuluk fikrinin

yayılması ve Türk milletinin öneminin halka anlatılabilmesi adına Atatürk öncelikle yapmış olduğu yenilikleri halkın fikrini alarak gerçekleştirmeye özen göstermiş bu sayede yapılan yeniliklerin halk tarafından daha kolay bir şekilde kabul edilmesinin önünü açmıştır. Fakat dönemin Türkiye'si daha çok kırsal kesimde yaşamakta olan bireylerden oluşması sebebiyle bu bireylerin tamamına ulaşılması pek mümkün değildir. Tamda bu noktada devreye propaganda faaliyetleri girmiş halkın yeni rejimi benimsemesi adına birçok çalışma yürütülmüştür. Bilindiği üzere aslında propaganda faaliyetleri, bireylerin karşı tarafı ikna etmesini ifade etmektedir. Bu faaliyetlerin yürütülmesi için birçok araç tercih edilebilir. Çalışmada Atatürk'ün genellikle bizzat ilgilendiği ve önem verdiği propaganda araçları üzerinde durulmuştur. Bu araçlar yazılı basın (gazete ve dergi), radyo, tiyatro faaliyetleri, eğitim, mimari, mitingler ve yurt gezileri şeklinde sıralanabilir.

Yapılan araştırmalar dikkate alındığında, Atatürk öncelikle propaganda faaliyetlerinin başarıya ulaşması adına eğitime fazlasıyla önem vermiştir. Bu verdiği önemi ise yapmış olduğu Harf Devrimi ve Tevhidi Tedrisat Kanunu (Eğitimin Birleştirilmesi Kanunu) ile desteklemiştir. Propaganda faaliyetlerinin başarılı bir şekilde yürütülmesi için toplumun okuma yazma oranlarının artması gerektiğine vurgu yapmış, Batılı ülkelerde yaşanan gelişmelerin daha yakın bir şekilde takip edilebilmesi ve rahat iletişim kurulabilmesi adına Latin harflerinin kabul edilmesi için çalışmalar yürütmüştür. Tüm bu yenilikler neticesinde kırsal kesimde dahil kısa sürede okuma yazma bilen sayısı ciddi bir şekilde artmıştır.

Okuma yazma bilen kişi sayısının artması farklı bir propaganda aracının kullanımına yol açmıştır. Bu araç ise yazılı basın olmuştur. Bu araçlar, erken Cumhuriyet döneminde özellikle kişilerin gelişmelerden haberdar olmalarını sağlamak adına sürekli kullanılmıştır. Gazete ve dergilerde yeni rejimin faydaları, Türk Milleti'nin önemi, Türk geçmişinin çok eskilere dayandığı, Türk milletinin biricikliği hakkında her gün çeşitli yazarların yazıları yayınlanmış, halkın bu yazıları okumaları adına gazete ve dergilerin sayısı artırılmıştır. Ayrıca bu basın araçları Atatürk'ün yapmış olduğu gezilerin fotoğraflarını sürekli olarak yayınlamışlardır. Bu araçların diğer bir amacı ise diğer ülkelerde yaşanan gündemi de halka aktarmaktır. Bu sebepler ülkemize gelen yabancılar hakkında da yazılar

yayınlanmış, Türkiye Cumhuriyeti ve Mustafa Kemal Atatürk hakkında övgü dolu sözlerine gazetelerde ve dergilerde yer verilmiştir.

Fakat her ne kadar okuma yazma oranı yüksek seviyelere ulaşırsa dahi hala birçok insan okumayı ve yazmayı bilmemektedir. Atatürk bu sorunun giderilmesi hususuna önem göstermiştir. Diğer ülkelerin hangi gelişmelerden faydalandığına dikkat ederek dönemin gelişmelerinden biri olan radyoya özen gösterilmesi gerektiğini dile getirmiştir. Radyo, okuma yazma bilmeyen kişilerin de gelişmelerden, yapılan yeniliklerden, yeni rejimin faydalarından haberdar olmalarını sağlamıştır. Ayrıca milli birlik ve bütünlük duygusunun geliştirilmesi adına radyolarda milli marşlar çalınmış, Atatürk'ün halka seslenişleri radyo yayınlarında yer almıştır. Hem ileri yaşta olan bireyler hem de çok küçük yaşta olan bireylerin Türklük duyguları bu sayede artırılmıştır. Bu kesime hitap edebilmek ve akıllarda daha kalıcı olabilmek adına kullanılan diğer bir araç ise tiyatro faaliyetleridir. Dönemin ünlü yazarlarının oyunları tiyatro sahnelerine aktarılmış, gezici tiyatrolar sayesinde kırsal kesimlere kadar ulaşılmıştır. Ayrıca bu tiyatro faaliyetleri neticesinde halk zor günlerinde bir nebze de olsa eğlenmiş, eğlenirken de yeni rejimin getirdikleri konusunda bilinçlendirilmiştir.

Dünyada birçok siyasi lider, mitingleri ve gösterileri propaganda faaliyetleri olarak kullanmışlardır. Günümüzde de kullanmaya devam edilmektedir. Fakat o dönemde Mustafa Kemal Atatürk bir yeniliğe imza atmış yurt içi gezileri planlayarak halkla iç içe olmayı, yenilikleri halkın fikirlerini yüz yüze alarak gerçekleştirmeyi tercih etmiştir. Propaganda faaliyetlerinde önemli olanın ikna etmek olduğu düşünüldüğünde en etkili ikna yöntemlerinden biri olan yüz yüze görüşme yöntemi, Atatürk tarafından bir hayli etkili kullanılmıştır. Çalışmanın önceki kısımlarında da yer alan örneklere bakıldığında Atatürk halkın her kesimini dinleyen, onların fikirlerine değer veren ve halk tarafından sevilmenin ötesine geçmiş bir kişilik olarak karşımızda yer almaktadır.

Son olarak dönemin etkili propaganda araçlarından biri ise mimari eserler ve sanatçılardır. Yeni rejimin yeni kurumları ortaya çıkarması ve bu kurumların modern bir yapılaşma içerisinde halka sunulması gerekliliğinden yola çıkılmıştır. Batılı modern yapılaşma tercih edilmiş fakat yapıların süslemelerinde Osmanlı ve

Selçuklu motiflerinin de kullanılması uygun görülmüştür. Bu sayede halk tarihinden tamamen kopmamış ama yenilenmenin de iyi olduğu fikrine ikna edilmiştir. Bunun yanı sıra yalnızca binalar değil heykeller ve büstler de propaganda araçları olarak kullanılmışlardır. Kentlerin meydanlarına veya çok ziyaret edilen yerlere çeşitli zaferleri simgeleyen heykeller yapılmış, halkın geçmişte hangi zorlukları yaşadıkları hatırlatılmıştır. Diğer bir deyişle Cumhuriyet rejiminin kurulması sürecinde ödenmiş olan ağır bedeller ve mücadeleler de meydanlara dikilen heykeller aracılığı ile halka sunulmuş ve ulus inşa çalışmalarına katkı yapmalarına çalışılmıştır. Tüm bunlar bir devletin ve milletin bütünleşmiş bir şekilde ulus devlet inşa sürecini başarıya ulaştırması konusunda önem teşkil etmektedir. Ayrıca bu uluslaştırma süreci günümüzde dahi hala önemini korumaktadır. Her ne kadar son yirmi yılda, Türk ve Türklüğe özgü olan, ant içme, TC ibaresi; ne mutlu Türküm diyene gibi ulus inşa sürecine katkıda bulunan faktörler devre dışı bırakılmış, Atatürk ve silah arkadaşları, Cumhuriyet'in değerleri yok edilmeye çalışılmış, Cumhuriyet binaları yıktırılmış olsa da, kamuda var olan Cumhuriyet ve Atatürk hassasiyetleri, Atatürk dönemindeki ulus inşa çalışmalarının son derece başarılı olduğunu göstermektedir.

KAYNAKÇA

- Abaoğlu, E. (2018). Ulus devlet inşasında müziğin rolü: Türkiye ve Mısır arasındaki benzerlik ve farklar. *Bildiriler Kitabı-IV*, 21.
- Ahmat, S. (1980). Nation building and the university in developing countries: The case of Malaysia.
- Akbaş, S. Ö. (2006). Vico ve milliyetçilik, *Doğu-Batı*, 39, 111-136.
- Akman, A. (2004). Modernist nationalism: Statism and national identity in Turkey. *Nationalities Papers*, 32(1), 23-51.
- Akman, Ş. T. (2011). Türk tarih tezi bağlamında erken Cumhuriyet dönemi resmî tarih yazımının ideolojik ve politik karakteri. *Hacettepe Hukuk Fakültesi Dergisi*, 1(1), 80-109.
- Akpınar, B. T. (2019). *Erken Cumhuriyet dönemi ulus inşa sürecinde milliyetçilik ve kadın imgesi: erken Cumhuriyet dönemi Türk romanlarında kadın imgesi*. Yüksek Lisans Tezi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul Üniversitesi, İstanbul.
- Akyiğit, H. (2017). *Türkiye’de ulus devletinin dönüşüm sürecinde etnik kimlikler: Sakarya İli örneği*. Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, Sakarya Üniversitesi, Sakarya.
- Akyol, E., (2019). Erken Cumhuriyet dönemi Türkiye’inde bir uluslararası ilişki ve propaganda aracı olarak tiyatro gezileri, *Gaziantep University Journal of Social Sciences*, 18 (3), 1081-1100.
- Alakel, M. (2011). İlk dönem Cumhuriyet Türkiye’si ulus inşası sürecinde milliyetçilik ve sivil-etnik ikilemine dair teorik tartışmalar. *Gazi Akademik Bakış*, (9), 1-30.
- Alpan, E. D. (2020). Cumhuriyet’in kuruluş dönemi Türk oyun yazarlığında etik-ideolojik idealizasyon. *IBAD Sosyal Bilimler Dergisi*, (7), 442-454.
- Alperen, A. (2008). Türkiye’de kimlik arayışları ve İslam. *Çukurova Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi (ÇÜİFD)*, 8(2), 59-80.
- Amila, S. E. (2020). Is media a tool for propaganda or tool for information? *International Journal Of Research And Innovation In Social Science (IJRISS)*, 4(2), 176-180.
- Anderson, B. (1983). *Imagined communities: Reflections on the origins and spread of nationalism* (NLB/Verso).
- Armstrong, C. (1982). *Nations before nationalism*, Chapell Hill: University Of North Caroline Press.

- Aro, J. (2016). The cyberspace war: Propaganda and trolling as warfare tools. *Euro View*, (15),121–132.
- Aslan, S. ve Alkış, M. (2015). Osmanlı'dan Cumhuriyete geçişte Türkiye'nin modernleşme süreci: laikleşme ve ulusal kimlik inşası. *Akademik Yaklaşımlar Dergisi*, 6(1), 18-33.
- Baines, P. R., ve O'Shaughnessy, N. J. (2014). Political marketing and propaganda: Uses, abuses, misuses. *Journal Of Political Marketing*, 13(1-2), 1-18.
- Başbuğ, E. D. (2013). Resmî İdeoloji Sahnede: Kemalis İdeolojinin İnşasında Halkevleri Dönemi Tiyatro Oyunlarının Etkisi, İstanbul, İletişim.
- Bilgin, N. (1994). *Sosyal bilimler kavşağında kimlik sorunu*, İzmir: Ege Yayıncılık.
- Bornstein, R. F. (1989). Subliminal techniques as propaganda tools: Review and critique. *The Journal Of Mind And Behavior*, 231-262.
- Bozdoğan, S. (2002) Modernizm ve Ulus'un İnşası: Erken Cumhuriyet Türkiyesi'nde Mimari Kültür, İstanbul, Metis.
- Breuilly, J. (2005). *Dating the nation: How old is an old nation?* in A. Ichijo and G. Uzelac (Eds.), *When is The Nation? Towards An Understanding Of Theories Of Nationalism*. London and New York: Routledge.
- Calhoun C. (2007). *Milliyetçilik*. (Çev: B. Sütçüoğlu) İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Cauthen, B. (2004). Covenant and continuity: Ethno-Symbolism and the myth of divine election. *Nations And Nationalism*, 10(1-2), 19-33.
- Cleveland W. L. (2008). *Modern Ortadoğu tarihi*. Agora Kitaplığı.
- Cornelissen, J.P. ve Werner, M.D. (2014). Putting Framing In Perspective: A Review of framing and frame analysis across the management and organizational literature. *Academy Of Management Annals*, 8(1), 181-235.
- Cromwell, H., ve Kunkel, R. (1952). An experimental study of the effect on the attitude of listeners of repeating the same oral propaganda. *The Journal Of Social Psychology*, 35(2), 175-184.
- Çağla, C. (2010). *Yeni başlayanlar için siyaset bilimi*. İstanbul: Omnia Yayınları.
- Çağlar, A. (2017) *Medya ve Siyaset (Media and Politics) (ic)*. *Dunyada ve Turkiye 'de Siyasetin Sosyolojik Temelleri* (eds. Durmus Ali Arslan ve Mustafa Caglayandereli), (Taylan Can Doganay), İstanbul: Paradigma Akademi.

- Çanak, E. (2016). Atatürk'ün yurt gezilerine bir örnek: 1930-1931 gezisi. *Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 4(23), 128-178.
- Çelik, R. (2009). *Atatürk dönemi'nde Türk kimliğinin inşası ve 1930-1938 basını*. Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi, İstanbul.
- Çubukçu, E. (2021). Erken Cumhuriyet dönemi mimarisinde ulusal kimlik arayışı: Ankara'daki kamu yapıları. *Kültür Araştırmaları Dergisi*, (9), 359-378.
- Demirkol, C. T. (2020). *Dünya savaşlarının etkisi ile propaganda faaliyetlerinin sistemli hale getirilme süreci ve bu süreçte propaganda uygulamaları: Nazi Almanyası örneği*. Yüksek Lisans Tezi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul Ticaret Üniversitesi, İstanbul.
- Deutsch, K. (1953). *Nationalism and social communication*. New York, MIT Press.
- Deutsch, K. (1966). *Nationalism and Social Communication: An inquiry into the foundations of nationality*, Cambridge, MA: The MIT Press.
- Dinnen, S. (2006). Nation-building concepts paper. *Draft Paper For Ausaid*.
- Duman, D. ve Doğdu, M. (2010). 1930-1950 Dönemi çocuk dergilerinde yurttaşlık bilinci gelişimi kapsamında ulus-devlet algısının sağlanması: Türk Çocuğu - Cumhuriyet Çocuğu. *ÇTTAD*, IX/20-21, (Bahar-Güz), s. 157-170.
- Erad, D. (2018). Video games as a propaganda tool: Representation of the USA, Master's Thesis, Middle East Technical University, Ankara.
- Erbek, İ. S. (2020). Erken Cumhuriyet dönemi tiyatro oyunlarında köken ve medeniyet miti. *Tiyatro Eleştirmenliği ve Dramaturji Bölümü Dergisi*, (30), 17-34.
- Eren, E. (2018). Ulus devletlerde toplumsal, kültürel ve siyasi bir etmen olarak kimlik algısı: Türkiye bağlamında ulusal kimlik merkezli dil ve eğitim politikaları. *Electronic Turkish Studies*, 13(22).
- Erözden, O. (1997). *Ulus-devlet*, Ankara: Dost Kitabevi.
- Farkas, J. ve Neumayer, C. (2020). Disguised propaganda from digital to social media. *Second International Handbook Of Internet Research*, 707-723.
- Fellows, E. W. (1959). Propaganda: History of a word. *American Speech*, 3, 182-189.
- Fitzmaurice, K. (2018). Propaganda. *Brock Education Journal*, 27(2).
- Flere, S., Lavrič, M., ve Djordjević, D. B. (2017). Religious references in the constitutions of european post-communist countries and ethno-symbolism. *Journal Of Church And State*, 59(3), 466-488.

- Fortna, B. C. (2013). *Geç Osmanlı ve erken Cumhuriyet dönemlerinde okumayı öğrenmek*. Çev. Mehmet Beşikçi, İstanbul: Koç Üniversitesi Yayınları.
- Gazan, S. (2018). *Erken Cumhuriyet Döneminde I. Ulusal Mimarlık*. Erişim Tarihi:06.04.2022, <https://www.tarihlisanat.com/erken-cumhuriyet-doneminde-1-ulusal-mimarlik>
- Gellner, E. (2006). *Nations and nationaalism*. 2. (bs.) Ed. Oxford And Cambridge, MA: Blackwell,
- Gencer, A. İ.ve Özel, S. (2001). *Türk inkılap tarihi*, 8(bs.), İstanbul: Der yayınları.
- Giddens, A. (1985). *The Nation-state and violence*. Cambridge, Polity Press.
- Goffman, E. (1949). Presentation of self in everyday life. *American Journal of Sociology*, 55, 6-7.
- Gramsci, A. (1997). *Hapishane defterleri* (Çev. Adnan Cemgil), İstanbul: Belge Yayınları.
- Guibernau, M. (1997). *20. Yüzyılda ulus devletler ve milliyetçilikler*, İstanbul: Sarmal Yayınevi.
- Guichard, S. (2010). *The construction of history and nationalism in india: Textbooks, controversies and politics*. Oxon: Routledge
- Gül, M. (2006). Atatürk'ün yurt gezilerinin kamuoyu oluşturmadaki rolü. *Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 8(3), 52-72.
- Gündüz, A. (1919). *Yarım Türkler*. İstanbul: Kanaat Matbaası.
- Güngör, N. (2010). *Cumhuriyet döneminde iletişim kurumlar, politikalar*. Ankara: Siyasal Kitapevi.
- Harrison, K. ve Boyd, T. (2018). *Liberalism in understanding political ideas and movements*. England: Manchester University Press.
- Heywood, A. (1997). *Politics*. Basingstoke: Palgrave Macmillan.
- Hobsbawm, E. (1990). *Nations and nationalism since 1780*, Cambridge University Press.
- Hösle, V., Sorondo, M. S., ve Zamagni, S. (2019). *Nation, state, nation-state*. The proceedings of the 22nd plenary session, 1.
- Hoşab, F. (2019). *Nebevi davet ve propaganda*. Ankara: İlahiyat Yayın.
- Karakuş, M. (2021). Gelenekselden dijitale propaganda araçlarının dönüşümü. *Selçuk İletişim*, 14(1), 462-491.
- Kapoor, D. (2010). *Elements of propaganda*, Erişim Tarihi: 28.03.2022. <http://Insidepublicrelations.Blogspot.Com/2010/01/Elements-Of-Propaganda.Html>.

- Karasozen, R. (2017). Early period of modern architecture in Turkey—a case study of Eskisehir. *IOP Conference Series: Materials Science and Engineering*, 245(5),45-52). IOP Publishing.
- Kaya, M. (2021). Cumhuriyetin ilk yıllarında modern toplum inşa sürecinde sanayi tesislerinin rolü. *Coğrafi Bilimler Dergisi/ Turkish Journal of Geographical Sciences*, 19 (2), 405-435.
- Kedourie, E. (1974). *Nationalism*, London: Hutchinson University Press.
- Kedourie, E. (1986). *Nationalism*. London: Hutchinson University Press.
- Kemiläinen, A. (1984). The idea of nationalism, *Scandinavian Journal Of History*, 9(1) 31-64.
- Kluver, R. (1995). *Contributions of Jacques Ellul's "Propaganda" to teaching and research in rhetorical theory*.
- Kohn, H. (1956). *The Idea of nationalism: A Study in it's origins and background*, New York: Macmillan.
- Kohn, H. (2022). *Nationalism*. Encyclopedia Britannica. Erişim 25.03.2022, Erişim Adresi: <https://www.britannica.com/topic/nationalism>
- Kongar, E. (2005). 21. Yüzyılda Türkiye, (36. bs), Ankara: Remzi Kitabevi.
- Köroğlu, E. (2004). *Türk Edebiyatı ve Birinci Dünya Savaşı (1914-1918) Propagandadan Milli Kimlik İnşasına*, İstanbul: İletişim Yayınları.
- Kundra, N. (2019). Understanding nation and nationalism. *Interdisciplinary Literary Studies*, 21 (2): 125–149.
- Llobera, J. R. (1999). *Recent theories of nationalism*.
- Lock, I., ve Ludolph, R. (2020). Organizational propaganda on the internet: A Systematic review. *Public Relations Inquiry*, 9(1), 103-127.
- Malhan, M. ve Dewani, P. P. (2020). Propaganda as communication strategy: Historic and contemporary perspective. *Academy Of Marketing Studies Journal*, 24(4), 1-15.
- Marlin. R. R. A. (1989). Propaganda and the ethics of persuasion. *International Journal Of Moral And Social Studies* 4, 37-72.
- Marshall, G. (1999). *Sosyoloji sözlüğü*, Çev. Osman Akınhay/Derya Kömürcü, Ankara: Bilim ve Sanat Yayınları.
- Martin, N. (2017). Journalism, the pressures of verification and notions of post-truth in civil society. *Cosmopolitan Civil Societies: An Interdisciplinary Journal*, 9(2), 41–55.

- Mayo Jr, J. M. (1978). Propaganda with design: Environmental dramaturgy in the political rally. *Journal of Architectural Education*, 32(2), 24-27.
- Mcquail, D. (2010). *Mcquail's mass communication theory*. 6. (bs.) Ed., Los Angeles, London, New Delhi, Singapore and Washington DC: Sage
- Meinecke, F. (1907). *Cosmopolitanism and the national state*. Princeton: Princeton University Press
- Miller, D. (1993). In defence of nationality. *Journal Of Applied Philosophy* 10(1), 3–16.
- OED (2011), *Propaganda*. In Oxford English Dictionary (3rd Ed.).
- Okur, A. (2019). *1927-1950 yılları arasında Türkiye'de radyo yayıncılığı*, Yüksek Lisans Tezi, Hacettepe Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi Enstitüsü, Ankara.
- Öğün, S. S. (1992). *Türkiye'de cemaatçi milliyetçilik ve Nurettin Topçu*, İstanbul: Dergah Yayınları.
- Özgüven, Y., ve Cantürk, E. (2019). Erken Cumhuriyet Türkiye'sinde yapı malzemesi endüstrisi ve mimari üretim/kültür ortamı. *MEGARON*, 14(4), 507-520.
- Özhan, M. (2016). *Ulus inşa süreci bağlamında Amerika Birleşik Devletleri ve Türkiye örnekleri*. Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi, İzmir.
- Özkırımlı, U. (2013). *Milliyetçilik kuramları: Eleştirel bir bakış*. Ankara: Doğu Batı Yayınları.
- Öztekin, H. (2019). Tek parti dönemi çocuk dergilerinde 'ideal Türk çocuğu'nun inşası: Yavrutürk ve Cumhuriyet Çocuğu dergileri üzerine bir inceleme. *Erciyes İletişim Dergisi*, 6 (2), 1229-1254.
- Öztürkmen, A. (1998). *Türkiye'de folklor ve milliyetçilik*, İstanbul: İletişim Yayınları.
- Paçal, Ö. (2006). *Ulus-İnşa sürecinde Cumhuriyet ve demokrasi ilişkisi ve Türkiye örneği*. Yüksek Lisans Tezi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi, İstanbul.
- Papadopoulou, I. I. ve Veneti, A. (2005). Committed art and propaganda. *In 55th Annual PSA Conference*, Leeds.
- Popper, K. (2000). *Açık ve toplum düşmanları*, (Çev. Mete Tunçay), Cilt: II., İstanbul: Remzi Kitabevi.

- Poulakidakos, S., Veneti, A., ve Fangonikolopoulos, C. (2018). Post-Truth, propaganda and the transformation of the spiral of silence. *International Journal Of Media & Cultural Politics*, 14(3), 367-382.
- Pratkins A. ve Aronson, E. (2018). *İkna çağı propagandanın gündelik kullanımı ve suiistimali*. (1. bs), (Çev. N. Halilioğlu) İstanbul: The Kitap Yayınları.
- Rabrenović, D. (2012). Radio propaganda u Drugom svjetskom ratu. *CM Komunikacija i mediji*, 7(25), 89-124.
- Ranjitkar, S. (2017). *How to write methods for chronological and thematic models in a literature review?* <https://www.editage.com/insights/how-to-write-methods-for-chronological-and-thematic-models-in-a-literature-review> Accessed: 02.05.2022
- Rawnsley, G.D. (1996). *Radio diplomacy and propaganda*. In: Radio Diplomacy and Propaganda. Studies in Diplomacy. London: Palgrave Macmillan.
- Ross, S. T. (2002). Understanding propaganda: The Epistemic Merit Model and its application to art. *Journal Of Aesthetic Education*, 36(1), 16-30.
- Saad, S. (2012). Re-building the concept of nation building in Malaysia. *Asian Social Science*, 8(4), 115.
- Safdar, G., Shabir, G., ve Khan, A. W. (2018). Media's Role in Nation Building: Social, Political, Religious and Educational Perspectives. *Pakistan Journal of Social Sciences (PJSS)*, 38(2).
- Sakallı, F. (2018). Yaşar Nabi Nayır'dan Cumhuriyet rejimini köylülere anlatan bir oyun: Köyün namusu. *Iğdir University Journal of Social Sciences*, (15).
- Sakin, S. (2004). Milli mücadele döneminde Atatürk'ün demokrasi anlayışı ve uygulamaları. *Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 1(16), 229-245.
- Sarıbay, A. Y. (1995). *Postmodernite sivil toplum ve İslam*, İstanbul: İletişim Yayınları
- Sarmış, N. (2016). *Orta Asyada ulusal kimlik ve ulus inşa süreçleri*. Yüksek Lisans Tezi, Kırıkkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kırıkkale.
- Seligman, E. (2006). *Encyclopedia Of Social Science*. Delhi: Cosmos
- Sever, N. S. (1993). Radio as a tool of propaganda in World War II. *Kurgu Dergisi*, 16, 161-170.
- Silverstein, B. (1987). Toward a science of propaganda. *Political Psychology*, 49-59.
- Smith, A. D (1991). *National identity*, Harmondsworth: Penguin
- Smith. A. D. (1991). *National Identity*. Las Vegas: University Of Nevada Press.

- Smith, A. D. (2005). The Genealogy of nations: An ethno-symbolic approach. *In When is The Nation?* London: Routledge.
- Swieboda, H., Kuczabski, M., Szpyra, R., Zawadzki, T., Walecki, T., ve Stobiecki, P. (2021). Social control in the face of digital propaganda. *European Research Studies Journal*, 24(2), 1057-1069.
- Szanto, G. H. (1977). *Theater & Propaganda*. University Of Texas Press.
- Şahin, A. (2005). *Kemalizmin ulusçu ideolojisi bağlamında 1930-1944 dönemi İrkçı-Turancı hareketin düşünsel yapısı*. Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi, İstanbul.
- Şen, F. Y. (2004). *Globalleşme sürecinde milliyetçilik trendleri ve ulus devlet*, Ankara: Yargı Yayınları.
- Şener, S. (1998). *Cumhuriyet'in 75. yılında Türk tiyatrosu*. Ankara: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Şengül, A. (2021). *Atatürk döneminde tiyatro eserleri*. Erişim Adresi: <https://ataturkansiklopedisi.gov.tr/bilgi/ataturk-doneminde-tiyatro-eserleri/?pdf=3818>.
- Şenoğlu, K. (2009). *Yusuf Akçura: Kemalizmin İdeoloğu*, İstanbul: Kaynak Yayınları.
- Şirin, F. S. (2010). Ulus devlet inşasında basının rolü: Falih Rıfkı Atay. *Tercüman-ı Ahval'in 150. Yılında İstanbul'da Fikir Gazeteciliği Sempozyumu*.
- Tamir, Y. (1995). The enigma of nationalism. *World politics*, 47 (3), 418-440.
- Tarhan, K. N. (2013). *Psikolojik savaş*. İstanbul: Tarhan Yayınları.
- Taylor, M. ve Kent, M.L. (2014). Dialogic engagement: Clarifying foundational concepts. *Journal Of Public Relations Research*, 26(5), 384-398.
- Townley, S. (2005). Perspectives on nation-building. *Yale J. Int'l L.*, 30, 357.
- Triandafyllidou, A. (1998). National identity and the 'other'. *Ethnic and racial studies*, 21(4), 593-612.
- Tunçel, A. U. (2013). Tiyatro eserlerinde oyun kisisi olarak "Atatürk". *Türk Dünyası İncelemeleri Dergisi*, 13(1), 105-149.
- Turan, E. (2017). *Siyaset*, Konya: Palet Yayınları.
- Türkdoğan, O. (2008). *Osmanlıdan günümüze Türk toplum yapısı*, İstanbul: Timaş Yayınları.
- Türkmenoğlu, D. (2007). Tek parti döneminde ulus inşa politikalarının eğitim boyutu. *Türk eğitim Bilimleri Dergisi*, 5(1), 159-174.

- Utz, R. (2005). Nations, Nation-building, and cultural intervention: A social science perspective. *Max Planck Yearbook Of United Nations Law Online*, 9(1), 615-647.
- Yahşı, F. (2017). Modernleşme kavramı çerçevesinde Ernest Gellner'in milliyetçilik kuramına bakış. *21. Yüzyılda Eğitim ve Toplum Eğitim Bilimleri ve Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 6(18), 699-710.
- Yapıcı, A. F. (2018). *Rejim ve mimari: İdeolojinin mimariye etkisi, Ankara ve İzmir şehirleri karşılaştırması*. Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Ticaret Üniversitesi, İstanbul.
- Yetim, F., ve Akkoyunlu, S. B. (2017). Türk modernleşmesine erken Cumhuriyet dönemi basınında karikatür üzerinden bir bakış. *Tarih ve Gelecek Dergisi*, 3(3), 77-96.
- Yiğit, M. F. (2014). *Erken dönem Cumhuriyet Türkiye'sinde ulus inşa süreci ve Atsız Mecmua örneği*, Yüksek Lisans Tezi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul Üniversitesi, İstanbul.
- Walton, D. (1997). What is propaganda, and what exactly is wrong with it. *Public Affairs Quarterly*, 11(4), 383-413.
- Vergin, N. (2007). *Tarih öğretimi ve ders kitapları*. 2.(bs.), ed. Salih Özbaran, Buca Sempozyumu, Tarih Vakfı Yurt Yayınları.
- Zuckerman, P. (2006). *Din sosyolojisine giriş*, Çev. İhsan Çapcıoğlu-Halil Aydınlap, Ankara: Birleşik Kitabevi.

Web Adresleri

<https://www.vikitap.com/kitap/Hulleci-98251>

<https://phebusmuzayede.com/>

<http://www.yksedebiyat.org/2021/03/hulleci-ozet.html>

<https://www.samsunetkinlik.com/etkinlik/hulleci-samsun-lovelet-sahnesinde>

https://tr.wikipedia.org/wiki/Dede_Korkut_Kitab%C4%B1

https://tr.wikipedia.org/wiki/Dede_Korkut_Kitab%C4%B1

<https://www.edebiyatimiz.net/aka-gunduz-kimdir-hayati-edebi-kisiligi-eserleri/>

<https://mustafakemalim.com/ozel-41-fotografla-ataturkun-samsun-ziyareti-ve-yok-edilen-bir-tarihimiz/>

<https://www.dergibursa.com.tr/kurtulus-gununden-son-baloya-2/>

<https://www.haberturk.com/gundem/haber/1120019-aturkun-ineboluya-gelisi-sapka-ve-kiyafet-inkilabinin-90-yil-donumu>

Ulus Gazetesi (28 İlk Teşrin 1935),

[https://dspace.ankara.edu.tr/xmlui/handle/20.500.12575/2429/browse?type=dateissued,](https://dspace.ankara.edu.tr/xmlui/handle/20.500.12575/2429/browse?type=dateissued)

<http://wowturkey.com/forum/viewtopic.php?t=26660&start=5>

<https://tr.wikipedia.org>

<https://www.gastearsivi.com/gazete/cumhuriyet/1937-11-02/1>

<https://www.gastearsivi.com/gazete/cumhuriyet/1937-10-29/1>

<https://www.gastearsivi.com/gazete/ulus/1937-09-28/1>

EK 1. ORJİNALLİK RAPORU

 <p>HACETTEPE ÜNİVERSİTESİ SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ YÜKSEK LİSANS TEZ ÇALIŞMASI ORJİNALLİK RAPORU</p>
<p>HACETTEPE ÜNİVERSİTESİ SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ SİYASET BİLİMİ VE KAMU YÖNETİMİ ANABİLİM DALI BAŞKANLIĞI'NA</p> <p style="text-align: right;">Tarih: 13/06/2022</p> <p>Tez Başlığı: ERKEN CUMHURİYET DÖNEMİ ULUS İNŞA SÜRECİNDE KULLANILAN PROPAGANDA YÖNTEM VE UYGULAMALARI</p> <p>Yukarıda başlığı gösterilen tez çalışmamın a) Kapak sayfası, b) Giriş, c) Ana bölümler ve d) Sonuç kısımlarından oluşan toplam ..... sayfalık kısmına ilişkin, .../...../..... tarihinde şahsım/tez danışmanım tarafından Turnitin adlı intihal tespit programından aşağıda işaretlenmiş filtrelemeler uygulanarak alınmış olan orijinallik raporuna göre, tezimin benzerlik oranı % .... 'tür.</p> <p>Uygulanan filtrelemeler:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1- ☐ Kabul/Onay ve Bildirim sayfaları hariç 2- ☐ Kaynakça hariç 3- ☐ Alıntılar hariç 4- ☐ Alıntılar dâhil 5- ☐ 5 kelimedenden daha az örtüşme içeren metin kısımları hariç <p>Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tez Çalışması Orijinallik Raporu Alınması ve Kullanılması Uygulama Esasları'nı inceledim ve bu Uygulama Esasları'nda belirtilen azami benzerlik oranlarına göre tez çalışmamın herhangi bir intihal içermediğini; aksinin tespit edileceği muhtemel durumda doğabilecek her türlü hukuki sorumluluğu kabul ettiğimi ve yukarıda vermiş olduğum bilgilerin doğru olduğunu beyan ederim.</p> <p>Gereğini saygılarımla arz ederim.</p> <p style="text-align: right;">Tarih ve İmza</p> <p>Adı Soyadı: Yağmur Kübra Yıldırım Görgişen</p> <p>Öğrenci No: N18226965</p> <p>Anabilim Dalı: Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi</p> <p>Programı: Siyaset Bilimi</p>
<p><u>DANIŞMAN ONAYI</u></p> <p style="text-align: center;">UYGUNDUR.</p> <p style="text-align: center;">_____ Prof. Dr. Ali ÇAĞLAR</p>

**HACETTEPE UNIVERSITY
GRADUATE SCHOOL OF SOCIAL SCIENCES
MASTER'S THESIS ORIGINALITY REPORT**

**HACETTEPE UNIVERSITY
GRADUATE SCHOOL OF SOCIAL SCIENCES
POLITICAL SCIENCE AND PUBLIC ADMINISTRATION DEPARTMENT**

Date: 13/06/2022

Thesis Title : PROPAGANDA METHODS AND APPLICATIONS USED IN THE EARLY REPUBLIC PERIOD NATION BUILDING PROCESS

According to the originality report obtained by myself/my thesis advisor by using the Tumin plagiarism detection software and by applying the filtering options checked below on ...../...../..... for the total of ..... pages including the a) Title Page, b) Introduction, c) Main Chapters, and d) Conclusion sections of my thesis entitled as above, the similarity index of my thesis is ..... %.

Filtering options applied:

1. Approval and Declaration sections excluded
2. Bibliography/Works Cited excluded
3. Quotes excluded
4. Quotes included
5. Match size up to 5 words excluded

I declare that I have carefully read Hacettepe University Graduate School of Social Sciences Guidelines for Obtaining and Using Thesis Originality Reports; that according to the maximum similarity index values specified in the Guidelines, my thesis does not include any form of plagiarism; that in any future detection of possible infringement of the regulations I accept all legal responsibility; and that all the information I have provided is correct to the best of my knowledge.

I respectfully submit this for approval.

Date and Signature

Name Surname: Yağmur Kübra Yıldırım Görüşen
Student No: N18226965
Department: Political Science and Public Administration
Program: Political Science

ADVISOR APPROVAL

APPROVED.

_____
Prof. Dr. Ali ÇAĞLAR

EK 2. MUAFİYET FORMU

 <p>HACETTEPE ÜNİVERSİTESİ SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ TEZ ÇALIŞMASI ETİK KOMİSYON MUAFİYETİ FORMU</p>
<p>HACETTEPE ÜNİVERSİTESİ SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ SİYASET BİLİMİ VE KAMU YÖNETİMİ ANABİLİM DALI BAŞKANLIĞINA</p> <p style="text-align: right;">Tarih: 13/06/2022</p> <p>Tez Başlığı: ERKEN CUMHURİYET DÖNEMİ ULUS İNŞA SÜRECİNDE KULLANILAN PROPAGANDA YÖNTEM VE UYGULAMALARI</p> <p>Yukarıda başlığı gösterilen tez çalışmam:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. İnsan ve hayvan üzerinde deney niteliği taşımamaktadır, 2. Biyolojik materyal (kan, idrar vb. biyolojik sıvılar ve numuneler) kullanılmasını gerektirmemektedir. 3. Beden bütünlüğüne müdahale içermemektedir. 4. Gözlemsel ve betimsel araştırma (anket, mülakat, ölçek/skala çalışmaları, dosya taramaları, veri kaynakları taraması, sistem-model geliştirme çalışmaları) niteliğinde değildir. <p>Hacettepe Üniversitesi Etik Kurullar ve Komisyonlarının Yönergelerini inceledim ve bunlara göre tez çalışmamın yürütülebilmesi için herhangi bir Etik Kurul/Komisyon'dan izin alınmasına gerek olmadığını; aksi durumda doğabilecek her türlü hukuki sorumluluğu kabul ettiğimi ve yukarıda vermiş olduğum bilgilerin doğru olduğunu beyan ederim.</p> <p>Gereğini saygılarımla arz ederim.</p> <p style="text-align: right;">Tarih ve İmza</p> <p>Adı Soyadı: Yağmur Kübra Yıldırım Görgişen</p> <p>Öğrenci No: N18226965</p> <p>Anabilim Dalı: Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi</p> <p>Programı: Siyaset Bilimi</p> <p>Statüsü: ☐ Yüksek Lisans ☐ Doktora ☐ Bütünleşik Doktora</p>
<p><u>DANIŞMAN GÖRÜŞÜ VE ONAYI</u></p> <p style="text-align: center;">Prof. Dr. Ali ÇAĞLAR</p> <p style="text-align: center;">Detaylı Bilgi: http://www.sosyalbilimler.hacettepe.edu.tr</p> <p>Telefon: 0-312-2976860 Faks: 0-3122992147 E-posta: sosyalbilimler@hacettepe.edu.tr</p>

**HACETTEPE UNIVERSITY
GRADUATE SCHOOL OF SOCIAL SCIENCES
ETHICS COMMISSION FORM FOR THESIS**

**HACETTEPE UNIVERSITY
GRADUATE SCHOOL OF SOCIAL SCIENCES
POLITICAL SCIENCE AND PUBLIC ADMINISTRATION DEPARTMENT**

Date: 13/06/2022

Thesis Title: PROPAGANDA METHODS AND APPLICATIONS USED IN THE EARLY REPUBLIC PERIOD NATION BUILDING PROCESS

My thesis work related to the title above:

1. Does not perform experimentation on animals or people.
2. Does not necessitate the use of biological material (blood, urine, biological fluids and samples, etc.).
3. Does not involve any interference of the body's integrity.
4. Is not based on observational and descriptive research (survey, interview, measures/scales, data scanning, system-model development).

I declare, I have carefully read Hacettepe University's Ethics Regulations and the Commission's Guidelines, and in order to proceed with my thesis according to these regulations I do not have to get permission from the Ethics Board/Commission for anything; in any infringement of the regulations I accept all legal responsibility and I declare that all the information I have provided is true.

I respectfully submit this for approval.

Date and Signature

Name Surname: Yağmur Kübra Yıldırım Görüşen

Student No: N18226965

Department: Political Science and Public Administration

Program: Political Science

Status: MA Ph.D. Combined MA/ Ph.D.

ADVISER COMMENTS AND APPROVAL

_____
Prof. Dr. Ali ÇAĞLAR